

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

KUR'AN'DA İZZET VE ZİLLET KAVRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsmail ÇAYLAK

**Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Tefsir**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Davut Aydın

ŞUBAT - 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'AN'DA İZZET VE ZİLLET KAVRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsmail ÇAYLAK

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Tefsir

Bu tez 03/02/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyesi	Jüri Başkanı	Jüri Üyesi	Jüri
	☐ Kabul ☐ Red ☐ Düzeltme	☐ Kabul ☐ Red ☐ Düzeltme	☐ Kabul ☐ Red ☐ Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden faydalanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

İsmail ÇAYLAK
ŞUBAT-2010

ÖNSÖZ

Kur'ân Yüce Allah'ın kullarına hitabıdır. En baştan beri her dönemde müfessirler, kendi zamanlarının ihtiyaçlarına ve sorularına cevap verecek şekilde bu hitabın anlaşılması ve anlatılması için tefsirler yazmışlardır.

Son asırlarda fen ilimlerinde ve teknolojiye büyük ilerlemenin sağlanması ve bütün ilimlerde ihtisaslaşmaya gidilmesiyle beraber Kur'ân'ın tefsirinde, bu asrın sorun ve sorularına cevap verecek şekilde yeni metotlar aranmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Kur'ân bütünlüğü çerçevesinde, Kur'ân'da geçen bir konunun incelendiği konulu tefsir, veya Kur'ân'da geçen bir ifadenin incelendiği kavram tefsiri metodu geliştirilmiştir.

Biz de bu çalışmamızda Kur'ân'da çokça vurgusu yapılan izzet ve zillet kavramının geniş kelime tahlillerini yaparak, izzetin kaynağı, izzet çeşitleri, insanın değeri, insana izzet kazandıran davranışlar, zilletin ne olduğu ve zillete düşüren sebepler ve konuyla alakalı diğer hususları başlıklar halinde incelemeyi düşündük.

Bu gün neredeyse bütün Müslümanlar, hatta başka dinlere mensup birçok insan za'fiyet, fakirlik, ezilmişlik, sömürülme, baskı ve zulme boyun eğme gibi zilleti oluşturan hususlardan kurtulup, insanlık şerefine uygun itibarlı ve izzetli bir hayat yaşama arayışındalar. İşte bu çalışmayla, böyle arayışlar içerisinde akla gelebilecek sorulara Kur'ân bütünlüğü çerçevesinde cevap vermeye gayret edilmiştir.

Bu çalışmada eserlerinden faydalandığım geçmiş âlimlerimizi rahmetle anar, kıymetli katkılarından dolayı danışman hocam Prof. Dr. Davut Aydın'e, bilimsel desteklerinden dolayı Yrd. Doç Dr. Yunus Ekin'e ve bugüne gelinceye kadar üzerimizde emeği olan bütün hocalarımıza şükranlarımı arz ederim.

İsmail ÇAYLAK

KOCAELİ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	vi
ÖZET.....	vii
SUMMARY.....	viii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1:“ İZZET” KAVRAMININ TAHLİLİ.....	5
1.1 “İzzet” Kelimesinin Lügat Anlamları.....	5
1.1.1. Güç ve Kudret.....	6
1.1.2. Şerefli ve Saygın olmak.....	6
1.1.3. Gâlip Gelmek Kahretmek.....	6
1.1.4. Zor Gelmek Ağırına Gitmek.....	7
1.1.5. Şiddetli Olmak.....	7
1.1.6. Şerefli ve Azîz Kılmak.....	7
1.1.7. Gurur ve Kibir.....	8
1.1.8. Sert olmak.....	8
1.1.9. Desteklemek.....	8
1.1.10. Kral ve Melik.....	9
1.1.11. Cahiliye Döneminde Bir Putun Adı.....	9
1.1.12. Sevmek.....	9
1.1.13. Deve vs. Hayvanların Meme Uçları Dar Olmak.....	10
1.2. “İzzet” Kelimesine Yakın Anılamlı Kelimeler.....	10
1.2.1.Kuvvet.....	10
1.2.2. Şiddet.....	11
1.2.3. Galebe.....	12
1.2.4. Azâmet.....	12
1.2.5. Kibir.....	13
1.2.6. Kerâmet.....	14
1.2.7. Zikir.....	15
1.2.8. Vakar.....	15
1.2.9. Kahr.....	16
1.2.10. Mecd.....	16

1.2.11. Uluv.....	16
1.2.12. Mesâleten.....	17
1.3. Kur'ân'da İzzet Kavramı	17
1.3.1. İlâhî İzzet.....	18
1.3.1.1. İzzet'in Bütünüyle Allah'a Ait Olması.....	18
1.3.1.2. "İzzet'in Sahibi" Olarak Allah.....	20
1.3.1.3. Allah'ın İzzet'i Dilediğine Vermesi.....	21
1.3.1.4. Esmâ-i Hüsnâda İlâhî İzzet.....	25
1.3.1.4.1. el-Azîz İsmi.....	26
1.3.1.4.1.1. Azîz İsminin Kur'ân'da Diğer İsimlerle Beraber Gelmesi.....	27
1.3.1.4.1.1.1. Azîz Ve Hakîm.....	27
1.3.1.4.1.1.2. Azîz Ve Rahîm.....	30
1.3.1.4.1.1.3. Kaviyy Ve Azîz.....	31
1.3.1.4.1.1.4. Azîz Ve Alîm.....	33
1.3.1.4.1.1.5. Azîz Ve Ğaffâr.....	34
1.3.1.4.1.1.6. Azîz Ve Zü'n-Tikam.....	35
1.3.1.4.1.1.7. Azîz Ve Hamîd.....	36
1.3.1.4.1.1.8. Azîz Ve Vehhâb.....	37
1.3.1.4.1.1.9. Azîz Ve Cebbâr.....	38
1.3.1.4.2. İlâhî İzzeti Gösteren Diğer Sıfatlar.....	38
1.3.1.4.2.1. Allah'ın Güç Ve Kudret Sahibi olması.....	38
1.3.1.4.2.2. Allah'ın Kadrinin Yüce Olması.....	39
1.3.1.4.2.3. Allah'ın Benzerinin Olmaması.....	39
1.3.1.4.3. el-Muizz İsmi.....	40
1.3.2. Kur'ân'ın İzzeti.....	40
1.3.2.1. Azîz.....	41
1.3.2.2. Azîm.....	41
1.3.2.3. Mübârek.....	42
1.3.2.4. Kerîm.....	42

1.3.2.5. Mecîd.....	43
1.3.2.6. Zikir Sahibi (Zi'z-Zikr).....	43
1.3.3. Beşerî İzzet.....	43
1.3.3.1. İnsanın Eşref-i Mahlûkat Olması.....	44
1.3.3.1.1. İnsanın Cismanî Kemali.....	45
1.3.3.1.2. İnsanın Ahlakî ve Manevî Boyutu.....	46
1.3.3.2. İnsanın Halife Kılınması.....	47
1.3.3.3. Peygamberlerin İzzeti.....	48
1.3.3.3.1. Peygamberlerin Birbirinden Üstünlüğü.....	49
1.3.3.3.2. Hz. Muhammed'in Diğer Peygamberlere Karşı Üstünlüğü.....	50
1.3.3.3.3. Hz. Muhammed'in İzzeti.....	50
1.3.3.3.3.1. Peygamber'in İzzetini Oluşturan Hususlar.....	51
1.3.3.3.3.1.1. Nübüvvet.....	52
1.3.3.3.3.1.2. Hikmet.....	52
1.3.3.3.3.1.3. Nusret.....	53
1.3.3.3.3.1.4. Fetih.....	54
1.3.3.4. Mü'minlerin İzzeti.....	55
1.3.3.4.1. Mü'minlere İzzet Kazandıran Davranışlar.....	59
1.3.3.4.1.1. Sâlih Amel.....	59
1.3.3.4.1.2. Emr-i Bi'l-Ma'rûf Ve'n-Nehy-i Ani'l-Münker.....	60
1.3.3.4.1.3. İlim.....	61
1.3.3.4.1.4. İnfâk.....	63
1.3.3.4.1.5. Kuvvet Hazırlamak.....	64
1.3.3.4.1.6. Cihâd.....	65
1.3.3.5. İnkâr Edenlerin İzzet İddiaları.....	66
1.3.3.6. İzzetin Kibirden Farkı.....	69
BÖLÜM 2:“ZİLLET” KAVRAMININ TAHLİLİ.....	70
2.1. “Zillet” Kelimesinin Lügat Anlamları.....	70
2.1.1. Hor Ve Hakir Olmak.....	70

2.1.2. Yavaş ve Mutî' olmak.....	71
2.1.3. Zelîl Kılmak.....	71
2.1.4. Meyve Dallarının Sarkması.....	72
2.1.5. Kolaylık.....	72
2.1.6. Şefkat Ve Merhamet.....	72
2.1.7. Huyu güzel olan kişi.....	73
2.1.8. Önemsiz Alçak.....	73
2.1.9. Çiğnenmiş Yol.....	73
2.2. "Zillet" Kelimesine Yakın Anlamlı Kelimeler.....	73
2.2.1. Husû.....	74
2.2.2. Hasf.....	74
2.2.3. Hizyet.....	74
2.2.4. Huşû'.....	75
2.2.5. Huzû'.....	75
2.2.6. Hevn.....	76
2.2.7. Sefâlet.....	76
2.2.8. Rezâlet.....	77
2.2.9. Hafd.....	77
2.3. Kur'ân'da Zillet Kavramı.....	78
2.3.1. Allah'ın Dilediğini Zelil Etmesi.....	78
2.3.2. Dünyevî Zillet.....	80
2.3.2.1. Allah'a Ve Rasûlüne Düşmanlık Edenlerin Zilleti.....	80
2.3.2.2. Yahudilerin Zilleti.....	81
2.3.2.3. Mü'minlere İzâfe Edilen Zillet.....	83
2.3.3. Uhrevî Zillet.....	84
2.3.4. Zillate Düşüren Sebepler.....	85
2.3.4.1. İnkâr.....	85
2.3.4.2. Kötülükleri İşlemek.....	86
2.3.4.3. İşgâle Uğramak.....	87
2.3.4.4. Dilenme.....	88

SONUÇ.....	90
KAYNAKLAR.....	92
ÖZGEÇMİŞ.....	96

KISALTMALAR

- a.s.** : aleyhi's-selâm
b. : Bin (ibn)
çev. : Çeviren
DİA. : Diyanet İslam Ansiklopedisi
h. : hicrî
Hz. : hazreti
m. : miladî
md. : maddesi
s.a.s. : sallallahu aleyhi ve selem
trs. : tarihsiz
yrs. : yersiz

Tezin Başlığı: Kur'ân'da İzzet Ve Zillet Kavramı	
Tezin Yazarı: İsmail Çaylak	Danışman: Prof. Dr. Davut AYDÜZ
Kabul Tarihi: 03Şubat 2010	Sayfa Sayısı: VIII (ön kısım) + 96 (tez)
Anabilimdalı: Temel İslam Bilimleri Bilimdalı: Tefsir	
<p>“İzzet” kelimesi <i>zillet</i> kelimesinin zıddı olup, kuvvetli olmak, gâlip gelmek, büyük, şiddetli, gururlu, sağlam ve sert olmak, itibar, şeref, değer yüksekliği ve nâdir olmak gibi manalara gelmektedir. <i>İzzet</i> kelimesi bu şekliyle Kur'ân-ı Kerimde on bir yerde geçmektedir. Bu âyetlerden, altısında <i>izzetin</i> bütünüyle Allah'a ait olduğu belirtilmektedir. <i>İzzetin</i> Allah'tan sonra Rasûlüne ve müminlere ait olduğu da ifade edilmektedir.</p> <p>Kur'ân-ı Kerim'de <i>izzet</i> kelimesinin türevlerinden olan <i>Aziz</i> kelimesi 99 yerde geçmektedir. Neredeyse Kur'an'da geçen <i>aziz</i> sıfatının tamamı Allah lafza-i celâline sıfat ve haber olarak getirilmiştir. Çok az yerde, kâfirler için zemmedilen gurur ve kibir manasında gelmiştir.</p> <p>Kur'ân'da <i>azîz</i> ismi tek başına hiç gelmemiştir. Esmâ-i hüsnâdan 10 isimle beraber gelmiştir. Bu isimler bazen birbirini teyid eder bazen de birbirini dengeler. Bazen de âyetin içeriğini özetleyici mahiyette gelir. Kur'ân'da <i>İzzet</i> fiil halinde üç yerde geçmektedir. Bunlardan birisinde Allah'ın <i>izzeti</i> dilediğine vereceği dilediğinden alacağını belirttiği Âl-i İmran sûresi 26. âyetidir. Bu ayette geçen <i>izzet</i> kelimesinin fiil halindeki kullanımı yüce Allah'ın <i>el-Muîz</i> ismine denk düşmektedir.</p> <p>Yüce Allah insanı eşref-i mahlûkât olarak yaratmıştır. Ancak insanın yaratılışında ki bu üstünlüğü koruması iman etmesi ve sâlih ameller işlemesine bağlıdır. Bundan dolayı Kur'ân, <i>izzetin</i> iman eden ve sâlih amel işleyenlere ait olduğunu belirtmektedir. Allah'ın kullarından dilediği kimseleri peygamberlik, ilim, hikmet ve mülk vermek suretiyle üstün kıldığı belirtilmektedir. İman etmeyip kötülükleri işleyenlerin ise en aşağı derecede oldukları bildirilmektedir.</p> <p><i>Zillet</i> kelimesi ise boyun eğmek, zayıf olmak, hor ve hakir olmak gibi manalara gelmektedir. <i>Zillet</i> kelimesi Kur'ân'da farklı anlamlara gelecek şekillerde geçmektedir. Bazı yerlerde boyun eğmek, bir şeyin emrine verilmek, bazı yerlerde mütevazı olmak, bazı yerlerde ise <i>izzetin</i> zıddı olan hor ve hakir olma manasında ifade edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de hor ve hakîr olma manasında ki <i>zillet</i> Allah'ın emirlerine isyan edip haddi aşanlara karşılık dünyevî ve uhrevî olmak üzere bir azap türü olarak geçtiğini görmekteyiz.</p>	
Anahtar Kelimeler: Kur'ân, İzzet, Zillet, İzzetin Kaynağı, Zillate Düşüren Sebepler	

Title of the Thesis: “İzzet” And “Zillet” Concept In Qoran	
Author: İsmail ÇAYLAK	Supervisor: Prof. Dr. Davut AYDÜZ
Date: 03 Şubat 2010	Nu. of pages: VIII (pre text) + 96 (main body)
Department: The Basic Islamic Sciences	Subfield: The Exegesis
<p>The word “izzet” is the opposite of the word “zillet” and the meaning of this word can be explained as being victorious, big, proud, hard and steady. With these meanings, the word “izzet” takes place in the Koran eleven times. In the six of these verses of Koran, it is emphasized that “izzet” completely belongs to Allah, then it belongs to Allah’s Prophet and believers in Islam. The word “el-Aziz” which’s one of the derivatives of the word “izzet” takes place ninety-nine times in Koran.</p> <p>The adjective precious <i>aziz</i> is almost completely used as an adjective and verb with the word “Allah.” In very few parts of Koran it is used for misbelievers with the meaning of pride.</p> <p>In Koran, the word precious <i>aziz</i> doesn’t appear with only itself. It appears with then names from esmâ-i hüsnâ. These names some times confirm and balance each other. The word precious <i>aziz</i> some times appears as a summarizer of the content of the verse. In Koran the word “izzet” takes place in three parts as a verb. One of these is the 26th verse of Al-Imran chapter in which it is emphasized that Allah can present someone with “izzet” and can take away “izzet” from someone. It is due to the wish of Allah. The word “izzet” which is used as a verb in this verse refers to Allah’s “el-muiz” name.</p> <p>Almighty Allah created the human as the noble creature. But the protection of this superiority for human is due to the good behaviors and to have faith in Allah. For that reason Koran emphasizes that “izzet” belongs to people who have good behaviors and have faith in Allah. It is emphasized in Koran that Allah can make someone superior by giving Prophet ship, science and property. It is emphasized that the ones who don’t have faith in Allah and have bad behaviors are in the lowest and deepest position.</p> <p>The word “zillet” means to humiliate oneself, to become weak and to be in a humble way. The word “zillet” takes place in Koran with different meanings. In some parts of Koran it is used as to humiliate oneself, to become under orders, in some other parts of Koran. It is used as to become modest and in the other parts of Koran it is used as to become humble and rude which have the opposite meanings with the word izzet. The word zillet which means being humble in Koran emphasizes that the people who rebel against Allah’s orders who pass the limits are punished in their worldly and future life a kind of pain and this pain is called “zillet”.</p>	
Keywords: Qoran, “İzzet”, “Zillet”, Fountain of İzzet, Causes of Zillet	

GİRİŞ

1-Araştırmanın Konusu: Kur'ân-ı Kerim'de geçen izzet ve zillet kelimelerinin geniş kelime tahlilini yaparak Kur'ân çerçevesinde ifade ettikleri kavramsal mananın ortaya konulması.

2-Araştırmanın Önemi: İzzet ve zillet kelimelerinin Kur'ân-ı Kerim'de çokça geçtiğini görmekteyiz. Ancak bu iki kavramın ifade ettiği geniş anlam çerçevesi tam olarak bilinmemektedir. İşte bu çalışma, izzet ve zillet kavramının bütün yönleriyle araştırılıp daha iyi anlaşılması ve dolayısıyla Kur'ân'ın daha kolay anlaşılmasına katkı sağlaması açısından büyük önem arz etmektedir.

İzzetin kaynağının, izzet kazandıran davranışların ve zillete düşüren şeylerin neler olduğunun âyetler ışığında bilinmesi ve böylece Kur'ân'ın göstermiş olduğu Allah'a, Rasûlüne ve mü'minlere ait olan izzete ulaşabilme ve zilletten uzak kalabilme noktasında bu çalışma ehemmiyet taşımaktadır.

3-Araştırmanın Amacı: İzzet ve zillet kelimelerinin geniş kelime tahlilini yaparak, Kur'ân'ın bütünlüğü çerçevesinde ilgili âyetler ışığında bu kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlamak, “nasıl zilletten uzak durulur, izzete nasıl ulaşılır, izzeti nerede ve kimin yanında aramak gerekir” sorularına iki dünyada da mutlu olma yollarını gösteren Kur'ân âyetleri ışığında cevap bulmaya yardımcı olmaktır.

4.Araştırmanın Yöntemi: Öncelikle izzet ve zillet kelimelerinin yapısı, Arap dilindeki kullanımları ve bu kullanımlara göre kazanmış olduğu manalar ortaya konulacak ve bu manalara uygun âyetlerle örneklendirilecektir. Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerim'de geçen izzet ve zillet kelimelerine yakın anlamlı kelimeler, başlıklar halinde verilecek ve bu kelimelerin geçtiği âyetlerden istişâh edilecektir.

Konuyla alakalı âyetleri bir araya toplayıp incelendikten sonra, bu âyetleri içeriklerine göre tasnif ederek başlık ve alt başlıklar altında, lügat, tefsir ve diğer kaynaklardan yararlanmak sûretiyle konunun açıklanmasına çalışılacaktır. Toplanan verilerde tutarlılığa dikkat edilip objektif olarak değerlendirilecektir.

Tezimiz bir kavram tefsiri olması hasebiyle aşağıda kavram tefsiri hakkında bilgi verilecektir.

Kavram Tefsiri: Kelime ve ifadelere yönelik kavram tefsiri yöntemi, Kur'ân'la yaşanan hayat arasında bir bağlantı kurarak, nass-olgu, vahiy-vakıa arasındaki karşılıklı ve çift yönlü bir ilişkiden ve bütünlükten hareketle nassı okuma, anlama, anlamlandırma ve yorumlama yöntemidir. Buna göre, nasların analizi ve sentezi yapılarak parça bütün ilişkisi kurulmakta, bütün hem parçalara ayrılarak sunulmakta, hem de parçalar kendi bütünlüğü içerisinde sunulmaktadır. Böylece konunun parçalar halindeki görünümünü ortaya koyarak, parçadan hareketle ait olduğu bütüne gidilmek suretiyle sonuçta birbiriyle uyumlu ve bütüncül bir dünya görüşü ortaya konulmaktadır.¹

Kavram tefsiri aynı zamanda **semantik ile de irtibatlıdır**. Semantik genel olarak anlam konusuna yönelen dili anlam bakımından ele alan, işaretlerle, gösterilen arasındaki ilişkiyi inceleyen bilimdir.

Semantiğin yöntem açısından başlıca iki türü vardır. Birincisi ve yaygın olanı art zamanlı semantiktir. Art zamanlı semantiğe geleneksel semantik de denir. Buna göre tarihi süreç göz önünde bulundurularak kelimelerin anlam değişmelerini ve gelişmelerini tespit etmeye art zamanlı semantik denir.

Bu semantik analiz çerçevesinde kelimenin temel ve sonradan kazandığı anlam değişmeleri anlam daralmaları ve genişlemeleri incelenir.

Semantiğin diğer bir çeşidi ise eş zamanlı semantik, anlamın hâlihazırda, belirli bir zaman diliminde veya belirli bir bölgeyi kapsayacak şekilde araştırılması demektir.

Kur'ân'daki bir kavramın tefsiri ve semantik tahlili için öncelikle, söz konusu kelimelerin Kur'ân'ın nuzûlü öncesi veya sırasında taşıdığı ve delâlet etmiş olduğu mânânın tespit edilmesi akabinde ise Kur'ân'ın bütününde kelimeye yüklenen anlam ve yapılan katkıların belirlenmesi suretiyle anlam çerçevesinin tespit edilmesi gerekir.

Ayrıca bu Kur'ânî kavram İslâmî gelenekte kısmen de olsa farklı algılandıysa söz konusu anlam değişmelerinin gösterilmesi zorunludur.

¹ Hanefi, Hasan, *Konulu Kur'an Tefsiri Metodu*, çev. Sönmez Kutlu, İslami Araştırmalar, 1996, s.158.

Her üç alana yönelik analizlerin yapılması için bazı şeylerin bilinmesi ve gerçekleştirilmesi çalışmanın sıhhati açısından önemlidir.

Birinci olarak kelimelerin lügâvî anlamlarının tespit edilmesi gerekir. Bu da İslam öncesi Arap şiiri ve mu'cemlere müracaatla gerçekleştirilebilir.

İkinci bilinmesi gereken Kur'ân'ın Arapça kelimelere katkısıdır. Arapça kelimeler Kur'ân'da yer alırken bir kısmı, muhatapların zihnindeki haliyle aynen bırakılırken bir kısmı da Kur'ân'daki bağlamı ve o semantik alanı sebebiyle muhtevaları zenginleştirilmiş ve anlam katkıları yapılmıştır. Kur'ân'ın vahyinden önce bilinmeyen yeni anlamlar kazanmıştır ki bunlar "İslâmî anlam" diye adlandırılır.

Kavram tefsiri ve tahlili çalışmalarında bilinmesi gereken, diğer bir husus ise **anlam değişimleridir.**

Dil, kültür tarih gibi bir takım faktörlerin değişmesiyle lisanda anlam daralması, anlam genişlemesi ve başka alana geçiş gibi başlıca anlam değişimleri meydana gelebilir.

Kur'ân'da zikredilen bütün kavramlar için Kur'ân'ın nuzûlünden sonra bir anlam değişmesi olduğu söylenemez.

Kavramlardaki değişmelerin bir kısmı Kur'ân'ın nuzûlü sırasında olup daha sonraki dönemler için bir anlam değişmesinden bahsedilmez. Meselâ "salât" kavramındaki değişim İslam öncesine göre anlam genişlemesi şeklinde olmuştur. Ancak salât kavramındaki değişim nüzül sonrası dönemde devam etmemiştir. Sahabe neslinin salat kavramından anladığı mana ile sonraki nesillerin anladığı aynıdır.

Ancak fıkıh, te'vîl ve tefsîr gibi kelimeler nuzûl sonrası anlam değişmelerini sürdürerek yeni boyutlar kazanmıştır.²

Kavram tefsiri aynı zamanda konulu tefsirle de yakından ilgilidir. Bu itibarla konulu tefsir şöyle tanımlanmaktadır.

Konulu Tefsir "Herhangi bir konuyu, Kur'ân veya sûre bütünlüğü içerisinde ele alıp, konuyu, uzaktan ve yakından ilgilendiren Mekkî ve Medenî tüm ayetleri toplayarak

² Ekin, Yunus, *Kur'ân'a Göre İnançsızlık (Küfür Kavramını Semantik Tahlili)*, Işık Yayınları, İstanbul, 2001, s. 16.

bunların siyak-sibak çerçevesi içinde ele alınması, mümkün mertebeye nüzûl sırasını göz önünde bulundurarak, ilmî araştırma ve inceleme kurallarına uymak şartıyla Yüce Allah'ın o konu ile ilgili muradının ortaya konulmasıdır."³

Kelime ve türevlerine göre konulu tefsir ise kavramsal tefsirdir. Bu sebeple kavram tefsiri, konulu tefsir metodunun bir türü olarak değerlendirilmiştir.⁴

Bu tür çalışmalarda araştırmacı, önce Kur'ân kelimelerinden birini ele alır, sonra o kelimenin veya müştaklarının (türevlerinin) geçtiği ayetleri toplar. Ayetler toplanıp tefsirleri iyice öğrenildikten sonra araştırmacı, Kur'ân'ın o kelimeyi kullanımı vasıtasıyla kelimenin anlamlarını tespit etmeye çalışır. Bu tür çalışmalara da kelime ve türevlerine göre konulu tefsir de denilir.⁵

Konulu tefsir bu asırda önem kazanmıştır. Bu son asırda önem kazanmasının bir takım sebeplerini şöyle sıralayabiliriz.

1- Eskiden ilimlerde ihtisaslaşma yoktu. Bu asırda bütün ilimlerde olduğu gibi İslamî ilimlerde de ihtisaslaşmaya gidilmiştir. Aynı şekilde İslamî ilimlerin bir bölümünü oluşturan Kur'ân ilimleri ve tefsirde de ihtisaslaşmaya gidilmiştir. İşte konulu tefsir metodu da bu ihtisaslaşma sonucu ortaya çıkmıştır. Kur'ân'daki bir konuyu tüm yönleriyle birlikte kapsamlı bir araştırma yapmak için konulu tefsir metodu zorunludur.

2- Bu tür çalışmalar, insanların her alanda sıkıntı ve bunalımlar çektiği bir zamanda, bütün insanlık için Allah tarafından gönderilmiş olan Kur'ân'ın her sahada insanların hayatlarına yön verecek şekilde gündeme gelmesine ve Kur'ân'ın ölmez prensiplerinin daha kolay anlaşılmasına imkân sağlayacaktır.

3- Konulu tefsir çalışmaları klasik tefsirlerden daha faydalı olabilir. Çünkü hacmi daha küçük okuması daha kolay ve konular da dağınık değildir. Konulu tefsir çalışmalarının artması Kur'ân'ın daha iyi anlaşılması ve hidayetin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayacaktır.⁶

³ Aydüz, Davut, *Tefsir Tarihi Çeşitleri Ve Konulu Tefsir*, Işık Yayınları, İstanbul, 2000, s. 78.

⁴ Ekin, Yunus, *Kur'ân'a Göre İnançsızlık (Küfür Kavramını Semantik Tahlili)*, Işık Yayınları, İstanbul, 2001, s. 16-29.

⁵ Aydüz, Davut, *Tefsir Tarihi Çeşitleri Ve Konulu Tefsir*, s. 91-92.

⁶ Aydüz, Davut, *Tefsir Tarihi, Çeşitleri Ve Konulu Tefsir*, s. 111.

BÖLÜM 1:“ İZZET” KAVRAMININ TAHLİLİ

Bu bölümde izzet kelimesinin lügat anlamları ve izzet kelimesine yakın anlamlı kelimeler tesbit edilip başlıklar halinde incelenecektir. İzzet kavramı Kur’ân çerçevesinde ele alınıp işlenecektir.

1.1 “İzzet” Kelimesinin Lügat Anlamları

“عزة” *izzet* kelimesi: ikinci babdan *عز* *azze* *يعزز* *yeizzü* fiilinden türetilmiş *العزة* *el-izzetü*, *العز* *el-izzü*, *العزاة* *el-izâtü* ve *العزاة* *el-izâzetü* şeklindeki mastarlardan birisidir.⁷ İsim olarak da kullanılan “عزة” *izzet* kelimesi, “ذُل” *züll* kelimesinin zıddı olup “kuvvetli olmak, gâlip gelmek, büyük, şiddetli, gururlu, sağlam ve sert olmak ve değer yüksekliği” gibi manalara gelmektedir.⁸ *İzzet* kelimesi yine “insanın yenilgiye uğramasını engelleyen bir hâl” manasına da gelmektedir.⁹

“العزیز” *el-azîz* kelimesi yapı olarak *فعل* *feîl* vezninden mübâlağalı ism-i fâildir. Cemîsi *عزاز* *izâzün*, *اعزة* *eizzetün*, *اعزاء* *eizzâü* olarak gelir.¹⁰ Yüce Allah’ın sıfatlarından ve esmâ-i hüsnâsındandır. “Çok güçlü, her şeyin gâlibi, mağlup olmayan güçlü, benzeri olmayan, üstün ve şerefli” manalarına gelmektedir.¹¹

“المعز” *el-Muizzü* İfâl vezninden ism-i fâil olarak Yüce Allah’ın “kullarından dilediğine izzeti veren” anlamında isimlerindedir.¹²

Aşağıda “izzet” kelimesi ve bu kökten türemiş olan kelimeler, Arap dilindeki kelime kalıplarına göre kullanımları ve bu kullanımlara göre kazanmış olduğu manalar başlıklar halinde sırasıyla verilecektir.

⁷ Halil b. Ahmed, Ebu Abdirahman, *Kitâbu'l-Ayn*, Müessesetü Dâru'l-Hicre, Kum, h. 1409, azz. md., I/76; Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yakup, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 2008, azz. md., s. 553. Zebîdî, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Arûs*, Dâru's-Sadr, Beyrut, 1996, azz. md., IV/54;

⁸ Mukâtil b. Süleyman, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, (hazırlayan: Ali özek) İstanbul, 1993, s. 125-126; İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dâr-u İhyâ-i Tûrâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997, azz md., IX/175; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, Dâru'l-Küttâbi'l-Mısri, Kâhire, trs., III/228.

⁹ Fîrûzâbâdî, *Besâiru Zevi't-Temyîz fî Letâif'l-Kitâbi'l-Azîz*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, trs., IV/61; İsfehâni, Râğîb, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Lübnan, 2005, azz. md., s. 335.

¹⁰ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, azz. md., s. 553.

¹¹ İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, azz. md., IX/185; Rağîb, *el-Müfredât*, azz. md., s. 336.

¹² İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-Arab* azz. md., IX/185; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, III/228.

1.1.1. Güç ve Kudret

عز *azze*, يعز *yeizzü*, عزا *izzen*, عزة *izzetün*, عزاة *izâzetün*, kelimesi ikinci babdan geldiğinde; “bir kimse zayıf ve zelil iken kuvvet ve kudret sahibi olmak” manasında kullanılır.¹³

Kur’ân-ı Kerim’de de birçok yerde bu manada kullanılmıştır: “Onlar (münâfiklar) mü’minleri bırakıp kâfirleri dost edinenlerdir. İzzeti (kuvvet ve gücü) onların yanında mı arıyorlar? Şüphesiz bütün izzet (ululuk ve kudret) Allah’ındır.” (Nisa, 4/139) Başka bir âyet-i kerîmede “Onlar kendileri için bir izzet (kuvvet kaynağı) olsun diye Allah’tan başka düzme tanrılar edindiler.” (Meryem, 19/81)

1.1.2. Şerefli ve Saygın olmak

عز *azze*, يعز *yeizzü*, عزا *izzen*, عزة *izzetün*, kelimesi: Azîz, kadri yüce ve şerefli olmak manalarında kullanılır.¹⁴

Kur’ân-ı Kerim’de şu âyet-i kerimede bu manada kullanılmıştır: “Onlar ‘eğer Medine’ye dönersek, andolsun, azîz (en şerefli ve kuvvetli) olan, oradan en hakîr ve zayıf olanı muhakkak çıkaracaktır.’ diyorlardı. İzzet (şeref, kuvvet ve gâlibiyet) Allah’ındır, Peygamberinindir, mü’minleridir. Fakat münafıklar bilmezler.” (Münâfikûn, 63/8)

1.1.3. Gâlip Gelmek Kahretmek

عز *azze*, يعز *yeuzzü* fiilinin muzârî halinde “ع” “ayn” harfinin dammesiyle birinci babdan geldiğinde, “birini mücâdelede yenmek, kahretmek ve gâlip gelmek” manalarına gelir.¹⁵

Şu âyet-i kerîmede bu mânada kullanılmıştır: “(İçlerinden biri): “Şu benim biraderimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim ise tek bir koyunum var. Böyle

¹³ Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihah, Tâcü’l-Lûgati ve Sihah’l-Arabiyye*, Dâru’l-İlmi li’l-Melâyîn, Beyrut, 1948, III/112; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, azz. md., s. 553.

¹⁴ İbn-i Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, azz. md., IX/186.

¹⁵ Râğıb, *el-Müfredât*, azz. md., s. 336; Halebî, Ahmed b. Yusuf, *Umdetü’l-Huffâz fi Tefsîri’l-Elfâz*, Beyrut, 1996, III/82.

iken ‘onu bana ver.’ dedi, konuşmada beni yendi”(Çenesiyle beni bastırđı). (Sâd, 38/23)

1.1.4.Zor Gelmek Ağırına Gitmek

عز *azze*, **يعز** *yeizzu*, **على** *alâ* harf-i cerr’i ile “bir kimsenin kötü duruma düşmesi, onu gören kişinin ağırına gitmesi, ona zor gelmesi” manasına gelmektedir.¹⁶

Peygamber Efendimiz (s.a.s)’in özelliklerinden bahseden şu âyet-i kerîmede bu mânada kullanılmıştır: “Andolsun, size öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mü’minleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır O.” (Tevbe, 9/128)

1.1.5.Şiddetli Olmak

عز *azze*, **يعز** *yeazzü* fîli, muzâri durumunda “ع” *ayn* harfinin fethasıyla dördüncü babdan geldiğinde “şiddetli oldu şiddetlendi” manasına gelir.¹⁷ Kelimenin bu şekliyle kullanımını Kur’ân-ı Kerim’de geçmemektedir.

1.1.6.Şerefli ve Azîz Kılmak

اعز *eazze*, **يعز** *yüizzü*, **اعزازا** *i’zâzen* şeklinde ifâl babından geldiğinde, “bir kimseyi şerefli kılmak, kadrini yükseltmek, zilletten kurtarıp izzete kavuşturmak” manalarında kullanılmaktadır.¹⁸

Kur’ân-ı Kerim’de bu kelime, şu âyet-i kerîmede geçmektedir. “De ki: “ Ey mülkün sahibi Allahım! Sen mülkü kime dilerse ona verirsin, mülkü kimden dilerse ondan alırsın. Kimi dilerse onun kadrini yüceltir şerefli kılarırsın, kimi dilerse onu alçaltırsın. Hayır, yalnız senin elindedir. Şüphesiz ki sen her şeye hakkıyla kadırsın.” (Âl-i İmran, 3/26)

¹⁶ Cevherî, *es-Sihâh*, III/885; İbn-i Manzûr, *azz. md.*, IX/186; Râğıb, *el-Müfredât*, *azz. md.*, s. 336; el Halebî, *Umdetü’l-Huffâz*, III/84.

¹⁷ İbn-i Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, *azz. md.*, IX/186.

¹⁸ Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, *azz. md.*, IV/54.

1.1.7. Gurur ve Kibir

İkinci babdan **عز** *azze*, **يعز** *yeizzü* ve tefeul babından **تعزز** *teazzeze* “gururlanmak kibirlenmek” manasına gelir.¹⁹ Bu mana Kur’ân-ı Kerim’de daha çok kâfirler için kullanılmakta ve bu gururlarından dolayı da zemmedilmektedirler.²⁰ Meâlini vereceğimiz şu âyet-i kerîmede bu mânada kullanılmıştır. “Ona, Allah’tan kork denildiği zaman kibri kendisini günah işlemeye götürür. İşte öylesine cehennem yetişir. O hakikaten ne kötü yataktır!” (Bakara, 2/206)

Başka bir âyet-i kerîmede bu mana şu şekilde geçmektedir. “Kâfirler bilakis bir gurur ve bir tefrika içindedirler.” (Sâd, 38/2)

1.1.8. Sert Olmak

عز *azze*, **يعز** *yeizzü* “sert olmak, çetin olmak” manalarına gelmektedir. **اعز** *eazze* “İnsanların sert, katı ve zorlu olması” manasına gelmektedir.²¹ Kur’ân-ı Kerim’de bu mâna şöyle kullanılmaktadır. “Ey iman edenler! İçinizden kim dîninden dönerse Allah mü’minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı zorlu, sert, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği bir kavim getirir ki onlar Allah yolunda savaşırlar ve hiçbir kınayanın kınamasından çekinmezler. Bu Allah’ın lütf-u inâyetidir ki onu kime dilerse ona verir. Allah ihsanı bol olan, en çok bilendir.” (Mâide, 5/54)

الاعزاز *el-i’zâzü* “sert yer, kurak sene” manalarına da gelmektedir.²² Ancak Kur’ân-ı Kerim’de kelimenin bu anlamda kullanımına tesadüf edilmemektedir.

1.1.9. Desteklemek

عزز *azzeze* “desteklemek, takviye etmek” manasında kullanılır. Kur’ân-ı Kerim’de bu fiil bu anlamıyla şöyle geçmektedir.²³

¹⁹ İbn-i Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, azz. md., IX/186; Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, azz. md., IV/54; İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye*, III/228.

²⁰ Râğîb, *el-Müfredât*, azz. md., s. 336.

²¹ Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, azz. md., IV/54; el Halebî, *Umdetü’l-Huffâz*, III/84.

²² Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, azz. md., s. 553.

²³ İbn-i Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, azz. md., IX/186; Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, azz. md., IV/54; Cevherî, *es-Sihâh*, III/885.

“Biz o zaman kendilerine iki elçi göndermiştik de onları yalanlamışlardı. Biz de bir üçüncü ile bunları takviye etmiştik de gerçekten biz size gönderilmiş elçileriz demişlerdi.” (Yâsîn, 36/14)

1.1.10. Kral ve Melik

Kur’ân-ı Kerim’de, *azîz* kelimesinin kral ve melik anlamında geçtiğini görmekteyiz. Ancak daha çok mısır sultanlarının kullanmış olduğu özel bir lakap olarak geçmektedir.²⁴ Aşağıdaki âyet-i kerimelerde kral ve melik manası şöyle geçiyor: “Bunun üzerine onun yanına girdikleri zaman dediler ki: ‘Ey Azîz! Bizi de ailemizi de darlık bastı. Pek ehemmiyetsiz bir sermaye ile geldik. Bize yine tam bir ölçek ver. Hakkımızda ayrıca lütufkârlık da et. Zira Allah lütufkârları mükâfatlandırır.’” (Yusuf, 12/88)

1.1.11. Câhiliye Döneminde Bir Putun Adı

“العزي” *el-uzza* “الاعز” *el-eazzü* ve “الاعز” *el-eazzi* şeklinde “ز” *ze* harfinin dammı ve kesriyle gelen bu kelimelerin müennesidir. El-Azîz mânâsına gelmektedir.²⁵ Gatafân oğulları ağaçtan yapılmış olan bu puta tapardı. Bunun için bir bina yapmışlar ve yönetimini üstlenmişlerdi. Allah’ın Rasûlü (s.a.s.)’in emriyle Hâlid b. Velîd bu putun binasını yıkmış ve putu da yakmıştır.²⁶ Kur’ân-ı Kerim’de şöyle geçmektedir. “Şimdi baksanıza şu Lât’a, Uzza’ya. Ve bir de şu geride olan üçüncüleri Menât’a.” (Necm, 53/19–20)

1.1.12. Sevmek

اعز *eazze*, اعزاز *i’zâzen*, ifâl babından “bir kimseyi sevmek” manasında kullanılır.²⁷ Kelimenin bu anlamıyla kullanımını Kur’ân-ı Kerim’de geçmemektedir.

²⁴ Abdülbâki, Muhammed Fuâd, *el-Mu’cemü’l-Müfehres*, Dâru’l- Hadîs, Kâhire, 2001, azz. md., s. 564; Halebî, *Umdetü’l-Huffâz*, III/73.

²⁵ İbn-i Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, azz. md., IX/188; Cevherî, *es-Sihâh*, III/886.

²⁶ İbn-i Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, azz. md., IX/188; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l- Muhit*, azz. md., s. 553.

²⁷ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhit*, azz. md., s. 553.

1.1.13. Deve vs. Hayvanların Meme Uçları Dar Olmak

اعزا *eazze* اعزا زا *i'zâzen*, şeklinde ifâl babından kullanıldığında deve ve benzeri hayvanların meme uçlarının dar olması ve sütünün zor çıkmasını ifade etmek için Araplar اعزت الناقة *eazzet en'nêgatü* derler. Koyun vb. hayvanların doğumu yaklaştığında memelerinin şişip büyümesi manasında da kullanılmıştır.²⁸ Yine hayvanların sütlerinin azaldığını ifade etmek için de Araplar bu fiili kullanmışlardır.²⁹ İzzet ve zillet kelimeleri özelinde yaptığımız bu araştırma sırasında, Arapçada birçok kelimenin ilk anlamları itibariyle, Arapların günlük hayatlarında âdeta içli dışlı oldukları develerle alakalı olduğu görülmüştür. Nitekim eski Araplar arasında yukarıda bahsettiğimiz anlamıyla izzet kelimesi, çokça kullanılmıştır. Ancak Kur'ân-ı Kerim'de kelime bu anlamıyla geçmemektedir.

İzzet kelimesi, Arap dilindeki kullanım ve kalıplarına göre on üç farklı manaya gelmektedir. Bu manaların çoğu, tespit edilen şekliyle Kur'ân'da geçmektedir. İkinci bölümde izzet kavramını geniş şekilde değerlendireceğimiz için bu bölümde âyetleri sadece sözlük anlamlarıyla ilgili olarak istişhad amacıyla verdik. İzzet kavramının dinî ve kavramsal boyutuyla ilgili analize girmedik.

1.2. “İzzet” Kelimesine Yakın Anımlı Kelimeler

Bu bölümde “izzet” kelimesinin Kur'ân'da geçen yakın anlamlıları, başlıklar halinde tahlil edilip âyetlerle örneklendirilecektir.

1.2.1. Kuvvet

القوة *el-kuvvetü* يقوى *yekvâ* قوي *kaviye*: “Za'fiyetin zıddı bir manayı ifade eder. Güçlü, kuvvetli olmak, على *alâ* harf-i cerri ile gücü yetmek” mânalarına gelmektedir. القوة kelimesinin cemi'leri ise قوی *kuven* ve قوات *kuvvâtün* biçiminde gelir ve güç, kuvvet, şiddet ve zor manalarına gelmektedir.³⁰

Kur'ân-ı Kerim'de kuvvet kelimesi, farklı manalarda kullanılan kelimelerdendir. Bazen kuvvet, güç ve kudret manasında kullanılır.³¹ Bu mâna âyet-i kerîme'de şöyle

²⁸ Cevherî, III/885; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhit*, azz. md., s. 553.

²⁹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhit*, azz. md., s. 553; Râğıb, *el-Müfredât*, azz. md., s. 336.

³⁰ İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, kvy. md., XV/207; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhit*, kvy. md., s. 1431.

³¹ Râğıb, *el-Müfredât*, kvy. md., s. 419.

ifade ediliyor: “Siz de tıpkı kendinizden evvelkiler gibisiniz. Hâlbuki onlar kuvvetçe (güç ve kudret) sizden daha yamandı, malları, evlatları daha çoktu.” (Tevbe, 9/69)

Bazen de şu âyet-i kerîme’de belirtildiği gibi bedenî kuvvet manasında kullanılır.³² “Dedi ki: Rabbimin beni içinde bulundurduğu nimet daha hayırlıdır. Haydin, siz bana (bedenî) kuvvetle yardım edin de sizinle onların arasına sağlam bir engel yapayım.” (Kehf, 18/95)

Bazen de kalpteki kuvvet manasında kullanılır.³³ Bu mana âyette şu şekilde geçmektedir: “Ey Yahya! Kitabı kuvvetle tut.” (Meryem, 19/12)

Bazen de ilâhî kuvvet ve kudret manasındadır.³⁴ Kur’ân-ı Kerîm’de Yüce Allah’a atfedilen kuvvet, çokça ve farklı şekillerde geçmektedir. Bir takım ayetlerde “kuvvet” olarak ifade edilmiştir. Bir takım yerlerde de esmâ-i hüsnâdan olan “kaviyyun” şeklinde haber olarak gelmiş ve “azîz” ismiyle beraber kullanılmıştır.³⁵

Allah’a atfedilen kuvvet âyetlerde şöyle geçmektedir: “...(Allah’a eş tutarak nefislerine) zulmedenler azabı görecekları zaman bütün kuvvet ve kudretin hakikaten Allah’ın olduğunu ve Allah’ın gerçekten pek çetin azabı bulunduğunu görselerdi (bilselerdi)”. (Bakara, 2/165) Başka bir âyet-i kerîme’de şöyle ifade ediliyor: “Dinine yardım edenlere elbet Allah da yardım eder. Şüphesiz ki Allah kavîyy’dir, yegâne gâliptir.” (Hac, 22/40)

1.2.2. Şiddet

“شدة” *şiddet* kelimesi شد *şedde*, يَشِدُّ *yeşiddü* fiilinin mastarıdır. Yumuşaklığın zıddı olan sertlik manasına gelir. الشدة *eş-şiddetü* isim olarak kullanıldığında kuvvet, sertlik, şiddet ve katılık manalarına gelmektedir. İsm-i fâil olan الشديد *eş-şedîd* ve cemîleri olan شداد *şidâdün*, اشداء *eşiddâü* şeklinde Kur’ân-ı Kerîm’de geçmektedir.³⁶ Bu kelime ayette şöyle ifade ediliyor: “Muhammed Allah’ın Rasûlü’dür. Onunla

³² Râğıb, *el-Müfredât*, kvy. md., s. 419.

³³ Râğıb, *el-Müfredât*, kvy. md., s. 419.

³⁴ Râğıb, *el-Müfredât*, kvy. md., s. 419.

³⁵ Abdalbâki, *el-Mu’cemü’l-Müfehres*, kvy. md., s. 692.

³⁶ İbn-i Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/232–233; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, şdd. md., s.307; Abdalbâki, *el-Mu’cemü’l-Müfehres*, şdd. md., s. 463.

beraber olanlar kâfirlere karşı sert (izzetli) kendi aralarında merhametlidirler.” (Fetih, 48/29)

Bu âyette geçen **اشداء** *eşiddâü* ifadesi, “أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ” (Onlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorludurlar) (Mâide, 5/54) ayetinde geçen “أَعِزَّةٍ” kelimesinin taşıdığı manaya benzer bir mana ifade etmektedir. Aynı şekilde bu iki âyete bir bütün olarak bakıldığında, hemen hemen aynı manayı ifade ettiği görülmektedir.

1.2.3. Galebe

غلب *ğalebe*, **يغلب** *yeğlibu*, **غلبا** *ğaleben* **غلبة** *ğalebeten* “birine galip gelmek, kahretmek, yenmek, zafer kazanmak” manalarına gelmektedir³⁷

Galebe ve izzet kelimelerinin yakın anlam ilişkisinin daha iyi görülebilmesi için bu iki kelimenin birlikte geçtiği âyetlerin meallerini vereceğiz.

“Çünkü Allah: ‘Ben ve elçilerim elbette galip geliriz.’ diye hükmetmiştir. Şüphesiz ki Allah çok kuvvetlidir, (azîz) mutlak galiptir.”(Mücâdele, 57/21)

“İplerini ve değneklerini yere attılar ve: ‘Firavun’un izzetine yemin ederiz ki galip gelen biz olacağız’ dediler.”(Şuara, 26/44) “İşte o Firavun ve takımı yenilip küçük düştüler.”(Araf, 8/119)

Yukarıdaki âyetlerde geçen gâlibiyetin, izzetin bir gereği olduğu, mağlûbiyetin ise izzet kavramıyla zıt anlam ilişkisi içinde olan küçük düşmenin (sâğir) sebebi olarak zikredildiği görülmektedir.

1.2.4. Azâmet

عظم *azume*, **يعظم** *ya'zumu*, **عظما** *i'zamen*. Büyük olmak, ulu olmak manasına gelir. **عظم** *azzeme*, **يعظم** *yüazzimu*, **تعظيما** *ta'zîmen*: Birisini büyük göstermek, ululamak manasına gelmektedir. **العظمة** *el-Azametü*, kibir ve büyüklük manalarına gelmektedir.³⁸ Kur’ân-ı Kerim’de meâlen şöyle geçmektedir: “İşte durum bundan ibaret. Artık kim Allah’ın hürmet edilmesini emrettiği şeyleri ta’zîm ederse bu,

³⁷ İbn-Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I/651–652.

³⁸ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, azm. md., s. 1226.

Rabbinin nezdinde kendisi için sırf hayırdır. Yenilmesi haram kılınanlar dışında, bütün davarlar size helâl edilmiştir. O halde Allah'ın yasakladığı her şeyden, özellikle pis putlardan ve yalan sözden kaçınmın.” (Hac, 22/30), “Bu böyledir. Artık kim Allah'ın şeâirini ta'zîm ederse, şüphe yok ki bu, kalplerin takvâsındandır.” (Hac, 22/32) “Azâmet”, somut şeylerdeki büyüklüğü ifâde ettiği gibi değer yüksekliği ve itibar gibi soyut büyüklükleri de ifade etmektedir. Azâmet kelimesi bu anlamlarıyla izzet kelimesiyle yakın anlamlar ifade etmektedir.

1.2.5. Kibir

كبر kebura يَكْبِرُ yekburu fiilinin كِبْرًا, kibren, كِبْرًا kübran ve كِبَارَةً kebâreten şeklinde gelen mastarlarından birisidir. Makamda mevkide ulu olmak, şerefli olmak manalarına gelir.³⁹ Kur'ân-ı Kerim'de bu mana şöyle geçiyor: “Firavun: Ben size izin vermeden mi ona inandınız? Doğrusu size sihri öğreten ulunuz (büyüğünüz) odur...” dedi” (Tâhâ, 20/71)

كَبُرَ عَلَى kebura alâ harf-i cerrîyle, iş üzerine zor, ağır ve meşakkatli gelmek manalarına gelmektedir.⁴⁰ Bu mana mealini vereceğimiz ayetlerde şöyle geçmektedir: “Onlara Nuh hakkındaki haberi oku: O halkına: Ey benim halkım, dedi, eğer benim aranızda bulunmam ve Allah'ın âyetlerini hatırlatmam size ağır geldiyse, şunu bilin ki ben yalnız Allah'a dayanıp güvendim. Siz de şerik koştuklarınızla beraber toplanıp işinizi kararlaştırın ki tasasını çektiğiniz bir dert olup kalmasın. Sonra da bana hiç mühlet vermeden hakkımdaki hükmünüzü uygulayın.” (Yûnus, 10/71) Başka bir âyet-i Kerime'de şöyle geçiyor: “O, ‘Dini doğru anlayıp hükümlerini uygulayın ve o hususta tefrikaya düşmeyin.’ diye, din esasları olarak Nuh'a emrettiğini, hem sana vahyettiğimizi, keza İbrâhim'e, Mûsâ'ya, İsâ'ya emrettiğimizi sizin için de din kıldı. Senin insanları dâvet ettiğin esaslar, müşriklere çok ağır gelmektedir. Hâlbuki Allah dilediği kullarını bu din için seçer ve gönülden Kendine yöneleni ona hidâyet eder.” (Şûrâ, 42/13)

³⁹ İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, V/129; Fîrûzâbâdî, *Besâiru Zevi't-Temyîz fî Letâîf'l-Kitâbi'l-Azîz*, kbr. md., IV/324; Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul, h.1305, II/651.

⁴⁰ Fîrûzâbâdî, *Besâiru Zevi't-Temyîz fî Letâîf'l-Kitâbi'l-Azîz*, kbr. md., IV/325.

كَبَّرَ Birisini büyük görmek, ta'zim etmek, ululamak manasına gelir. Bu fiilin mastarı olan “tekbîr” kelimesi, zımında Allah en büyüktür manasını taşımaktadır.⁴¹ Bu mana ayette şöyle ifade ediliyor: “De ki! Evlât edinmeyen, mülkünde hiçbir ortağı olmayan zillet (âcizlik) den dolayı yardımcıya ihtiyacı olmayan Allah’a hamd olsun. O’nu büyük bil, büyüklükle an.” (İsra, 17/111)

تَكَبَّرَ tekebbera, **تَكَابَرَ** tekêbera ve **اِسْتَكْبَرَ** istekbera kelimeleri büyüklenmek, kibirlenmek manalarına gelir.⁴² Bu manalar ayetlerde şu şekilde ifade ediliyor: “(Allah) Öyleyse, dedi, hemen in oradan. Artık senin orada kibirlenmen kafa tutman gerekmez. Hemen çık git. Çünkü sen alçaklardansın.” (Araf, 7/13) Başka bir ayette şöyle geçiyor: “Onun kavminden (iman) etmeyi kibirlerine yediremeyen ileri gelenleri, iman edenlere ve bu sebeple hor gördükleri kimselere, “Sâlih’in Rabbi tarafından gönderildiğini sahiden biliyor musunuz?” dediler...” (Araf, 7/75)

الكِبْرِيَاءُ el-Kibriyâu: Yüce Allah’ın celâlini, azâmetini ve yüceliğini bildiren bir sıfattır. Bu sıfatı Allah’tan başka hiç kimse kullanamaz. Bu mana kudsî bir hadiste şöyle geçiyor: “Kibriya ridamdır. Azâmet de îzârımdır. Kim bu ikisi hususunda benimle çekişmeye kalkarsa ona azap ederim.”⁴³

Bu başlık altında “**كَبِرَ** kebura” fiilin bütün müştakları tahlil edilmek suretiyle, kibrin zemmedilen ve methedilen manasıyla izzet kavramıyla yakın anlam çerçevesinde yer aldığı görülmüştür. Nitekim Kibriyâ Allah’ın bir sıfatı olduğu halde kullar için zemmedilen bir sıfattır.

1.2.6. Kerâmet

كَرَمَ kerame, **يَكْرُمُ** yekrumu, **كَرَمًا** kermen şeklinde birinci babdan geldiğinde, birine karşı lütuf ve cömertlikte üstün gelmek manasına gelir.⁴⁴

كَرُمَ kerume, **يَكْرُمُ** yekrumu, **كَرَمًا** keramen, **كِرَامَةً** kerâmeten, şeklinde beşinci babdan geldiğinde bir şeyin Azîz ve kıymetli olması manasına gelir. Aşağıdaki ayetlerde bu

⁴¹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, kbr. md., s. 500; Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, II/650.

⁴² Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, II/651.

⁴³ İbni Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed, *Müsned*, Dâru’s-Sadr, Beyrut, trs., II/248; Fîrûzâbâdî, *Besâiru Zevi't-Temyîz fî Letâif'l-Kitâbi'l-Azîz*, kbr. md., IV/326.

⁴⁴ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, krm. md., s. 1242.

manada kullanılmıştır: “Dedi ki: “Benden şerefli kıldığın bu (adam da) kim oluyormuş, bana haber ver! Eğer beni kıyamet gününe kadar geciktirirsen, andolsun ki onun zürriyetini birazı müstesna olmak üzere, mutlaka kendime bağlarım.” (İsra, 17/62)

“Andolsun ki biz Âdemoğullarını üstün bir izzet ve şerefe mazhar kılmışızdır. Onlara karada, denizde taşıyacak (vasıtalar) verdik, onlara güzel güzel rızıklar verdik, onları yarattığımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.” (İsra, 17/70)

“Görmedin mi, göklerde olan her şey ve yerde olan her şey, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu hakikaten Allah’a secde ediyor. Birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur. Allah kimi hor kılsa onu saadete kavuşturacak (hiçbir kuvvet) yoktur. Şüphesiz ki Allah ne dilerse onu yapar.” (Hâc, 22/17)

1.2.7. Zikir

ذکر *zekera*, **يذكر** *yezkürü*, **ذكرا** *zikran*, şeklinde gelen bu kelimenin birçok manaları vardır. Bu kelimenin manalarından birisi de konumuzla alakalı olan şeref, şöhret ve kadri yüce olmak manalarına gelmektedir.⁴⁵ Kur’ân-ı Kerim’de kelime bu manasıyla şöyle geçiyor: “Sâd. Bu şanlı şerefli Kur’ân hakkı için: (Kâfirler) Bu Kur’ân’ı onda şüpheye yer verecek herhangi bir taraf olduğundan değil, ama asıl kendileri Allah’a karşı kibir ve muhalefet taşıdıkları için inkâr ediyorlar.” (Sâd, 38/1–2)

1.2.8. Vakar

وقر *vekara*, **يقر** *yekaru*, **وقارا** *vekâran* şeklinde, vakûr, ağırbaşlı, heybetli, muhterem olmak ve ta’zîm manalarına gelmektedir.⁴⁶ Aşağıda ki âyette bu manada geçmektedir. “Ne oldu size ki Allah’ın, büyük, ulu ve şerefli bir mâbûd olduğunu ummuyorsunuz?” (Nûh, 71/13)

⁴⁵ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu ’l-Muhît*, zkr. md., s. 422.

⁴⁶ Fîrûzâbâdî, *Besâiru Zevi’t-Temyîz fî Letâif’l-Kitâbi’l-Azîz*, vkr. md., V/250; Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, II/747.

1.2.9.Kahr

قهر *kahera*, يقهر *yekheru*, قهرا *kahran* şeklinde “yendi, zillete düşürecek şekilde galip geldi” manalarına gelmektedir.⁴⁷

Şu ayette bu manada kullanılmıştır: “Firavun kavminin ileri gelenleri dediler ki: "Seni ve ilâhlarını terk etsinler de yeryüzünde fesat çıkarsınlar diye mi Musa'yı ve kavmini serbest bırakacaksın?" Firavun da dedi ki: "Onların oğullarını öldüreceğiz, kızlarını sağ bırakacağız ve onlar üzerinde kahredici bir üstünlüğe sahibiz.” (Araf, 9/127)

1.2.10. Mecd

مجد *mecede*, يمجد *yemcüdü*, مجدا *mecden*: “Şerefli, soylu, şanlı olmak” manalarına gelmektedir.⁴⁸ Aşağıdaki ayetlerde bu manada kullanılmıştır:

“Kâf, o çok şerefli Kur’ân’a yemin ederim ki...” (Kâf, 50/1)

“Daha doğrusu o çok şerefli bir kitaptır.” (Burûc, 85/21)

1.2.11. Uluv

على *alâ*, يعلو *y'alû*, علو *uluvvun*: “Yüksek olmak, kibirlenmek” manalarına gelir.⁴⁹ العلي *el-i'lliyyü*, değer yüksekliği ve الاعلى *el-e'lâ*, “en şerefli” manalarına gelmektedir.⁵⁰ Aşağıdaki ayetlerde bu manalarda kullanılmıştır:

“Böyle iken tuttular, cinleri Allah’a şerik yaptılar; hâlbuki bunları da O yaratmıştır. Bundan başka O’na birtakım oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Ne dediklerini bildikleri yok. O, müşriklerin Kendisine isnâd ettikleri bu gibi nitelendirmelerden münezzehtir, yücedir.” (En’am, 6/100)

“ İşte o hoşnut bir hayat içinde yüksek bir cennet içindedir.” (Hâkka, 69/29)

“Fir’avun yeryüzünde kibirlendi (kendini beğendi), zorbalık yaptı ve halkını fırkalara ayırdı...” (Kasas, 28/4)

على harf-i cerriyle gâlip gelmek, kahretmek manalarına gelmektedir.⁵¹ Aşağıdaki ayette bu manada kullanılmıştır.

⁴⁷ Fîrûzâbâdî, *Besâir Zevi't-Temyîz fî Letâif'l-Kitâbi'l-Azîz*, khr. md., IV/314.

⁴⁸ Fîrûzâbâdî, *Besâir, Zevi't-Temyîz fî Letâif'l-Kitâbi'l-Azîz*, mcd. md., IV/385.

⁴⁹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, aly. md., s. 1417.

⁵⁰ Fîrûzâbâdî, *Besâiru Zevi't-Temyîz fî Letâif'l-Kitâbi'l-Azîz*, alv. md., IV/96-97.

⁵¹ Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, IV/1088.

“Allah hiçbir evlat edinmemiştir. Onunla birlikte hiçbir tanrı da yoktur. (öyle olsaydı) bu takdirde elbette her tanrı kendi yarattığını sürükler götürür ve kimi, kimi üstüne galebe edip yükselirdi. Allah, onların bütün vasfettiklerinden münezzehtir.” (Mü’min, 23/91)

“Bana karşı baş kaldırmayın (veya bana galip gelemezsiniz) Müslümanlar olarak bana gelin...” (Neml, 27/31)

على *aliye*, **يعلى** *ya’lâ*, **علاء** *alâün*: “Şerefli olmak, şerefte yüksek olmak” manalarına gelmektedir.⁵² Meali aşağıda verilen ayette bu manada kullanılmıştır.

“...Allah inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştır. Ancak Allah’ın sözü yücedir.” (Tevbe, 9/40)

1.2.12. Mesêleten

مثل *mesûle*, **يمثل** *yemsülü*, **مثالة** *mesêleten*: “Faziletli, şerefli, soylu olmak” gibi manalara gelmektedir.⁵³ **بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثَلَّى** ifadesinin geçtiği âyet meâlen şöyledir.

“(Sihirbazlar daha sonra Musa ve Harun'u göstererek şöyle) dediler: "Bu ikisi muhakkak sihirbazdır; büyüleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve de en üstün⁵⁴ dininizi yok etmek istiyorlar.” (Tâhâ, 20/63)

Yukarda başlıklar halinde verdiğimiz şekilde, izzet kelimesinin Kur’ân’da geçen on iki tane mürâdifi veya yakın anlamlısı olduğu tespit edilmiştir. Bu manaların öncelikli olarak tespit edilmesi, kavramın Kur’ân’daki derinliğini ve çerçevesini kavramak bakımından önemlidir.

1.3. Kur’ân’da İzzet Kavramı

Bu bölümde Kur’ân-ı Kerim’de geçen izzet kavramı ilâhî izzet ve beşerî izzet olmak üzere iki ana başlık altında ve bu ana başlıklar da alt başlıklar halinde incelenecektir.

⁵² Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhit*, aly. md., s. 1417.

⁵³ Fîrûzâbâdî, *Besâiru Zevi’t-Temyîz fî Letâifi’l-Kitâbi’l-Aziz*, IV/484.

⁵⁴ Neseî, Ebu’l-Bereket Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*, Dâr-u İbn-i Kesîr, Dîmeşk, 2008, II/372. (Meâlini verdiğimiz bu âyette geçen “müşlâ” kelimesine diğer meallerde örnek vb. manalar verilmiştir. Ancak neseî tefsirinde, başlıkta verdiğimiz manaya uygun düşecek şekilde üstün ve şerefli manası verilmiştir.)

1.3.1. İlâhî İzzet

Kur'ân-ı Kerîm'de "İzzet" in Yüce Allah'ın sıfatlarından ve esmâ-i hüsnâsından olduğunu gösteren birçok âyet bulunmaktadır. Bundan dolayı bu sığata ilâhî izzet demek de mümkündür. Kur'ân'da ilâhî izzet, azîz ismi dışında "izzet" kelimesiyle altı yerde geçmektedir.⁵⁵ Yüce Allah'ın izzetinden bahseden bu altı âyet aşağıda iki başlık altında incelenecektir.

1.3.1.1. İzzet'in Bütünüyle Allah'a Ait Olması:

İzzet'in Allah'a ait olduğunu bildiren âyetler aşağıda verildikten sonra, bu âyetler, tefsirlerden yola çıkılarak değerlendirilecektir.

الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَبِئْتَعُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا

"O münâfıklar mü'minlerin dışında kâfirleri dost edinirler. İzzet ve desteği onların yanında mı arıyorlar? Oysa bütün izzet ve kuvvet Allah'ındır." (Nisâ, 4/139)

Bu âyet-i kerîmede Yüce Allah, münâfıkların özelliklerini bildiriyor. Onların en büyük özelliklerinden birisi de, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmeleridir. İzzeti kâfirlerden almayı umarak onlara sığınıyorlar ve onlarla beraber Müslümanlara karşı tuzak ve komplolar hazırlıyorlar. İşte bu âyette Yüce Allah izzetin bütünüyle kendisine ait olduğunu bildiriyor. Çünkü Allah'ın himâyesine sığınmayan kimse, hiçbir kuvvet ve izzete nâil olamaz ve Allah'ı dost edinmeyen bir kimse, hiçbir başarı elde edemez.⁵⁶ Dolayısıyla münâfıklar asıl izzetin kaynağını bırakıp kâfirlerin yanında izzet aramaları onları zillete düşürmektedir.

Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmek suretiyle, izzet talep etmeye benzer yanlış i'tikatlardan birisi de, geçmiş kâfir dedeleriyle ve Müslümanların arasında nesebiyle övünmektir. Nitekim bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyuruyor: "Her kim kendini dokuz kâfir atasına nispet eder ve böylece kendine izzet ve öğünme payı çıkarmak isterse o, cehennemde onların onuncusu olacaktır."⁵⁷ Bundan dolayı İslam'da

⁵⁵ Nisâ, 4/139; Yûnus, 10/65; Fâtır, 35/10; Sâffât, 37/180; Sâd, 38/82; Münâfıkûn, 63/8.

⁵⁶ Kutup, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, Dâru'l-İhyâi'l-Turâbi'l-Arabî, Beyrut, 1967, V/556-557.

⁵⁷ Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, IV/134.

millet, her nesil ve mekânda Allah'a inanan kimselerden meydana gelir. Yoksa millet sadece kan bağından meydana gelen nesillerden oluşmaz.⁵⁸

وَلَا يَحْزُنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

“O inkârcıların sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet ve üstünlük Allah'ındır. O her şeyi hakkıyla işitir ve bilir.” (Yûnus, 10/65)

Müşrikler, hizmetçilerinin ve mallarının çok olmasıyla başkalarına üstünlük taşıyorlar, izzeti, zenginlikte görerek bununla Hz. Peygamberi korkutmaya çalışıyorlardı. Bunun üzerine bu âyetle Yüce Allah, Peygamberini teselli ediyor. Bu âyet bütün izzetlerin Yüce Allah'a ait olduğunu bildirmiştir. Kâfirler asla Hz. Peygambere karşı üstün gelemez. Aksine Allah onlardan sahip oldukları güç ve kuvveti alıp, peygamberine yardım etmeye, onların mallarını ve yurtlarını Hz. peygambere devretmeye kâdirdir. Böylece Hz. Peygamber (s.a.s.) onlardan daha üstün olmuş olur.⁵⁹

“Kim izzet istiyorsa bilsin ki izzet tamamıyla Allah'ındır. Güzel ve temiz sözler O'na yükselir. Amel-i sâlihi, güzel ve makbul işi de Allah yükseltir. Kötü işleri gizlice tasarlayıp kuranlara şiddetli azap vardır. Onların kurdukları bütün tuzaklar mahvolur.” (Fâtır, 35/10)

Kâfirler, “görmediğimiz, yanında bulunmadığımız şeye ibadet etmeyiz. Çünkü ma'bûd'dan uzak kalmak zillettir.” diyorlardı. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, "Eğer Allah'a ulaşamıyorsanız, bilin ki O sizin sözlerinizi dinliyor ve güzel olanlarını kabul ediyor. Binâenaleyh Allah'ın sözünü kabul ettiği ve sözü Allah'a ulaşan kimse, Azîzdir. Kimin de sözünü yüzüne çarpıp reddediyorsa, işte o da zelîldir. Ama bu tapılan putlara göre, zelîl ile azîzin farkı yoktur. Çünkü onların bilgileri yoktur. Herkes onları aldatabilir. Allah, insanların amellerini de görür ve bilir. Bundan dolayı kim sâlih amel işlerse, Allah o sâlih ameli kendi katına yükseltir. Kim de kötü işlerde bulunursa, onu da sahibinin yüzüne çalar. O halde gerçek Azîz, ameli Allah rızası için olan kimsedir. Asıl zelîl de ameli yüzüne çarpılan kimsedir. Ama bu putlar hiçbir şey bilmezler, dolayısıyla putların nezdinde ne yükselen bir azîz, ne düşen bir zelîl söz konusudur. Putların kendisinde izzet değil, aksine zillet vardır. Çünkü efendinin zilleti,

⁵⁸ Kutup, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 5/556

⁵⁹ Râzî, Fahreddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1990, XVII/136.

köle için de bir zillettir. Taptığı şey taş, ağaç v.s. olan kimse için, böyle gerçek bir izzet nasıl söz konusu olabilir?⁶⁰

Yine Mekkeli müşrikler, otoritelerinin ve bütün menfaatlerinin kendisine bağlı olduğu putlara tapmaktan vazgeçemiyorlardı. Şeref ve şöhret de onların en başta gelen menfaatlerindendi. Hak olduğunu itiraf ettikleri halde, kendilerine göre yanlarında izzet buldukları puta tapan kabîle ve aşîretler karşısında mevkilerinin sarsılacağından korkarak İslâm'ı kabul etmiyorlardı. Ancak bu kabîle ve aşîretler izzetin kaynağı olmaktan uzaktırlar. Tabîî olarak kendilerinde olmayı, başkalarına vermeye veya onu başkalarından almaya güçleri yetmez. Çünkü “izzet bütünüyle Allah'a aittir”⁶¹

يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ
الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ

“Hem derler ki: “Medine’ye bir dönelim; göreceksiniz Azîz olan, zelîl olanı oradan dışarı atacaktır.” Heyhat! İzzet, Allah’ın, Rasûlünün ve mü’minlerindir. Ne var ki münâfiklar bunu bilmezler.” (Münâfikûn, 63/8)

Yukarıda geçen âyetlerde izzetin bütünüyle Allah’a ait olduğu ifade edilirken, bu âyette izzetin Allah’a, Rasûlüne ve mü’minlere ait olduğu bildiriliyor. Yukarıda geçen üç âyetle bu âyet arasında herhangi bir zıtlık yoktur. Çünkü Yüce Allah’ın izzeti zâtîdir. Peygamber’in izzeti risâleti vasıtasıyla. Mü’minlerin izzeti ise imanları sebebiyledir.⁶² Allah’ın dışındaki varlıklar zatında fakir, nefsinde zelîl, ve kendisi için hiçbir şeye sahip değildir. Ancak Allah’ın dilediğine merhamet edip izzet vermesi müstesnadır.⁶³

1.3.1.2. “İzzet’in Sahibi” Olarak Allah

Kur’ân-ı Kerim’de iki yerde “izzet” Allah lafzâ-i celâline muzâaf olarak gelmiştir. Birincisi Sâffât Sûresi 180. âyette *rabbi’l-izzeti* (izzetin Rabbi) şeklinde ikincisi ise Sâd Sûresi 82. âyette *febi izzetike* (senin izzetin hakkı için) şeklinde geçmektedir. Şimdi aşağıda bu iki âyeti vererek değerlendirmesini yapacağız.

⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXVI/8.

⁶¹ Kutup, Seyyid, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, XI/680–681.

⁶² Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmûd, *Rûhu’l-Meânî fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Azîm ve’seb’i’l-Mesânî*, İhyâu’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, tsz., XXVIII, 116.

⁶³ Tabâtabâî, *el-Mîzânü Fî Tefsîri’l-Kur’ân*, Müessesetü’l-E’lemî, Beyrut, 1997, XXVII/22.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ

“İzzet ve kudret Rabbi(sahibi) olan senin Rabbin, onların bütün bâtil iddialarından münezzehtir, yücedir.” (Sâffât, 37/180–182)

İnanan bir kimsenin Allah’ın sıfatlarını tanıyabilmesinin en ileri derecesi şu üç şekilde olabilir:

1. Yüce Allah’ı ulûhiyyet sıfatlarına uygun olmayan her türlü şeyden tenzih ve takdis etmek ki bu da, ayetteki "sübhâne" lafzıyla ifâde edilmiştir.
2. Cenâb-ı Hakk'ı, ulûhiyyet sıfatlarına yakışan her türlü şey ile vasıflandırmak ki bu da, âyetteki "Rabbi'l-izzeti" lafzıyla ifâde edilmiştir. Çünkü rubûbiyyet, terbiye ve eğitmeye bir işarettir. Terbiye ise, hikmet ve rahmetinin mükemmel olduğuna delâlet eder. İzzet ise, kudretinin mükemmelliğine bir işarettir.
3. Âyetteki "Rabbi'l-izzeti" vasfı, O'nun bütün her şeye kâdir olduğuna delalet eder. Çünkü izzet kelimesindeki "elif lâm" (el) istiğrak ifade etmektedir. "Her şey O'nun mülkü ve milki" olunca, geriye, başkası için hiçbir şey kalmaz. Böylece âlemlerin rabbi olan Allah’ı tanıma ve tanıtmaya noktasında son derece önemli hususları ihtiva eden bir âyettir.⁶⁴

Şeytanın etmiş olduğu yemini haber veren ayette ise şöyle geçmektedir;

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ

Bu âyette “febiizzetike” (senin izzetin hakkı için) şeklinde ifade edildiğini görmekteyiz. “ İblis: ‘Öyle ise’ dedi, “senin izzetine yemin ederim ki ben de onların hepsini şaşırtacağım. Ancak Senin ihlâsa erdirdiğin kullar bundan müstesnâdır.” (Sâd, 38/82–83)

1.3.1.3. Allah’ın İzzet’i Dilediğine Vermesi:

Kur’ân-ı Kerim’de Yüce Allah’ın izzeti ve mülkü dilediğine vermesi, şu şekilde ifade edilmektedir.

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعْزِزُ مَنْ تَشَاءُ وَتُنْزِلُ مَنْ تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

⁶⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVI/173.

“De ki: “Ey mülk ve hâkimiyet sahibi Allah’ım! Sen mülkü dilediğine verir, dilediğinden onu çeker alırsın. Dilediğini azîz, dilediğini zelîl kılarırsın. Her türlü hayır yalnız Senin elindedir. Sen elbette her şeye kadîrsin.” (Âl-i İmran, 3/26)

Bu âyetin nüzûl sebebiyle alakalı olarak şöyle rivâyetler bulunmaktadır. Mekke'nin fethi üzerine Peygamber efendimiz, ümmetine, Fars ve Rum mülklerini vaad etmişti. Münafıklar ve Yahudiler: “Muhammed nerede, Fars ve Rum nerede! Onların güç ve kuvvetleri bunlardan çok fazla, Muhammed'e Mekke ve Medine yetmedi mi ki, bir de Fars ve Rum devletlerini istiyor?" dediler.⁶⁵

Başka bir nüzûl sebebi de şöyle aktarılmaktadır. Hendek Savaşı öncesinde Peygamber efendimiz, kazılacak olan hendeği belirlemiş, Medine halkından her on kişiye kırk arşınlık yer göstermişti. Amr b. Afv, Selmân-i Fârisi, Huzeyfe, Numan b. Mukrin ve Ensardan altı kişi kendilerine verilen kırk arşınlık sahada çalışıyorlardı, kazarken hendeğin orta yerinde büyük bir kaya çıktı. Çok çalıştılar ama bu kayayı kıramadılar, ondan ancak çok az bir şey koparabildiler. Selmân'a, "Çık Rasûlullah'a durumu haber ver, ne emrediyorsa öğren gel." dediler. Selmân gitti, Rasûlullah, bir gölgelik yapmış içinde oturuyordu, durumu kendisine arzetti. Rasûlullah Selmân ile beraber hendeğe indi, diğer dokuz kişi de orada idiler. Rasûlullah Selmân'ın elinden balyozu aldı, taş bir vurdu, taş çatladı ve öyle bir kıvılcım çıktı ki, karanlık bir odadaki kandil gibi etrafı aydınlattı. Rasûlullah bir fetih tekbiri aldı, oradakiler de tekbir getirdiler. İkinci bir darbe daha indirdi, öyle bir şimşek daha çaktı ve yine öyle bir tekbir aldılar, üçüncü bir darbe daha vurdu, taşı parçaladı ve yine öyle bir şimşek daha çaktı. Aynı şekilde bir tekbir daha aldılar. Sonra Selmân'ın elini tutup hendekten çıktı. Selmân: "Anam, babam sana feda olsun ya Rasûlullah, hiç görmediğim bir şey gördüm." dedi. Rasûlullah, oradakilere dönerek." Bakınız Selmân ne söylüyor?" dedi. Onlar da, "Evet ya Rasûlullah." dediler. Buyurdu ki: "İlk darbeyi vurduğumda gördüğünüz gibi bir şimşek çaktı. Bununla beraber bana Hîre'nin ve Kisra'nın şehirleri ve köşkleri aydınlandı. Cebrâil (a.s.) da, ümmetimin bunlara muhakkak gâlip geleceğini bana haber verdi. Sonra ikinci darbeyi vurduğumda gördüğünüz gibi yine bir şimşek çaktı, bununla beraber bana Rum diyarının kırmızı köşkleri aydınlandı. Cebrâil (a.s.) da, ümmetimin bunlara muhakkak gâlip geleceğini bana haber verdi. Sonra üçüncü

⁶⁵ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vil'i Âyi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Meârif, Mısır, trs., VI/300.

darbeyi vurduğumda gördüğünüz gibi bir şimşek çaktı, bununla beraber San'a'nın köşkleri aydınlandı. Cibril de bana, ümmetimin bunlara karşı gâlip geleceğini haber verdi. Müjdeler olsun!"

Bunun üzerine Müslümanlar bu müjdeden dolayı çok sevindiler, Allah'a hamd ettiler. Bu kazıdan sonra bize zafer vaad olunuyor dediler. Münafıklar ise, "Ne garip insanlarsınız, Muhammed sizi boş ümitlere düşürüyor, asılsız vaatlerde bulunuyor, Medine'den Hîre ve Rum şehirlerini ve köşklerini gördüğünü söylüyor ve bunların sizin tarafınızdan fetholunacağını haber veriyor. Hâlbuki savaşa çıkmaya bile gücünüz yetmiyor da korkunuzdan hendek kazıyorsunuz" dediler.⁶⁶ Münafıkların bu durumunu Kur'ân-ı Kerim şöyle bildiriyor: "Hani münafıklar ve kalplerinde hastalık (şüphe) olanlar: 'Allah ve Rasulünün bize zafer vaad etmesi, meğer bizi aldatmak içinmiş!' diyorlardı." (Ahzab, 33/12) Bu iki âyetin de Hendek savaşı öncesi veya yukarıda geçtiği üzere Mekke fethinden sonra nazil olduğu rivayet edilmiştir. Rum meliklerine güvenen Necran Hıristiyanları hakkında nâzil olduğu da söylenmiştir.⁶⁷

Bu âyetin nüzûl sebebini de göz önüne aldığımızda Allah, zenginlik, makam ve diğer insanları yönetme yetkisi vermek suretiyle dilediği milletlere mülk ve izzeti vermiştir. Dilediği kimselerden bunları çekip almıştır. Bu tamamen Allah'ın dilemesine bağlıdır. Râzi, mülkün ve izzetin Allah'ın dilemesine bağlı olduğunu örneklerle şöyle açıklıyor: "Biz çok zeki olan insanlar ve topluluklar görüyoruz. Son derece gayret gösterip yorulmalarına ve itina göstermelerine rağmen zengin olamıyorlar. Ancak yine biz bir takım gâfil ve ahmak kimseler görüyoruz ki birçok zenginliğe ve mülke sahiptirler. Makam elde etmeye gelince biz nice hükümdar ve yöneticiler görmekteyiz ki, makam elde etmek için çok büyük harcamalar yapmasına rağmen her geçen gün halkın gözünde daha fazla zelîl ve hakir olmaya devam ediyorlar. Bazen tam tersi olabilir. Allah dilediği kimseyi insanlara sevdirebilir. Uzak yakın, büyük küçük, herkes kendisine boyun eğer ve başlarına yönetici olarak getirirler. Karşı tarafa üstün gelip yenmek de yine Yüce Allah'ın yardım ve tevfiğiyle olmaktadır. Çünkü nice az grupların, Allah'ın izniyle çok ve kalabalık zümrelere galip geldiği müşahade edilmiştir. İşte şu durumda

⁶⁶ Beyzâvî, Nâsîru'd-Dîn Ebî Saîd Abdullah ebî Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996, III/24.

⁶⁷ Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Matbaatü Hindiye, Mısır, h. 1315, s. 71-72.

aklî delille de, Yüce Allah'ın, "Mülkü dilediğine verirsin" buyruğunun doğruluğu ortaya çıkmış olur."⁶⁸

Müfessir Râzî, bu hususta Mu'tezile'nin farklı görüşünü şöyle aktarmaktadır: Yüce Allah'ın, "Sen mülkü dilediğine verirsin, mülkü dilediğinden de geri alırsın." sözünün mânası irâde ve ihtiyar yoluyla değil, ancak müstahak olma yoluyla. Böylece Yüce Allah, mülkü onun hakkını verecek olan kimseye verir; yine mülkü ancak, Yüce Allah'ın emrine isyan eden kimselerden çekip alır. Yüce Allah'ın, "Şunu da hatırd tutun ki: Bir vakit Rabbi İbrâhim'i birtakım emirlerle sınımaştı. O da onları hakkıyla yerine getirdiğinden Rabbi kendisine: "Seni insanlara başkan (İmam) yapacağım" dedi. İbrâhim: "Ya Rabbî, neslimden de başkanlar çıkar" deyince, Allah: "Zalimler ahdime nail olamazlar" buyurdu. (Bakara, 2/124) âyetini ve bir de "Peygamberleri onlara dedi ki: "Allah size hükümdar olarak Tâlût'u tayin etti. Onlar ise: "Biz hükümdarlığa ondan daha lâyük iken nasıl olur da o bize hükmedebilir ki! Üstelik servetten de nasibi fazla değil!" dediler. Peygamber şöyle cevap verdi: "Allah onu size üstün kıldı, ona geniş ilim ve sağlam bir vücut verdi. Allah hâkimiyeti dilediğine verir. Allah'ın lütfu boldur, her şeyde olduğu gibi kâbiliyet ve liyakatleri de bilir." (Bakara, 2/247) âyetlerini delil getirmektedirler.⁶⁹

Mülkün Allah'ın elinde olduğuna dair tefsirlerde şöyle bir kutsî hadis nakledilmektedir: "Ben azîmüştân olan Allah, hükümdarlar hükümdarıyım. Hükümdarların kalpleri ve alınları benim elimdedir. Kullar bana itaat ederlerse, ben de onları onlara rahmet kılarım ve eğer kullar bana isyan ederlerse, ben de onları onlara ceza kılarım; şu halde hükümdarlara sövmekle meşgul olmayın fakat bana tevbe ve müracaat eyleyin ki, onları size doğru meylettireyim." Bu hadisin içeriği ile "siz nasıl olursanız, başınıza öyleleri yönetici olur." hadis-i şerifinin mânâsı aşağı yukarı aynıdır.⁷⁰

⁶⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VIII/6.

⁶⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VIII/6.

⁷⁰ Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mamud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Te'vil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997, I/379; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, *İrşadü Akli's-Selîm İlâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Mushaf, Kâhire, trs., III/22–23.

1.3.1.4. Esmâ-i Hüsnâda İlâhî İzzet

Bu bölümde, esmâ-i hüsnâda ilâhî izzeti ifade eden Azîz isminden, Azîz isminin âyet sonlarında diğer isimlerle beraber gelmesinden ve izzet manasını ifade eden diğer isimlerden bahsedilecektir.

Kur'ânda ve hadis-i şeriflerde ifadesi geçen esmâ-i hüsnâ terkibi: İsmi çoğulu olan “esmâ” ile “güzel, en güzel” anlamındaki “hüsnâ” kelimesinden oluşmaktadır. Esmâ-i hüsnâ terkibi, naslarda Allah'a nisbet edilen isimleri ifade eder. Sadece Kur'ân'da geçen ilâhî isimler yüzden fazladır. Muhtelif hadislerde Allah'a nisbet edilen başka isimler de mevcuttur. Esmâ-i hüsnâ terkinin geniş anlamıyla bunların hepsini kapsamakla birlikte terim olarak daha çok doksan dokuz ismi içerdigi kabul edilir.

Esmâ-i Hüsnâ terkininde yer alan hüsnâ kelimesi “güzel” manasında sıfat veya “en güzel” anlamında ism-i tafdil sayılmıştır. Her iki halde de buradaki güzellik bir geçegi vurgulamakta olup Allah'ın güzel olmayan bir isminden söz edilemeyecegi için mefhumu muhâlifini hatıra getirmez. İlâhî isimlerin güzellikle nitelendirilmesinin sebepleri şu şekilde sıralanmaktadır.

1. Esmâ-i hüsnâ, yücelik ve aşkınlık ifade eder ve kullarda saygı hissi uyandırır.
2. Zikir ve duada kullanılmaları halinde kabule vesile olur ve sevap kazandırır.
3. Kalplere huzur ve sükûn verir, lütuf ve rahmet ümidi telkin eder.
4. Bilginin değeri, bilenin değerine bağlı bulunduğu ve bilenlerin de en şerefli Allah olduğu için esmâ-i hüsnâ bilgisine sahip olanlara bu bilgi, meziyet ve şeref kazandırır.
5. Esmâ-i Hüsnâ Allah için vâcip, câiz ve mümtenî sıfatları içermesi sebebiyle O'nun hakkında yeterli ve doğru bilgi edinmemize vesile olur.⁷¹

Kur'ân-ı Kerim'de esmâ-i hüsnâ terkibi dört âyette geçmektedir.⁷² Biz bu âyetlerden ikisinin meâlini vereceğiz.

“En güzel isimler Allah'ındır, o halde bu isimlerle O'na dua edin. O'nun isimleri konusunda ilhâda düşünleri/haktan sapanları terkedin. Onlar işlediklerinin cezasını çekeceklerdir.” (A'râf, 7/180)

Başka bir ayette mealen şöyle geçiyor: “De ki: "İster Allah deyin, ister Rahman deyin, hangisini dersiniz deyin, en güzel isimler O'nundur." Namaz kılarken sesini

⁷¹ Topaloğlu, Bekir, “Esmâ-i Hüsnâ”, *DİA*, İstanbul, 1995, 11/404.

⁷² A'râf, 7/180; İsrâ, 17/110; Tâhâ, 20/8; Haşr, 59/24.

yükseltme, gizli de okuma, ikisi ortasında bir yol tut.” (İsra, 17/110) Bu ayette de nasslarda geçen farklı farklı isimlerle Allah’a dua etmenin şirk olmayacağı bildiriliyor. Çünkü hepsi tek bir zât-ı akdesi gösteriyor.

1.3.1.4.1. el-Azîz İsmi

Azîz: Zayıf ve zelif manasına gelen “zelîl” kelimesinin karşıtı olup, dengi ve benzeri bulunmayacak derecede değerli ve şerefli olmak, güçlü ve yenilmez olmak, güç şiddet, üstünlük manalarına gelen “izzet” kökünden sıfat olup değerli, güçlü ve daima üstün gelen demektir.

Azîz, ‘dengi ve benzeri bulunmayan’ manasıyla tenzihî, ‘güçlü ve daima galip’ manasıyla da zâtî sıfatlar gurubuna girer. Bazen de ‘el-Muizzz’ manasında kullanılır ki bu durumda da fiilî sıfatlardan sayılır.⁷³

İmam Gazâlî, el-Azîz ismini şöyle açıklıyor: Çok kıymetli olup emsâli az bulunur. Kendisine çokça ihtiyaç duyulur. Kendisine ulaşmak da çok zordur. Ona çok ihtiyaç duyulur. Bu üç manayı üzerinde bulundurmayan kimseye “azîz” ismi verilmez. Çünkü çok az bulunan nice şeyler vardır ki, değerlidir fakat faydası çok değildir. Bunun için hiçbir zaman bu tür şeylere “azîz” ismi verilmemiştir. Nice kıymetli ve yaralı, benzeri bulunmayan şeyler vardır ki ona ulaşmak güç değildir. Mesela güneş ve yerin emsali yok ve faydası pek çoktur. Onlara olan ihtiyacımız da çok fazladır. Ancak bütün bunlara rağmen bu ikisine “Azîz” diyemiyoruz. Çünkü onları görmek, onlara ulaşmak güç değildir. Bundan dolayı bir şeyin Azîz olabilmesi için yukarıda zikrettiğimiz üç vasfın bulunması gerekir. Sonra bu üç mânânın her birileri için kemal ve noksanlık söz konusu olabilir.

Mesela nâdir olmasındaki kemal, bir olmasına bağlıdır. Çünkü birden az hiçbir şey tasavvur edilemez. Tek olup da misli ve benzeri olmayan varlık yalnız Allah’tır. O’ndan başkası için böyle bir şey düşünülemez.

Güneş mevcut olma bakımından her ne kadar tek ise de onun gibisinin bulunması da mümkündür. Yani mümkün olma bakımından tek değildir. Onun gibisi bulunabilir.

⁷³ Râzî, *Levâmiu’l-Beyyinât*, s. 148; ez-Zeccâcî, Ebu’l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk, *İştikâku Esmâillâh*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1976, s. 239.

Şiddetli ihtiyaç meselesine gelince: Bu, her şeyin varlığında, bekasında, sıfatında, kendisine ihtiyaç duyulan varlık olarak kabul ettiğimizde hakkında “kemal” sözü doğru olabilir. Allah’tan başka böyle bir varlık da yoktur.

Bütün varlıklar her şeylerinde her işlerinde O’na muhtaçtır. Yukarıda açıklamıştık Allah’ı tam manasıyla kendisinden başkası bilemez! Kayıtsız şartsız gerçekten Azîz olan o’dur. Azîz olma hususunda ona hiçbir şey benzeyemez.⁷⁴

Azîz kelimesi Kur’ânda doksan dokuz yerde geçmektedir. Yüce Allah’ın ismi olarak Kur’ân’da seksen yedi defa geçmiştir.⁷⁵

1.3.1.4.1.1. Azîz İsmi Kur’ân’da Diğer İsimlerle Beraber Gelmesi

Esmâ-i hüsnâ’dan olan azîz ismi Kur’ân’da hiç tek olarak zikredilmemiştir. Esmâ-i hüsnâdan diğer isimlerle beraber ayetlerin siyak ve sibakına uygun olarak manayı pekiştirici ya da dengeleyici bir tarzda zikredilmiştir.⁷⁶ Biz de aşağıda azîz isminin birlikte geldiği diğer isimleri başlıklar halinde vereceğiz.

1.3.1.4.1.1.1. Azîz Ve Hakîm:

Kur’ân-ı Kerîm’de ‘el-azîz’ ismi en çok ‘el-hakîm’ ismiyle beraber kırk yedi defa zikredilmiştir.⁷⁷ Bu isim daha çok “vallâhu azîzun hakîm” (Allah Azîz ve hakîmdir.) (Bakara, 2/220) âyetinde olduğu gibi, lafzâ-i celâl’den sonra, haber şeklinde gelmiştir. Bazen de: “Allah bu imdadı sırf size müjde olsun ve kalpleriniz bununla müsterih olsun diye yaptı. Nusret ve zafer, ancak (mutlak galip, tam hüküm ve hikmet sahibi), azîz ve hakîm olan Allah tarafından gelir.” (Âl-i İmran, 3/126) âyetinde olduğu gibi “Allah” lafzına sıfat olarak getirilmiştir. Bazen de: “Karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran O’dur. Geceyi dinlenmeniz, güneş ve ayı da vakitlerinizi hesaplamak için O yarattı. İşte bütün bunlar, azîz ve alîm’in (mutlak galip ve her şeyi hakkıyla bilen Allah’ın) takdiridir.” (Enam, 6/96) âyetinde olduğu gibi doğrudan lafzâ-i celâl yerine

⁷⁴ Gazâlî, Ebu Hamîd Muhammed bin Muhammed, *el-Maksadü'l-Esnâ fi Şerhi Esmâillahi'l-Hüsnâ*, Matbaatü't-Tekaddüm, Mısır, tsz, s. 48.-48.

⁷⁵ Abdülbâki, Muhammed Fuad, *Mu'cemu'l Müfehres li Elfazi'l Kur'âni'l Kerîm*, Dâru'l Hadîs, Kâhire, 2001, azz. md., s. 564-566.

⁷⁶ Yıldırım, Suat, *Kur'ân'da Uûhiyyet*, Kayihan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 151.

⁷⁷ Abdülbâki, Muhammed Fuad, *Mu'cemu'l Müfehres*, azz. md., s. 564.

isim olarak kullanılmıştır. Azîz isminin Kur’ân’da başka isimlerle beraber zât-ı ilâhiyenin adı olarak kullanılması, ulûhiyyetin başlıca özelliklerinden birinin de izzet olduğunu gösterir.⁷⁸

el-Hakîm: Hikmet sahibi demektir. Hikmet en üstün ilimlerle en üstün hususları bilmekten ibarettir. En üstün ve en yüce şey Allah’tır. O’nun künhünü kendisinden başkası tam manasıyla bilemez. Gerçek hakîm O’dur. Çünkü en yüce şeyleri en yüce ilimlerle bilen O’dur. Zira en yüce ilim, zevâlî tasavvur olunmayan daimî ve ezeli ilimdir. Gizlilik veya şüphenin uğrayamadığı tastamam maluma mutabık olan ilimdir.⁷⁹

Kur’ân-ı Kerîm’in geneline bakıldığında, bir siyak- sibat münâsebeti olduğu görülür. Aynı şekilde âyet sonlarında geçen Yüce Allah’ın isimleriyle, âyetin yukarısı arasında bir bağlantı ve geneli ile de anlam bütünlüğü oluşturduğu görülmektedir.

Genelde îmânî ve fer’î konularla alakalı hususlar ayrıntılı bir şekilde anlatıldıktan sonra, bu hususları anlatan âyetlerin sonunda, azîz ve hakîm isimlerinin birlikte geçtiği müşâhede edilmektedir.. Şimdi biz de azîz ve hakîm isimlerinin birlikte gelmesinin hikmetini ve geçtiği âyetlerle aralarındaki ince anlam ilişkisini, Bakara Sûresi 129. ve 209. âyetleri bağlamında, değerlendirmeye çalışacağız.

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ

“Ey bizim Rabbimiz! Onların içinden öyle bir rasûl gönder ki; Kendilerine Senin âyetlerini okusun, onlara kitabı ve hikmeti öğretsin Ve onları tertemiz kılsın. Muhakkak ki azîz sensin, hakîm sensin! (Üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibisin!)” (Bakara, 2/129) Bu âyet-i kerimede, İbrahîm ve İsmail (a.s.) Kâbe’yi inşa ettikten sonra Yüce Allah’a dua ve niyazda bulunuyorlar. Kendi nesillerinden bir peygamber göndermesini istiyorlar. Dualarını “Muhakkak ki azîz sensin, hakîm sensin!” diyerek bitiriyorlar. Bu cümle, duanın ve dileklerin kabul edilmesinin gerekçesidir. Çünkü hikmet vasfı, hikmetin gereği olan şeylerin bol bol verilmesini ve buna göre peygamber gönderilmesini de gerektirir. Hikmetinin gereği olarak

⁷⁸ Yıldırım, *Ulûhiyyet*, s.152.

⁷⁹ Gazâlî, *el-Maksadü'l-Esnâ*, s. 86.

peygamber göndermesini hiçbir güç engelleyemez. Bu da azîz vasfının bir sonucudur.⁸⁰

Azîz ve Hakîm isimin birlikte geçtiği diğer bir âyet de şöyledir.

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Eğer size bunca gerçekler, açık deliller geldikten sonra haktan ayrılırsanız, iyi bilin ki Allah azîz ve hakîmdir (son derece güçlü, tam hüküm ve hikmet sahibidir).” (Bakara, 2/209) Bu âyette İslâm’ın hakikatini gösteren apaçık beyyineler ve teslim olunması gereken kesin deliller geldikten sonra teslimiyetten kaçınılması ve doğru yoldan sapılması durumunda, Yüce Allah hiç kimsenin gücünün yetmediği, dilediğini yapmaktan alı koyamadığı, her şeye kâdir bir zât olduğunu belirtiyor. Bundan dolayı emrine karşı gelenlere dilediğini yapar. Hikmetinin gereği ceza verir.⁸¹ Bu çok şiddetli tehdidi ifade eder. Çünkü böyle bir ifade direkt ceza lafzının zikredilmesinden daha ileri derecede korkutmayı ve suçtan alıkoymayı ifade eder. Bu ayet bir tehdit içerdiği gibi bir vaadi de içermektedir. Çünkü “hikmet” hemen “Azîz” sıfatından sonra getirilmiştir. Allah hikmetinin gereği olarak iyilik yapanlara mükâfatını verir. Onları değerli ve Azîz kılar. Nasıl kötülük yapanlara ceza vermek hikmetinin gereği ise, iyilik yapanlara da mükâfat vermek hikmetinin gereğidir.⁸²

Bakara 209. âyetin sonunda gelen Azîz ve Hakîm sıfatları âyetin muhtevasıyla bir uyum içerisindedir. Azîz ve Hakîm isimlerinin burada getirilmesiyle şu mesajlar verilmektedir: Allah çok güçlü, hüküm ve hikmet sahibidir. Yenilmeyen galip, güç ve kuvvet sahibidir ki hükmüne karşı gelinmez. Dilediğini yapar ve emrini derhal yerine getirir. Bununla beraber hikmet sahibidir ki her hükmü bilir, yaptığını hikmetle sağlam yapar. İnsanların barış ve selametle, İslam nizamıyla yaşaması da hikmetlerindedir. Azîz olan Allah, bu nizama karşı gelen ve şeytanlık yoluna sapıp tevhit hükmünü ve barış hükümlerini bozmaya çalışan günahkârların hakkından gelir. Belalarını verir. Eğer tehir ederse o da hikmetlerindedir.⁸³

⁸⁰ Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akli’s-Selîm*, I/162

⁸¹ Ebu’s-Suûd, *İrşâdü’l-Akli’s-Selîm*, I/212; Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, III/228.

⁸² Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, III/228.

⁸³ Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Matbaai Ebuuzziya, İstanbul, 1938, I/736–737.

1.3.1.4.1.1.2. Azîz Ve Rahîm

Azîz isminin Hakîm isminden sonra en çok birlikte geçtiği diğer bir isim de Rahîm ismidir. Rahîm ismiyle beraber Azîz ismi Kur'ân'da on üç yerde geçmektedir.⁸⁴

Rahîm: Rahmân ve Rahîm, rahmet kökünden gelmektedir. Rahmet, Allah'ın kullarına acımasıyla onları her türlü zarar, ziyan ve sapıklıktan kurtarıp hidayetle, mağfiret ve iman şerefiyle nitelendirmesi demektir.

Engin merhamet sahibi, dünyada kendisine inanıp, emirlerine uygun şekilde yaşayanları âhirette ebedî nimetlerle mükâfatlandırarak olandır. Yalnız mü'minlere in'âmı boldur. Zira âhîret nimetlerinden kâfirlerin nasibi yoktur.⁸⁵

Kur'ân'da, Azîz ve Rahîm isimlerinin birlikte geçtiği on üç yerden dokuzu Şuarâ Sûresi'nde geçmektedir. Bu sûrede Azîz ve Rahîm isimlerinin birlikte geçtiği âyetleri bağlantılı oldukları önceki ayetlerle beraber, aşağıda mealini verdikten sonra bu iki ismin bir arada gelmesinin hikmetlerinden bahsedeceğiz.

“Ötekileri (Firavun'un ordusunu da) oraya yaklaştırdık. Mûsâ'yı ve beraberinde olan herkesi kurtardık. Öbürlerini ise suda boğduk. Elbette bunda alınacak ibret vardır, fakat onların ekserisi ibret alıp da iman etmezler. Ama Senin Rabbin Azîz ve Rahîmdir.” (Şuarâ, 64–68)

“Hülasa Biz de onu (Nuh) ve yanındakileri o yükü dolu gemi içinde kurtardık. Arkasından geride kalanları da suda boğduk. Elbette bunda alınacak ibret var, fakat onların ekserisi ders alıp da iman etmezler. Ama Senin Rabbin Azîz ve Rahîmdir.” (Şuarâ, 119–122)

“Neticede onu (Hûd) yalancı saydılar, Biz de onları imha ettik. Elbette bunda, alınacak ibret var, fakat onların ekserisi ibret alıp da iman etmezler. Ama Senin Rabbin Azîz ve Rahîmdir.” (Şuarâ, 139–140)

Bu sûrede, sırasıyla Mûsa, İbrahîm, Nûh, Hûd, Sâlih, Lût ve Şuayb (a.s.) gibi yedi tane peygamberin mücâdelelerinden bahsedilmektedir. En sonunda Yüce Allah'ın peygamberlere karşı gelen kâfirlerden Azîz sıfatının gereği olarak intikam aldığını Rahîm sıfatının gereği olarak da mü'minleri kurtardığını buyurmaktadır.⁸⁶ Ayrıca

⁸⁴ Abdulbaki, Muhammed Fuad, *Mu'cemu'l Müfehres*, azz. md., s. 564.

⁸⁵ Çelikoğlu, Şahver, *Âyet Ve Hadisler Işığında el-Esmâu'l-Hüsna Şerhi*, Marifet Yayınları, İstanbul, 2002, I/243.

⁸⁶ Suyûtî, Mahallî, Celâleddîn, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Dâr'u İbn-i Kesîr, Dimeşk-Beyrut, 2005, s.367.

mü'minlere âhirette mükâfatta bulunacaktır. İlk bakışta bir birine zıt manalar taşıyormuş gibi gözükse de bu iki ismin bir arada geçmesi bir incelik taşıyor. Bu inceliği şöyle açıklayabiliriz. Azîz dilediğini yapar. Dilediği anda kâfirlerden intikamını alır. İntikamı gecikiyorsa Rahîm olduğu içindir. Göndermiş olduğu dine îman etmeyen, yeryüzünde ilahlık iddia edenlerden, kâfirlerden intikam alır ve buna karşın iman edenleri de rahmetiyle sevindirecektir.⁸⁷

"Şüphesiz ki senin Rabbin Azîz ve Rahîm'dir" âyetinde Yüce Allah Azîz oluşunu Rahîm oluşundan önce ifade buyurmuştur. Eğer önce Rahîm oluşunu zikretseydi o zaman "Allah onlara azap etmekten âciz olduğu için rahmet etmiştir." denilebilirdi. Böyle bir düşünceyi ortadan kaldırmak için onlara "gâlip, üstün, kâhir" demek olan İzzetinden bahsetmiş ve bu İzzetine rağmen kullarına karşı Rahîm olduğunu bildirmiştir. Çünkü rahmet, ne kadar tam ve mükemmel bir kudret sahibinden meydana gelirse, o derece değerli olur.⁸⁸

1.3.1.4.1.1.3. Kaviyy Ve Azîz:

"Azîz" ismi Kur'ân-ı Kerim'de birlikte geçtiği isimlerden hep önce zikredilmiş, ancak sadece "Kaviyy" ismi Azîz isminden önce zikredilmiştir. Azîz ve Kaviyy isimleri arasında anlam yakınlığı bulunmasından dolayı bu iki ismin birlikte geçmesi manayı daha da kuvvetlendirip pekiştirir.

Kaviyy: Yüce Allah'ın kudretini bildiren isimlerinden birisi de el-Kaviyy ismidir. Bu isim tam bir kudrete delalet eder. Tam bir kudrete sahip olması bakımından Kaviyy, çok şiddetli olması itibari ile de Metindir.⁸⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de Azîz ve Kaviyy isimlerinin geçtiği ayetlerde, genelde Allah'ın yardımından, mü'minlere kesin zafer vereceğinden ve kâfirlere karşı mutlak gâlibiyetten bahsedilmektedir.⁹⁰ Nitekim şu âyet-i kerimede Yüce Allah mealen şöyle buyuruyor: "And olsun ki peygamberlerimizi belgelerle gönderdik; insanların doğru (adaletli) hareket etmeleri için peygamberlere kitap ve ölçü indirdik; pek sert olan ve insanlara birçok faydası bulunan demiri de indirdik. Bu, Allah'ın dinine ve

⁸⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, V/3620.

⁸⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIV/120.

⁸⁹ Gazâlî, *el-Maksadü'l-Esnâ*, s. 93.

⁹⁰ Hud, 66; Hac, 40., 74; Ahzab, 25; Şura, 19; Hadîd, 25; Mücadele; 21.

peygamberlerine görmeksizin yardım edenleri meydana çıkarması içindir. Doğrusu Allah kuvvetlidir, güçlüdür. (Hadîd, 57/25)

Bu âyetin bağlamında Azîz ve Kaviyy ismi şöyle açıklanıyor: Şüphe yok ki Allah Kaviyydir, Azîzdir. Kuvveti pek çoktur, izzetine nihayet yoktur. O, her şeye galip ve her dilediğini yapmaya kadirdir. Mağlup edilmesine imkân olmayan ve harikalar yaratan izzet sahibi bir varlıktır. Bu cümlenin faydası, hem hakkı tahkik, hem de yardım teklifinden hatırlara gelmesi düşünülen bir eksiklik zannını ortadan kaldırmaktır. Bununla beraber meydana gelen yardım ve cihat teklifinin sağladığı faydaların, insanların kendilerine ait olduğunu hatırlatmak ve aynı zamanda ona muhalefet etmekten sakındırmaktır.⁹¹

Bu âyette yer alan Azîz ve Kaviyy sıfatları, âyetin içerdiği manayı kuvvetlendirici niteliktedir. Aynı zamanda kuvvet ve izzetin kaynaklarından birisinin de Allah'ın dinine ve peygamberlerine yardım etmek olduğunu anlıyoruz.

Bazen de âyetin muhtevasının tam zıddı bir manayı ifade eder. “Ey insanlar! Bir misâl verilmektedir. Şimdi onu dinleyin: Sizlerin Allah'tan başka yalvardıklarınız, bir araya da gelseler, bir sinek bile yaratamayacaklardır. Sinek onlardan bir şey kapsa onu kurtaramazlar. Talip da matlup da ne kadar güçsüz! Allah'ı gereği gibi değerlendiremediler. Allah elbette Kaviyy'dir, Azîz'dir.”(Hac, 22/73–74) Her şey, sahte tanrıların güçsüzlüğünü, hiçliğini gösteriyor. Kendilerinden birçok şey beklendiği halde, hepsi toplanıp bir araya gelseler de en basit görülen bir sineği bile yaratamıyorlar. Yaratmaya güçlerinin yetmediği gibi sineğin kendilerine verdiği zararı dahi engellemekten âcizler. Bu acziyetin karşısında “Allah elbette Kaviyy'dir, Azîz'dir.” ifadeleriyle kendimizi kudretin karşısında buluyoruz. “Kaviyy” ve “Azîz” aczin karşısına çıktığı gibi, “Azîz vasfı putperestlerin Allah'ı unutarak başka uydurma tanrılara yönelişlerinden, Yüce Allah'ın değerini bilmemelerinden dolayı izzetinden hiçbir şey eksilmediğini anlatmaktadır.⁹²

⁹¹ Elmalılı, *Hak Dini*, VI/4761, 4762.

⁹² Yıldırım, *Ulûhiyet*, s. 72.

1.3.1.4.1.1.4. Azîz Ve Alîm:

Bu iki isim birlikte Kur'ân-ı Kerîm'de altı yerde geçmektedir. Geçtiği ayetlerde genelde Allah'ın yaratma fiillerinden bahsedilmektedir.⁹³

Alîm: Bu ismin kemali; her şeyi tam manasıyla bilmekle, yani içini dışını, inceliğini, açıklığını, önünü sonunu, başlangıcını ve bitimini bilmekle olur. Allah'ın ilmi eşyadan istifade edilmiş değildir, bilakis bütün eşya onun ilminden istifade edilmiştir. Kulun eşyayı bilmesi, eşyaya tâbidir ve onun sayesinde meydana gelmiştir.⁹⁴

Azîz ve Alîm isimlerinin birlikte geçmiş olduğu âyetin meâlîni aşağıda verdikten sonra bu âyeti tefsirlerden yola çıkarak açıklamaya çalışacağız.

“Karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkararak O'dur. Geceyi dinlenmeniz, güneş ve ayı da vakitlerinizi hesaplamak için O yarattı. İşte bütün bunlar, azîz ve alîm (mutlak galip ve her şeyi hakkıyla bilen) Allah'ın takdiridir. Karanın ve denizin karanlıkları içinde size yıldızlardan yararlanıp yol bulma imkânı veren O'dur. Gerçekten bilmek, öğrenmek isteyen kimseler için âyetlerimizi açıkça bildirdik.” (En'âm, 6/96-97)

Gecenin yaratılması, gecenin içinden sabahın çıkarılması, zaman hesabının kılınması ve bu âlemden her şeyin bir hesap üzere yaratılması evet bütün bunlar, Azîz ve Alîm olan Allah'ın takdiridir. Bütün bunlar, hesapsız, takdirsiz, geliş güzel, keyfe göre oluvermiş birer tesâdüf değildir. Aynı şekilde ne yaptığını bilmeyen kör bir tabiatın eseri de değildir. Böyle bir varlık ve yokluk, karanlık ve aydınlık, hareket ve sükûn gibi ikisi de bir yere gelme ihtimali bulunmayan çeşitli ve çelişkili tabiatların her birine birer belli ölçü tahsis etmiş ve birer sınır koymuştur. Sonsuz ihtilaflarına rağmen hepsini bir te'lif ve terkip nizamı içinde kesin bir hesap ile yürütmüştür. İşte bütün bunlar elbette hiçbir tabiata boyun eğmeyen eşsiz bir üstünlüğün ve kudretin, gizli ve açığı gören, bilen, sonsuz bir “güçlü” ve ilmin sahibi olan “Azîz” ve “Alîm”in açık eseri ve güzel yapısıdır. Şu halde o yaratıcı ve var edici olan Allah, yalnız “Kadîr” değil, aynı zamanda ortak ve benzeri olmayan bir üstün ve bilgidir. Bunu hesaba almayıp da ondan yüz çevirmek ve onun izzeti altında ve ilminde bulunan tabiata, hayata veya astronomiye ait güçlere bağlanıp tapmak ve sonra onun hesabından kurtulmak nasıl mümkün olabilir? Hâlbuki Yüce Allah, insanları yıldızlar için değil,

⁹³ En'âm, 6/96; Neml, 27/9; Yâsîn, 36/38; Mü'min, 40/2; Fussilet; 41/12; Zuhurf, 43/9.

⁹⁴ Gazâlî, *el-Maksadü'l-Esnâ*, s. 58–59.

yıldızları insanlar için yaratmıştır. Yani bunlarla kara ve denizin karanlıklarında insanlar doğru yolu bulsunlar. Bunların delaletiyle hedeflerini, yönlerini ve kiblelerini, maddi manevi yollarını doğrultsunlar diye yapmıştır. Şu halde bunlar insanlarla olan ilgileri bakımından insanların üzerinde hakîm ve idareci birer mâbud değil, menfaatlerimize hizmet eden birer lamba ve rahmet alametlerindedir. Nitekim Yüce Allah bilgi sahibi olanlar için bu âyetleri açıkladığını bildirmektedir. Bundan dolayı hem Allah'ın âyetlerini tam olarak anlamak hem de bunlardan tam manasıyla faydalanabilmek için Müslümanlar bütün ilimlerin tahsili için çalışmalıdırlar.⁹⁵

1.3.1.4.1.1.5. Azîz Ve Ğaffâr

“Azîz ve Ğaffâr”: Kur’ân-ı Kerim’de üç yerde geçmektedir. Bu üç âyet de Mekkî Sûrelerde yer almaktadır. (Sâd, 38/66; Zümer, 39/ 5; Ğâfir, 40/42)

“Azîz ve Ğaffâr” Mülk Sûresi’nin ikinci âyeti ve Fâtır Sûresi’nin yirmi sekizinci âyeti olmak üzere Kur’ân-ı Kerim’de iki yerde geçmektedir. Bu iki sûre de Mekkî Sûrelerdendir.

Ğaffâr: Sözlükte örtmek, gizlemek manasına gelen “mağfiret” kelimesinden türetilmiştir. “Ğâfir”, “ğafûr” ve “ğaffâr” şeklinde Kur’ân-ı Kerim’de çoğu kez Yüce Allah hakkında kullanılmıştır. Yine Kur’ân’da günah işleyen hakkında zâlim ifadesi geçmektedir. “Zâlim” ifadesi de “zâlim”, “zalûm” ve “zallâm” şeklinde geçmektedir. İşte böylece günahın derecelerine göre Yüce Allah’ın da mağfiretinin artmış olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁶

Ğafûr: Bağışı bol olan, en büyük günahları bağışlayan affeden manasına gelmektedir. Ğaffâr ise başka başka zamanlarda işlenmiş birçok günahı affeden manasına gelmektedir.⁹⁷

Ğâfir Sûresi’nin 42. âyeti bağlamında Azîz ve Ğafûr sıfatlarının birlikte gelmesini ve âyetin içeriğiyle anlam bağlantısını aşağıda açıklanacaktır.

“Çünkü benim Allah’ı inkâr etmemi ve O’nun ortağı olduğuna dair hiçbir bilgim olmayan şeyleri Kendisine şerik yapmamı teklif ediyorsunuz. Ben ise sizi (üstün

⁹⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, III/1988–1990.

⁹⁶ Râzî, *Levâmiu’l-Beyyinât*, s. 160–161.

⁹⁷ Gazâlî, *el-Maksadü’l-Esnâ*, s. 74.

kudret sahibi ve mağfireti pek bol olan) o Azîz ve Ğaffâr'ın yoluna dâvet ediyorum.”
(Mü'min, 40/42)

Bu âyette Allah'ın yalnız bağışlayıcı değil aynı zamanda çok güçlü bir bağışlayıcı olduğu ifade edilmektedir. Sadece bir bağışlayıcı olsaydı, o zaman belki Allah'a karşı nazlanmaya, mağrur olmaya, hiç korkusuz ümit bağlamaya sebep olabilirdi. Fakat Allah sadece bağışlayan, merhamet eden değil, Azîz, hiçbir sebebe boyun eğmeyen, yenilmeyen, hiçbir kanun altına alınma ihtimali bulunmayan, dilediği anda kahredip yerle bir eden, çok kuvvetli, çok azametli, galip ve kahredici bir bağışlayıcıdır. Mağfireti çok olduğu gibi cezası, intikamı da çok şiddetlidir. Onu için Allah'ı bilmeyenler her türlü kötülük yapabilirler. “İnsanlardan, hayvanlardan ve davarlardan yine böyle türlü renklerde olanlar vardır. Kulları içinde ancak âlimler, Allah'ı lâzım geldiği tarzda ta'zim ederler. Muhakkak ki Allah, Azîz ve Ğafûrdur (mutlak galiptir, çok affedicidir.” (Fâtır, 35/28) âyetinde Yüce Allah'ın buyurduğu gibi, O'nu bir kul ne kadar iyi bilirse, o kadar çok saygılı, o kadar çok hürmetli olur. Bununla birlikte bilginlerin saygısı, korkusu, haşyeti ne kadar çok olursa ümidi de o oranda yüksek olacaktır.⁹⁸

1.3.1.4.1.1.6. Azîz Ve Zü'n-Tikam

Bu iki sıfat bir arada Kur'ân-ı Kerîm'de dört yerde geçmektedir.⁹⁹ Bu iki sıfatın birlikte zikredilmesi manayı kuvvetlendirici niteliktedir. Kur'ân-ı Kerîm'de geçtiği âyetlerde,¹⁰⁰ kitaplar ve peygamberler gönderildikten, hakkın delilleri ve hükümleri açıkça belirtildikten sonra Allah'a ortak koşanlara, ba'si inkâr edip zulmedenlere karşı Allah'ın intikam alacağı belirtiliyor.¹⁰¹

Allah'ın ayetlerini ve hakkı batıldan ayırt eden apaçık delileri yalanlayanlara karşı, Allah'ın azabı şiddetlidir. Allah zilletten uzak çok güçlü ve kuvvetlidir. İzzetinin gereği çok dehşetli intikamı vardır. Dilediğini yapar, hükmünü yürütür. Hiç kimse Allah'a karşı gelemmez. Eğer gelirlerse onları izzetiyle ezer. Hakkı aşağılamaya çalışanlara bir müddete kadar hilmiyle mühlet verse de, zamanı geldiğinde onları türlü

⁹⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, V/3991–3992.

⁹⁹ Abdülbâki, Muhammed Fuad, *Mu'cemu'l Müfehres*, s. 564.

¹⁰⁰ Âl-i İmran, 3/4; Mâide, 5/95; İbrahim, 14/47; Zümer, 39/37.

¹⁰¹ Kutup, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, I/541.

türlü felakatlere uğratıp helak eder. Bu durum Allah'ın merhametiyle, affedici olmasıyla çelişmez. Çünkü Allah yaptıkları günahlardan pişman olanlara karşı merhametli ve affedicidir. Ancak Allah'ın affına güvenip şımaran, zulümde ileri gidenlere, yaptığı kötülüklerden zevk alan ve gittikçe daha çok kötülük yapanlara cezasını verir. Böyle kimseleri affetmek bir anlamda onların yaptığı kötülöklere ortak ve teşvik edici olmak demektir. Bütün hakların, her türlü hayrın sahibi ve koruyucusu olan Rahmân ve Rahîm'in izzeti, adâleti ve rahmeti böyle bir zilletten münezzehtir.

Allah, zilletten uzak, çok güçlü ve yenilmez bir zâttır ki onun dehşetli ve korkunç intikamı vardır. Emrini ve hükmünü kesin olarak yürütür ve yerine getirir. İradesine karşı çıkanları, izzetinin sınırlarına saldıranları mutlak surette tepeler ve ezer.

Af ve bağışlama, ceza vermeye, intikam almaya gücü yetenlerden sâdır olduğunda bir anlam ve değer kazanır. Çünkü af, hüküm giymiş ve sâbit olmuş bir cezayı işleme koymamak, yokmuş gibi kabul etmektir.

Yüce Allah, hayır ve hidâyeti rahmetiyle himaye eder. Kötülük ve hıyaneti de izzet ve intikamıyla giderir. İşte bundan dolayı mâbutları zelîl olanların kendileri de zelîl olurlar.¹⁰²

1.3.1.4.1.1.7. Azîz Ve Hamîd

Azîz ve Hamîd isimleri âyet sonlarında birlikte üç yerde zikredilmiştir. Genelde Kur'ân'ın indirilmesinden bahseden ayetlerde zikredilmiştir. İbrahîm ve Sebe' Sûresi'nde *إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ* (Azîz ve Hamîd'in yoluna¹⁰³) şeklinde sırât lafzına muzâf olarak lafza-i celâl yerinde isim olarak zikredilmiştir. Buruç Sûresi'nde ise *إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ بِاللَّيْلِ وَاللَّيْلِ وَاللَّيْلِ بِاللَّيْلِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ* (...Azîz ve Hamîd olan Allah'a iman etmeleri idi.¹⁰⁴) şeklinde lafzâ-i celâle sıfat olarak getirilmiştir.

Hamîd; övülen demektir. Yüce Allah ezelde kendi zatını övmüş ve ebede kadar da kulları onu övecektir.

Bu iki ismin birlikte zikredilmesindeki hikmeti "Elif, Lâm, Râ. Bu, Rab'lerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, Azîz ve Hamîd Allah'ın yoluna, göklerde ve

¹⁰² Elmalılı, *Hak Dini*, II/1022–124.

¹⁰³ İbrahim, 14/1; Sebe, 34/6.

¹⁰⁴ Burûc, 85/8.

yerdeki her şeyin sahibinin yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır. Kendilerini bekleyen o çetin azaptan ötürü vay o inkârcıların hallerine! Vay onlara ki, âhirete inanmalarına rağmen, bile bile dünyayı âhirete tercih ederler. İnsanları Allah yolundan çevirir de o yolu eğri büğrü göstermek isterler. İşte onlar haktan, doğru yoldan çok uzak bir sapıklık içindedirler.” (İbrahim, 14/1–3) Meâlini verdiğimiz bu âyet bağlamında şöyle değerlendirebiliriz. Allah, âyetleri sayesinde insanlara merhamet edip içinde buldukları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Bundan dolayı insanların, Allah’a bu nimetinden dolayı şükretmeleri gerekir. Burada en büyük hamd ve teşekkür ise onu kabul etmek ve tâbi olmaktır. Buna karşı Yüce Allah dinini kabul edenlere mükâfat verir. Eğer bu nimete karşı nankörlük edip Allah’ın ayetlerini inkâr ederlerse, Allah’ın onlardan intikam alacağı ve azabının da çok şiddetli olacağı bildirilmektedir.¹⁰⁵

1.3.1.4.1.1.8. Azîz ve Vehhâb

Hîbe, karşılığı olmayan bir bağıştır. Bu şekilde bağışı arttıran kişiye cömert ve vehhâb denir. Azîz ve Vehhâb şeklinde bu iki sıfatın bir arada geçtiği tek yer Kur’ân-ı Kerîm’de Sâd suresinin 9. âyetidir. Bu âyeti de siyak ve sibakıyla beraber değerlendirdiğimizde bu iki sıfatın birlikte kullanılmasının inceliğini anlayabiliriz.

Önceki ayetlerde Mekkeli müşrikler Hz. Peygamberin nübüvvetini inkâr ediyorlardı. Aslında Hz. Muhammed’i inkâr etmelerinin bir sebebi de peygamberlik gibi büyük bir şerefin ona verilmesini kıskanmalarıydı. Çünkü kendilerinin mal ve makam bakımından daha üstün olduğunu ileri sürerek “içimizden peygamberlik buna mı verildi?” diyorlardı. Onlar şerefi sadece mal ve makamda görüyorlardı. Edepsizlikte oldukça ileri gidiyorlar Allah’ın işine burunlarını sokuyorlardı. İşte bu ayetle Allah c.c. müşriklere, peygamberliğin rahmet hazinesinden bir vergi olduğunu, onu dilediğine bahşedeceğini bildiriyor.

Peygamberlik mertebesi yüce bir makam üstün bir derecedir. Bunu vermeye kâdir olan zatın çok güçlü, kudret sahibi ve “vehhâb” yani alabildiğince cömert olması gerekir. Böyle olan ise yalnız Yüce Allah’tır. Hak Teâlâ olabildiğince güçlü olduğuna göre, bu

¹⁰⁵ Kutup, Seyyid, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, V/124.

nimetin bağışlanması, peygamberlik verilecek kişinin zengin veya fakir olmasına bağlı değildir. Yine bu kimseyi düşmanlarının sevip sevmemesine de bağlı değildir.¹⁰⁶

1.3.1.4.1.1.9. Azîz Ve Cebbâr

“Cebbâr”, cebr kökünden mübâlağalı ism-i fâildir. Allah için kullanıldığından sıfat-ı müşebbehedir Kur’ân-ı Kerîm’de Haşr Sûresi’nde Yüce Allah’ın isimlerinin sıfat olarak sayıldığı 23.ayette, Azîz isminden sonra mütekebbir isminden önce zikredilmiştir. Cebbâr birkaç farklı manaya gelmektedir. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

- 1.Onaran, sağlamlaştıran manasında kullanılır. Tefsircilerin çoğu bu manayı tercih etmiştir.
- 2.İstediği şeyi yapmaya zorlamak manasına gelir. Allah insanları galebesi altına alır, istediği şeye zorlar.
- 3.Kendisine ulaşılmayan yetişilmeyen şey anlamında kullanılır.¹⁰⁷

1.3.1.4.2. İlahî İzzeti Gösteren Diğer Sıfatlar

Kur’ân’da ilâhî izzeti gösteren el-Azîz ismini yukarıda açıkladık. Şimdi de el-Azîz ismiyle ve izzet sıfatıyla aynı ve yakın anlamlı olan ilahî sıfatları aşağıda başlıklar halinde kısaca verdikten sonra bunlarla alakalı ayetlerden de bir kaçını meâlen vereceğiz.

1.3.1.4.2.1. Allah’ın Güç Ve Kudret Sahibi olması

İzzet kelimesinin şiddet, kuvvet ve galebe manalarını içermesi bakımından Yüce Allah’ın “kudret” sıfatıyla aynı manayı ifâde eder.¹⁰⁸ Kudret manasını ifade eden, dolayısıyla izzet manasına gelen sıfatları aşağıda şöyle sıralayabiliriz.

- 1.el-Kadîr: Her şeye gücü kudreti yeten manasına gelmektedir.
- 2.el-Muktedir: Dilediği şeyi yapmaktan hiçbir şey kendisini alıkoyamaz.
- 3.el-Kâhîr: Gâlip gelen, üstün gelen manasına gelmektedir.

¹⁰⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXVI/180.

¹⁰⁷ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXIX/294–295.

¹⁰⁸ Beyhakî, Ebû Bekîr Ahmed b.Hüseyin b Ali, *Kitâbu’l-Esmâ ve’s-Sıfât*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut, 1994, s. 222.

4.el-Kahhâr: Üstünlüğünde sınırı olmayan gâlip manasın gelmektedir.

5.el-Kavî: Kuvvetli ve güçlü manasına gelmektedir.

6.Zü'l-Kuvveti'l-Metîn: Yüce Allah'ın kudretinin umumiliğini ve kudretinin nihayetsizliğini göstermektedir.¹⁰⁹

1.3.1.4.2.2. Allah'ın Kadriinin Yüce Olması

Yine “İzzet” kelimesi; değer yüksekliği, kadir ve kıymet yüceliği manalarına gelmektedir.¹¹⁰

İzzet kelimesi bu anlamıyla da bir takım zâtî sıfatlarla yakın anlamlar ifade etmektedir.¹¹¹ Bu sıfatları da aşağıda kısaca manalarıyla beraber vereceğiz.

1.Zü'l-Celâl-i ve'l-İkrâm: Celâl, Yüce Allah'ın azâmetini ifade eden zâtî bir sıfattır.

2.Kerem sıfatı, Yüce Allah'ın yarattıklarına nimetler vermesini ve lütufta bulunmasını ifade eder. Kur'ân'da şöyle geçer: “...Ancak senin azamet ve kerem sahibi Rabbinin Zâtı bâkî kalır.” (Rahmân, 55/27)

3.el-Mütekebbir: Allah'ın Azâmetini, büyüklüğünü, yüceliğini belirtmektedir. Allah'ın kibriyâsı karşısında her şey hakirdir. Kibriyâ yalnız Allah'a aittir.

4.el-Aliyy: Allah'ın yüceliğini bildiren bir sıfattır. Kudretinde ve hükmünü uygulamada başka şeylere benzemekten yücedir.

5.el-Azîm: Yüce Allah'ın şânı büyüktür manasına gelmektedir.

6.el-Mecîd: Çok cömert olandır.

7.el-Hamîd: Her türlü övgüye fiillerinde layık olandır.¹¹²

1.3.1.4.2.3. Allah'ın Benzerinin Olmaması

Yüce Allah'ın izzetinin mükemmelliğini ortaya koyan en önemli hususlardan birisi de hiç şüphesiz Allah'ın benzerinin ve denginin olmayışdır. Sıfatlarında ve fiillerinde de hiçbir şey Allah'a benzemez. Bu husus Kur'ân'da şöyle ifade edilmektedir: “O gökleri ve yeri yoktan yaratandır. Size kendi nefislerinizden eşler yarattığı gibi davarlara da

¹⁰⁹ Ensârî, Abdullah b. Muhammed, *Dekâiku'l-İşârât ilâ Meâni'l-Esmâ ve's-Sıfât, (İhtisârü'l-esmâ ve's-sıfât li'l-Beyhakî)*, Dâru'l-Cinân ve Müessesetü'l-Kütübü's-Sekâfiyye, Beyrut, 1988, s. 174.

¹¹⁰ Beyhakî, *Kitâbu'l-Esmâ ve's-Sıfât*, s.222.

¹¹¹ Ensârî, Abdullah b. Muhammed, *Dekâiku'l-İşârât*, s. 179.

¹¹² Beyhakî, *Kitâbu'l-Esmâ ve's-Sıfât*, s.223; Ensârî, Abdullah b. Muhammed, *Dekâiku'l-İşârât*, s. 179.

eşler yarattı. O, bu düzen içinde sizi üretiyor. Onun benzeri hiçbir şey yoktur. O, her şeyi hakkıyla işitir ve bilir. (Şûrâ, 42/11) Allah'ın zâtının hiçbir şeye benzemediği İhlâs Sûresi'nde şöyle ifade edilmektedir: “De ki: O, Allah'tır, gerçek İlahtır ve Birdir. Allah Samed'dir. (Samed: “Tam, eksiği olmayan, her şey Kendisine muhtaç olduğu halde, Kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan” demektir.) Ne doğurdu, ne de doğuruldu. Ne de herhangi bir şey O'na denk oldu.”

1.3.1.4.3. el-Muizz İsmi

Kur'ân-ı Kerîm'de el-Muizz ismi doğrudan ism-i fâil kalıbında geçmiyor, ancak Âl-i İmrân Sûresi 26. âyette if'âl bâbından fiil-i muzârî muhatap sigâsında geçmektedir. Fiil-i muzârî kalıbında geçse de mana olarak el-Muizz manasına gelmektedir.

“el-Muizz” ismi hakkında Gazâlî şöyle açıklamada bulunuyor: “Allah'ın Kullarından dilediğine mülkü veren anlamına gelmektedir. Hakikî mülk ise ihtiyaç zilletinden, şehvetin galebesinden, cehâlet ve ayıptan kurtulmakla olur. Bundan dolayı bir kimse bütün engelleri kaldırıp kalbinde yalnız Allah'ı hissederse artık o kimse mahlûkattan müstağni olur. Nefsindeki bir takım kötü sıfatlara karşı üstün gelir. Böylece o kimse hem isteme zilletinden kurtulmuş olur. Hem de kendi nefsinde meydana gelen erdemlerle şeref ve izzete kavuşur.”¹¹³

Yüce Allah kullarına, kanaat, yakîn, geçici dünya nimetlerine karşı zühd ile izzet verir.¹¹⁴

Âl-i İmrân Sûresi 26. ayette hakikî izzetin Allah'a ait olduğu ve bu izzeti Allah'ın dilediğine vereceği ifade edilmektedir. Bu hususla alakalı geniş açıklamaları yukarıda zikretmiştik.

1.3.2. Kur'ân'ın İzzeti

Kur'ân-ı Kerimin Allah'ın kelamı olması hasebiyle, Kur'ân'ın izzetini, ilahî izzet konusu altında almayı uygun gördük. Kur'ân'ın birçok sıfatı olmakla beraber, biz burada sadece konumuzla alakalı olan Kur'ân-ı Kerîm'de geçen izzet ve izzet

¹¹³ Gazâlî, *el-Maksadü'l-Esnâ*, s. 64.

¹¹⁴ Konevi, Sadrettin, *Şerhu Esmâillâhi'l-Hüsnâ*, (Esmâ-i Hüsnâ Şerhi) Çev. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.95.

manasına gelen azîm, kerîm, mecîd, zikr, mübârek gibi sıfatlarını başlıklar halinde işlemeye çalışacağız.

1.3.2.1. Azîz

كِتَابٌ عَزِيزٌ (Kitâbun Azîz) şeklinde gelen Azîz, Kur'ân'ın 'değerli, yüce ve benzerinin olmamasını' ifade eden sıfatlarından birisidir. Kur'ân-ı Kerîm'de: وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ şeklinde ifade ediliyor. Bu kısmın da içinde geçtiği âyetin meâli şöyledir: “Kendilerine gelen bu şâni yüce dersi inkâr edenler elbette cezadan kurtulamazlar. Hâlbuki o eşsiz ve pek kıymetli bir kitaptır. Öyle bir kitaptır ki bâtil ona ne önünden, ne ardından, hiç bir taraftan yol bulamaz. (Tam hüküm ve hikmet sahibi, bütün hamdlerin ve övgülerin sahibi) o hakîm ve hamîd tarafından indirilmiştir. (Fussilet, 41/41–42)

Kur'ân, delîl bakımından çok üstün bir kitaptır. Kapsadığı mu'cizelerden dolayı benzeri yoktur ve onu inkâr edip kötüleyen her inkârcıyı savar. Her inatçıyı ezer.¹¹⁵

1.3.2.2. Azîm

Azîm, büyük ve kadri yüce anlamına gelmektedir. Yüce Allah'ın Peygamberine Kur'ân-ı Azîm'i verdiğini ifade eden âyetler şöyle geçiyor: وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِيَّ وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ “Şu kesin ki biz sana Seb-i mesânî ile şu yüce Kur'ân'ı verdik. Sakın o kâfirlerden bir kısmına geçici bir zevk olarak verdiğimiz dünya nimetlerine göz atma! Onların iman etmemelerinden ötürü üzülme ve mü'minlere kol kanat ger, onları şefkatle koru!” (Hicr, 13/87–88)

Azîm olan Allah'tan gelen ve büyük bir âlemin hakikatini açıklayan şu yüce Kur'ân'ın kendisine verilmiş olan birisi, şu dünyanın geçici nimetlerinden herhangi bir şeye göz dikmemeli kalbini kaptırmamalıdır. Az veya çok durumları onu ilgilendirmemelidir. Köklü gerçeğe dayanan yolunu izlemelidir.¹¹⁶

¹¹⁵ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2001, III/116.

¹¹⁶ Kutup, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, V/220.

1.3.2.3. Mübârek

Kelime manası, kedisinde ilahî hayırların çokça bulunduğu şey demektir. Mübârek kelimesi Kur'ân'da, başka manaların yanı sıra Kur'ân'a sıfat olarak şu şekilde gelmiştir. **وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ** Bu ifâdenin geçtiği âyetler meâlen şöyledir: “İşte bu da bir feyiz kaynağı ve daha önceki kitapları tasdik edici olarak, bir de hem Anakenti, hem de bütün çevresindeki insanları uyarman için indirdiğimiz bir kitap! Âhirete iman edenler, buna da inanırlar ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya devam ederler.” (En'âm, 6/92), “İşte bu Kur'ân, indirdiğimiz kutlu bir kitaptır. Artık ona tâbi olun, inkâr ve isyandan sakının ki rahmete nail olasınız!” (En'âm, 6/155), “Biz sana feyizli ve bereketli bir kitap indirdik ki insanlar onun âyetlerini iyice düşünsünler ve aklı yerinde olanlar ders ve ibret alsınlar.” (Sâd, 38/29)

Kur'ân'ın mübârek olması, bereketi ve menfaati devamlı olan, hayrı çok, sevap ve mağfiretle müjdeleyip, kötü fiillerden ve günahlardan insanı alıkoyan bir kitap olması manasındadır.¹¹⁷

1.3.2.4. Kerîm

Kerîm: Şerefli, değerli, çok faydalı ve feyizli manasındadır. Çünkü dünya ve âhirete dair birçok önemli ilmin esaslarını ihtiva etmektedir. Diğer bir mânâ ile gayet güzel, hoş, yüceltmeye ve hürmete layık demektir. Ayrıca bu kelimeye, Allah katında değerli mânâsı da verilmiştir.¹¹⁸ Kur'ân'ın, Kerîm sıfatıyla zikredilmesi Kur'ân'da şöyle geçiyor: **إِنَّهُ لَفُرْقَانٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ** “Bu kitap, pek değerli, şerefli bir Kur'ân'dır. O iyi korunmuş bir kitapta, Levh-i Mahfuzdadır.” (Vâkıa, 56/77–78)

Kur'ân, çokça okunduğu ve tekrar edildiğinde basitleşmeyen, değerini kaybetmeyen, her zaman taze ve yeni inmiş gibi parlak bir kelâm olmaya devam eder. Kerîm, bir manasıyla da aslı temiz manasına gelir. Kerîm, bir manaya göre de cömertçe her isteyene zorlanmadan isteğini veren anlamındadır. Bu manaya göre Kur'ân, herkese kendi mizâcına göre bir şeyler verir. İsteyen herkes ondan hayır ve feyizler elde eder.¹¹⁹

¹¹⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XIII/85.

¹¹⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX/192.

¹¹⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX/193.

1.3.2.5. Mecîd

Mecd, geniş lütuf ile ilgili büyük şeref ve şan manasına gelir. Mecîd, mecd mastarından şeref ve şan sahibi manasında ism-i fâildir. Kur'ân dünyevî ve uhrevî çok hayırlar içermesi ve değerinin yüksek olması sebebiyle Yüce Allah onu mecîd sıfatıyla vasıflandırmıştır.¹²⁰ Kur'ân'da şöyle ifade edilir: “Kâf. Şanlı şerefli Kur'ân hakkı için” (Kâf, 50/1), “Hayır, hayır! Kur'ân onların iddia ettikleri gibi beşer sözü değildir. O, Levh-i Mahfuz'da olan pek şerefli bir Kur'ân'dır.” (Burûc, 85/21-22)

والقرآن المجيد "Kur'ân-ı mecîd" şerefi, kitapların hepsinden büyük olan, yahut mânâsını bilip kendisiyle amel edeni şereflendiren şanlı Kur'ân demek olur.¹²¹

1.3.2.6. Zikir Sahibi (Zi'z-Zikr)

Kur'ân'ın değerini, yüceliğini ve şerefini bildiren özelliklerinden birisi de zikirdir. Kur'ân-ı Kerîm'de, şu şekilde geçmektedir: “Sâd. Bu şanlı şerefli Kur'ân hakkı için...” (Sâd, 38/1) İşte bu âyetle Kur'ân'ın ne kadar değerli olduğu bildiriliyor.¹²² Allah, bu değerli Kur'ân'a yemin ederek onun önemini, yüceliğini bir kez daha göstermiş oluyor. Başka bir âyette zikir kelimesi kullanılarak Kur'ân'ın şeref kazandırmasından bahsederek onun şerefine işaretle kadrini bilmeye teşvik ediyor.¹²³

Bu âyet şu şekilde geçiyor:

لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Muhakkak ki, hayatınız için gerekli notları içeren, size şan ve şeref sağlayan bir kitap indirdik. Neden düşünmüyorsunuz?” (Enbiyâ, 21/10)

1.3.3. Beşerî İzzet

Bu bölümde, beşerî izzet kapsamında yer alan, yeryüzündeki diğer canlılardan üstün kılınp halife tayin edilen insanın genel manadaki izzetini, peygamberlerin izzetini,

¹²⁰ Râğıb, *el-Müfredât*, mcd. md., s. 466.

¹²¹ Neseî, *Medêrikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, III/361.

¹²² Neseî, *Medêrikü't-Tenzîl*, III/143.

¹²³ İbn-i Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil el-Kuraşî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî. Beyrût, 1969, III/174.

mü'minlerin izzetini ve kâfirlerin izzet iddialarını başlıklar halinde değerlendirmeye çalışacağız.

1.3.3.1. İnsanın Eşref-i Mahlûkat Olması

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok yerde insanın yaratılmasından ve özelliklerinden bahsedilmektedir. İnsanın yaratılışından bahseden âyetlerde, Yüce Allah'ın insana değer verdiği ve değerli bir varlık olarak yarattığı ifade edilmektedir. Müteşâbih bir ifade olmak üzere Yüce Allah, insanı kendi eliyle yaratıp, kendi rûhundan üfürdüğünü buyurmaktadır.¹²⁴ Burada Yüce Allah'ın kendi eliyle yaratıp rûhundan üfürme tabirini kullanması, insanı şerefli bir varlık olarak ihtimamla yaratmasından kinayedir.¹²⁵ Yüce Allah yine yarattığı ilk insan olan Hz. Âdem'e, bütün meleklerin secde etmesini emretmiştir. Ancak Şeytan şu âyette geçtiği şekilde, bir gerekçe göstererek secde etmemiştir: قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ bu âyetin de içinde geçtiği kısım Kur'ân-ı Kerîm'de meâlen şöyle geçmektedir. “Bir vakit Rabbin meleklerle: Ben dedi, çamurdan bir beşer yaratacağım. Onu iyice biçimlendirip, ona Rûhumdan üfleyince hep birden, (hürmet göstermek için ona secde ediniz.) Meleklerin hepsi secde ettiler. Lâkin İblis secde etmedi. O kibirlendi ve kâfirlerden oldu. Allah buyurdu: “İblis! Benim ellerimle yarattığım mahlûkuma neden secde etmedin? Gururlandın mı, yoksa kendini çok yükseklerde mi görüyorsun? İblis: “Ben ondan üstünüm, çünkü beni ateşten, onu ise topraktan yarattın” dedi. (Sâd, 38/71–76)

Yukarıda meâlini verdiğimiz âyette geçen Yüce Allah'ın meleklerle Hz. Âdem'e secde etmelerini emretmesi, onların da secde etmeleri Hz. Âdem'in değer yüksekliğini ve şerefini göstermektedir.¹²⁶ İblis ise, Hz. Âdemi küçümseyerek ve böbürlenerek ona karşı Yüce Allah'ın secde emrini yerine getirmemiştir.¹²⁷ Secde etmeyişinin gerekçesinde “ben ondan daha hayırlıyım” demekle de üstünlüğü madde cihetine bağlamıştır. Şerefın, Yüce Allah'a itaat etmek sûretiyle kazanılacağını bilememiştir.

¹²⁴ Sâd, 38/71,75.

¹²⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, V/4110.

¹²⁶ Bursevî, İsmail Hakkı, *Ruhu'l-Beyân*, Matbaati Osmaniye, Derseâdet, h. 1331, VIII/60; Elmalılı, *Hak Dini*, V/4110.

¹²⁷ İbn-i Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III/49.

Aynı zamanda Hz. Âdem'e verilen değeri kıskanmak ve Allah'a isyan etmek suretiyle lânete uğramıştır.¹²⁸

Hz.Âdem'in üstün kılınmasına Şeytanın yönelttiği itiraz Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifade ediliyor:

قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَنَا عَلَىٰ لَيْسَ أَخْرَجْنَا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لِأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا

“Bir zaman meleklere: “Âdem'e secde edin” dedik, onlar da hemen secdeye kapandılar, yalnız İblis secde etmeyip: “Çamurdan yarattığın kimseye secde mi ederim!” “Benden üstün kıldığın adam bu mu? Eğer kıyamet gününe kadar bana bir mühlet versen, mutlaka onu soyunu pek azı dışında kumandam altına alırım!” (İsra, 17/61–62) Yüce Allah, insanı en güzel şekilde yarattığını ve bir çok mahlûkata üstün kıldığını Kur'ân-ı Kerîm'de zikretmiştir. Aşağıda bu âyetleri vererek bu ayetler çerçevesinde insanın eşref-i mahlûkat olmasından bahsedeceğiz:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَن تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

“...Biz insanı en mükemmel sûrette yarattık, sonra da onu en aşağı derekeye düşürdük.” (Tîn, 95/1–5) Bu âyette geçen “Ahsen-i takvîm” ifâdesinde “ahsen” ismi tafdîl kalıbında, en güzel manasına gelmektedir. “Takvîm” ise, tef’îl kalıbında mastardır. Manası ise “eğriyi doğrultmak, kıvama nizama koymak, kıymet biçmek, biçimlendirmek” manalarına gelir. Bu kelimenin ‘takvîmin’ şeklinde sonunda tenvin bulunması; ‘yaratmanın, biçimlendirmenin belirsizlik veya büyüklük için olup, herhangi bir biçimlendirmenin veya büyük bir biçimlendirmenin en güzeli manasına’ gelir.¹²⁹ Bu da insanın, maddî ve manevî olarak Allah’ın yaratmış olduğu şeylerin en güzeli olduğunu göstermektedir.¹³⁰

1.3.3.1.1. İnsanın Cismanî Kemali

İnsan, beden ve ruhtan müteşekkil bir varlıktır. İnsan bedenî yönüyle, dünyadaki diğer canlılardan üstün yaratılmıştır. Yüce Allah, yeryüzünde insan dışındaki canlıları yüz üstü yürüyecek şekilde yaratmış. İnsanı ise dimdik, boylu boslu yiyeceği şeyi elleriyle

¹²⁸ Bursevî, İsmail Hakkı, *Ruhu'l-Beyân*, VIII/61.

¹²⁹ Elmalılı, *Hakk Dîni*, VIII/5935.

¹³⁰ Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Kâhire, 1967, XX/114.

alıp yiyecek şekilde yaratmıştır. Tîn Sûresi'nin tefsirinde "ahsen-i takvîm" âyetinin tefsiri ile alakalı olarak tefsirlerde şöyle bir olay aktarılmaktadır. Kâdî Yahya b. Eksem zamanında bir kral, mehtaplı bir gecede, hanımı ile baş başa kalmış ve "Eğer şu aydan daha güzel olmazsan, "boş ol" demiş. Böylece Yahya b. Eksem hariç, herkes, buna göre hanımının boş olacağı fetvasını vermişler. O, Tîn Sûresi'nde geçen "ahsen-i takvîm" ifadesini, şekil güzelliği olarak tefsir etmiş ve buna göre sultanın hanımının boş olmayacağını belirtmiştir.¹³¹

İnsanın maddî olan kısmının devam etmesi için de yeme, içme ve üreme gibi bir takım ihtiyaçları vardır. İnsan bu yönüyle diğer canlılardan farklıdır. Allah insana beslenmesi için temiz rızıklar vermiş ve onu güzel gösterecek elbiseler var etmiştir. Neslinin devam edebilmesi için de nikâh bağıyla meşrû bir ortamda nesillerin çoğalması kuralını getirmiştir. Böylece insanı şerefli olarak yaratan Allah, insanın bu şerefini devam ettirebilmesi için de bir takım şeyler yaratmış, emir ve yasaklarda bulunmuştur. İnsanın, Allah'ın emirlerine uyması, onun izzetini koruduğu gibi, aynı zamanda devamlı surette artıracaktır.¹³²

1.3.3.1.2. İnsanın Ahlakî Ve Manevî Boyutu

İnsanı, hem dünya, hem de âhirette asıl Azîz kılan tarafı ahlakî ve manevî boyutudur.

Nitekim Yüce Allah Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyuruyor.

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ
خَلَقْنَا تَفْضِيلًا

"Gerçekten Biz Âdem evlatlarını şerefli kıldık, karada ve denizde kendilerini taşıyacak vasıtalar nasib ettik, onlara helâl ve hoş rızıklar verdik ve onları yarattığımız varlıkların çoğuna üstün kıldık." (İsra, 17/70) İşte bu âyette ve Tîn Sûresi'nde belirtilen insanın üstünlüğünün bir yönü de ruhî boyutudur. Bu itibarla insan, ahlakı ve mâneviyatıyla rûhî bakımdan en güzel kıvama gelecek şekilde yaratılmıştır. İnsana verilen selim akıl kuvveti sayesinde, insanın eşyanın hakikatini kavrayabilme, Yüce Allah'ı kemal sıfatlarıyla bilip tanıyabilme ve ilâhî ahlakla ahlaklanabilme özelliği de

¹³¹ Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, XX/114.

¹³² Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesûd, *Meâlimü't-Tenzil*, Dâru't-Tayyibe, Riyâd, 1997, II/24.

insanın ruhî yönden ulaşacağı güzellik noktasını göstermektedir. Bir de ruhun estetiği, güzeli ve güzelliği sevmesi, onunla tatmin olması, insanı güzeli arama ve güzeli bulma noktasında devamlı ilerleyen bir konuma getirmektedir.¹³³

İnsan, bedenini beslediği gibi, ruhunu da beslemek zorundadır. Ruhunu beslediği ahlakını güzelleştirdiği ölçüde değeri artacaktır. En büyük ahlak ise, Allah’a karşı sorumluluğunu yerine getirmektir. Allah’a iman edip sâlih ameller işlemesi, insanın fitratında olan izzeti koruduğu gibi “esfel-i sâfilîn”e (en aşağı dereceye) düşmesini de engellemektedir.¹³⁴ Bu husus Kur’ân’da şöyle ifade edilmektedir: “Sonra da onu en aşağı dereceye düşürdük. Ancak iman edip güzel ve makbul işler yapanlar müstesnadır. Onlara ise hiç eksilmeyen ve tükenmeyen bir mükâfat vardır.” (Tîn, 95/5–6)

1.3.3.2. İnsanın Halife Kılınması

Kur’ân-ı Kerîm’de insanın halife olmasıyla alakalı iki ayet bulunmaktadır. Birincisi Hz. Âdem’le ve dolayısıyla umûmî manada nesilden nesile geçecek olan insanla ilgilidir. Bu, Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle geçmektedir: “Rabbin meleklere: ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ dediği vakit onlar: ‘Â! Oradaki nizamı bozacak ve yeryüzünü kana bulayacak bir mahlûk mu yaratacaksın? Oysa biz sana devamlı hamd ile ibadet yapıp, Sen’i tenzih etmekteyiz.’ dediler. Allah: ‘Ben, sizin bilmediğiniz pek çok şeyi bilirim’ buyurdu.” (Bakara, 2/30)

İkinci âyet ise, birinci âyeti te’yit edici olarak hususî bir manada Hz. Davud (a.s.) ile ilgili olanıdır. Bu âyet meâlen şöyledir: “Ey Davud! Biz seni ülkede hükümdar (yeryüzünde halife) yaptık, sen de insanlar arasında adaletle hükmet, keyfine uyma ki seni Allah yolundan saptırmasın. Allah yolundan sapanlar, hesap gününü unuttukları için, kendilerine şiddetli bir azap vardır.” (Sâd, 38/26) Bu iki âyette de geçtiği üzere insanın halife kılınması, insanın yeryüzünde Allah’a vekil olarak Allah’ın hükümlerini uygulamasıdır. Yüce Allah’ın Davud (a.s.)’a “ öyle ise hak ile hükmet” emri de bu manayı kuvvetlendirmektedir.¹³⁵ İnsanın yeryüzünü imar etmesi, düzenlemesi ve

¹³³ Elmalılı, *Hak Dini*, VIII/5936–5937.

¹³⁴ Bikâfî, Burhânuddîn Ebi’l-Hasan İbrahim b. Amr, *Nazmü’l-Dürer Fî Tenâsübi’l-Âyâtî ve’s-Süver*, Mektebetü İbn-i Teymiyye, Kâhire, 1969, XXII/138–139.

¹³⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, II/181.

yeryüzündeki her şeyi emri altına alıp faydalanacak şekilde kullanması, Yüce Allah'ın insana verdiği yetki ve hilâfet sayesinde olmaktadır. Bu konuyla alakalı Kur'ân-ı Kerîm'de geçen şu âyetleri delil olarak gösterebiliriz: “O'dur ki yeryüzünde bulunan her şeyi sizin için yarattı. Sonra iradesi yukarıya yönelip orayı da yedi gök halinde sağlamca nizama koydu. O her şeyi hakkıyla bilir.” (Bakara, 2/29)

“Görmedin mi ki Allah yerde olan her şeyi ve Kendi emriyle denizlerde yüzen gemileri, sizin hizmetinize verdi? Yerin üstüne düşmesin diye, göğü O tutuyor. Gök ancak O'nun izniyle düşebilir. Çünkü Allah raûfdur, rahîmdir.” (Hac, 22/65)

“Şunu da görmediler mi: Ellerimizle yaptığımız eserlerden kendileri için uysal, evcil hayvanlar yarattık da onlara mâlik bulunuyorlar. Onları emirlerine âmade kıldık. Onlardan hem binek edinir, hem de yerler, onlardan içecekler elde ederler, daha nice menfaatlerinden yararlanırlar. Hâlâ şükretmezler mi? (Yâsîn, 36/71–74)

İnsanlardan, padişahın yanında makam bakımından en üstün olanları, yönetim ve yetki bakımından onun yerini tutan kimse olduğu bilinen bir şeydir. Bu da onun halifesidir. İşte bu durum Hz. Âdem (a.s.)'in mahlûkatın en şerefli olduğu delalet eder. Böylece Âdemoğlu olan insan hilafet makamıyla en yüksek dereceye ulaşmıştır. Dünya, onun hayatını devam ettirebilmesi için bir metâ, âhiret de ona mükâfat olarak yaratılmış bir ülkedir. Şeytan ona karşı büyüklenmeden dolayı ilahî rahmetten kovulmuştur. Cinler ona itaat etmiş, melekler insana bekçi ve günahları için istiğfar edici olmuştur. Yine Yüce Allah'ın kemal ve cemâlini gösterecek şekilde insan için “Orada onlara istedikleri her şey verilir. Nezdimizde bundan da fazlası vardır.” (Kâf, 50/35) buyrulmuş nice değerli şeylerin kendi katında olduğunu bildirerek, Allah katındaki değerini de bildirmiştir.¹³⁶

1.3.3.3. Peygamberlerin İzzeti

Yüce Allah, kendilerine nübüvvet verdiği kimseleri, diğer insanlara karşı üstün kılmıştır. Peygamberlerin üstünlüğü Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle geçmektedir: “İşte bunlar, kavmine karşı İbrâhim'e verdiğimiz delillerdi. Dilediğimiz kimselerin derecelerini kat kat yükseltiriz. Muhakkak ki senin Rabbin tam hüküm ve hikmet sahibidir ve O her şeyi hakkıyla bilir. Biz ona İshak ile Yakup'u ihsan ettik ve her birini nübüvete erdirdik. Daha önce de Nuh'u ve onun neslinden Davud'u,

¹³⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, II/29–250.

Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Mûsâ'yı ve Harun'u da nübüvvete erdirdik. Biz iyi hareket edenleri işte böyle ödüllendiririz. Zekeriyya'yı, Yahya'yı, İsmâ'îl'i, İlyas'ı da nübüvvete erdirdik. Onların hepsi de sâlih, hayırlı insanlardandı. İsmâil'i, Elyesa'yı, Yunus'u, Lut'u da nübüvvete erdirdik; her birini de yaşadıkları asrın insanlarından üstün kıldık. Onların babalarından, zürriyetlerinden, kardeşlerinden kimini de, aynı şekilde etraflarındaki insanlara üstün kıldık, onları seçtik, onları doğru yola götürdük. İşte bu yol Allah'ın hidâyet yoludur ki kullarından dilediğini ona götürür. Eğer onlar Allah'a ortak tanısalsardı, bütün yaptıkları, elde ettikleri bütün kazançları heder olmuş gitmişti. İşte onlar, kendilerine kitap, hikmet, hükümler ve nübüvvet verdiğimiz şahsiyetlerdir. Şimdi o müşrikler bu nübüvveti inkâr ederlerse, biz nübüvveti inkâr etmeyip ona sahip çıkan bir topluluk görevlendiririz.” (En'âm, 6/83–89)

1.3.3.3.1. Peygamberlerin Birbirinden Üstünlüğü

Yüce Allah Kur'an'da, peygamberleri diğer insanlara üstün kıldığı gibi, kendi aralarında da bir takım özelliklerle bazılarını bazılarına karşı üstün kıldığını belirtmiştir. Bu, Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçmektedir.

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِّنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ...

“İşte şimdiye kadar zikrettiğimiz Râsûllerden kimini kimine üstün kıldık. Allah onlardan bazısına hitap buyurdu, bazısını birçok derecelerle yükseltti. Meryem'in oğlu İsmâ'îl'e de o açık belgeleri, mucizeleri verdik ve onu Rûhul-Kudüs ile destekledik...” (Bakara, 2/253)

Peygamberler, peygamber olmak bakımından eşittirler. Fakat Yüce Allah peygamberlerden her birine bir üstünlük, özel bir fazilet, ayrı bir rütbe vermiştir. Kimisiyle Allah bizzat konuşmuştur. Nitekim Musa (a.s.) Tur dağında ve belirlenmiş gecelerde Allah'ı aracısız olarak sözünü dinlemiştir. Hz. İsa'ya da İncil'i, İncil'deki öğütleri ve etkileyici ikazları ifade eden âyetleri, beşikte iken konuşma, ölüleri diriltme ve anadan doğma gözü kör olanı iyileştirme mucizelerini vermiştir. Ve kendisini Rûhu'l Kudüs ile desteklemiştir.

1.3.3.3.2. Hz. Muhammed'in Diğer Peygamberlere Karşı Üstünlüğü

Yüce Allah peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'i birçok derecelerle diğer peygamberlerden daha yüksekler çıkarmıştır. Hz. Muhammed'i diğer peygamberlere karşı üstün kılan hususlar özetle şöyledir:

1-Mîraç mucizesiyle Hz. Muhammed (s.a.s.) meleklerin dahi geçemeyeceği noktaları geçmiş “iki yay kadar yahut daha yakın” (Necm, 53/9) ifadesinin sırrınca perdesiz olarak Allah'tan vahiy almıştır.

2-“İşte bunun içindir ki ey Rasûlüm, Biz seni bütün insanlar için sırf bir rahmet vesilesi olman için gönderdik” (Enbiya, 22/71) ayetinde ifade edildiği üzere bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamberdir.

3-“Muhammed, içinizden hiçbir erkeğin babası değildir, lâkin Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilir.” (Ahzâb, 33/40) Bu âyette Yüce Allah'ın buyurduğu gibi son peygamberdir.

4-“Ey Ümmet-i Muhammed! Siz insanların iyiliği için meydana çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz: İyiliği yayar, kötülüğü önlersiniz, çünkü Allah'a inanırsınız. Ehl-i kitap da bu imana gelseydi, elbette kendileri için iyi olurdu. İçlerinden iman edenler varsa da ekserisi dinden çıkmış fâsıklardır.” (Âl-i İmran, 3/110) Ümmet-i Muhammed'in âyette belirtildiği üzere en hayırlı ümmet olması, Hz. Muhammed'in de diğer peygamberlerden daha üstün olmasını gerektirir.¹³⁷

1.3.3.3.3. Hz. Muhammed'in İzzeti

Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'i (s.a.s.), Azîz vasfıyla vasıflandırdığı âyet şöyledir:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ

Bu âyetle alakalı iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre “azîzun aleyhi mâ anittüm” cümlesi, cümle olarak “rasûlun” sıfatıdır. Buna göre mana şöyle olmaktadır. “Size kendi aranızdan öyle bir Peygamber geldi ki zahmete uğramanız ona ağır gelir. Kalbi, üstünüze titrer, mü'minlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir.” (Tevbe, 9/128) İkinci görüşe göre, “azîzun” ayrı “aleyhi mâ anittüm” ayrı olmak üzere “rasûl”ün

¹³⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VI/210-212.

sıfatıdır.¹³⁸ Nitekim bazı mushaflarda “azîz” kelimesi üzerinde “cim” durağı bulunmaktadır. Buna göre de mana şöyle olmaktadır. “Andolsun size içinizden öyle bir peygamber geldi ki, gayet izzetli ve şereflidir. Sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir üstünüze titrer, mü’minlere gayet merhametli ve şefkatlidir.” Elmalılı da mealinde bu manayı tercih etmiştir. Bu âyette geçtiği gibi Yüce Allah bizzat Hz. Muhammed (s.a.s.)’i Azîz olarak vasıflandırmıştır. Yine aynı şekilde “Raûf” ve “Rahîm” gibi Allah’ın kendisine ait olan sıfatlarla Rasûlünü nitelemiştir. Yüce Allah, peygamberimiz dışında kendisine ait olan iki ismi bir arada hiç kimse için kullanmamıştır.¹³⁹ Yüce Allah’ın Rasûlünü bu vasıflarla vasıflandırması onun şerefini yükseltmek içindir.¹⁴⁰

Yine izzetin, Allah’tan sonra Rasûlüne ait olduğu aşağıdaki âyet-i kerime’de şöyle bildirilmektedir:

يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ
الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ

“Hem derler ki: “Medine’ye bir dönelim; göreceksiniz Azîz olan, zelîl olanı oradan dışarı atacaktır.” Heyhat! İzzet, Allah’ın, Rasûsulünün ve mü’minlerindir. Ne var ki münafıklar bunu bilmezler.” (Münâfikûn, 63/7)

Yukarıda geçen bölümlerde izzetin bütünüyle Allah’a ait olduğunu açıklayan âyetlerle, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) izzetini açıklayan bu âyet arasında herhangi bir çelişki yoktur. Çünkü Hz. Peygamber’in (s.a.s.) izzeti, risâleti dolayısıyla Allah’ın vermiş olduğu bir izzettir. Hz. Peygamber’in izzeti Allah’ın izzetine bağlı bir izzettir.

Yüce Allah, Hz. Muhammed’e bir takım özellikler ve vasıflar vermek suretiyle ona izzet vermiştir. Onu diğer insanlardan üstün kılmıştır. Şimdi aşağıda Hz. Peygamber’in (s.a.s.) izzetini oluşturan hususları başlıklar halinde vereceğiz.

1.3.3.3.1. Peygamber’in İzzetini Oluşturan Hususlar

Biz bu bölümde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) izzetini oluşturan nübüvvet, hikmet, nusret ve fetih gibi hususları Kur’ân çerçevesinde açıklamaya çalışacağız.

¹³⁸ Kurtûbî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân*, VII/302.

¹³⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, III/2653–2654.

¹⁴⁰ Akgül, Muhittin, *Kur’ân-ı Kerîm’de Hazreti Peygamber*, Işık Yayınları, İzmir, 1999, s. 238.

1.3.3.3.1.1. Nübüvvet

Kur'ân-ı Kerim'de, mâlikü'l-mülk âyetinde (Âl-i İmrân, 26) geçtiği üzere Yüce Allah'ın dilediğine mülkü verdiği ve dilediğini de Azîz kıldığı belirtilmiştir. Yahudiler peygamberliğin kendilerine has bir şey olduğunu söylüyorlardı. Gelecek olan son peygamberin de kendilerinden geleceğini iddia ederek Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmemişlerdi. Müşriklerden bir kısmı ise “Bu sihirdir, biz bunu kabul etmeyiz” dediler ve eklediler: “Bu Kur'ân, bu iki şehirden büyük bir adama indirilseydi ya!” (Zuhruf, 43/31-32) âyetinde buyrulduğu üzere Hz. Muhammed'in fakir ve yetim birisi olduğunu ileri sürerek peygamberliği ona yakıştıramamışlardı. Münafıklar da: “Yoksa onlar Allah'ın lütfundan insanlara ihsan ettiği nimetlere karşı haset mi ediyorlar? Evet, biz Âl-i İbrâhime de kitap ve hikmet verdik, hem de büyük bir hâkimiyet ve mülk verdik.” (Nisa, 4/54) âyetinde belirtildiği üzere Hz. Peygamberin nübüvvetini çekemiyorlardı. Böylece Hz. Peygamber (s.a.s.)'in peygamberliğini kabul etmiyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah nübüvvet gibi büyük bir nimetin ve mülkün kendi elinde olduğunu, onu dilediğine vereceğini bildirmiştir. Böylece Yüce Allah nübüvveti Hz. Muhammed'e vermek suretiyle ona mülk vermiş ve onu Azîz kılmıştır.¹⁴¹

1.3.3.3.1.2. Hikmet

Hikmet de Yüce Allah'ın kullarından dilediğine vermiş olduğu bir vasıftır. Kur'ân-ı Kerim'de, hikmetin genelde peygamberlere verilen bir özellik olduğunu görmekteyiz. Nitekim bu husus Kur'ân'da şöyle ifade ediliyor: “Yoksa onlar Allah'ın lütfundan insanlara ihsan ettiği nimetlere karşı haset mi ediyorlar? Evet, biz Âl-i İbrâhime de kitap ve hikmet verdik, hem de büyük bir hâkimiyet ve mülk verdik.” (Nisâ, 4/54)

Peygamberlerin dışında Allah'ın kendilerine hikmet verdiği kişilerin de büyük bir nimet ve üstünlük elde ettiklerini görmekteyiz. Kur'ân'da, Allah'ın Hz. Davud'a verdiği hikmetten şu şekilde söz edilmektedir: “Derken Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Dâvud, Câlût'u öldürdü, Allah ona hükümdarlık ve hikmet verdi ve dilediği birçok şeyi öğretti. Eğer Allah bazı insanların şerrini bazıları ile önlemeseydi dünyadaki nizam bozulurdu. Lâkin Allah âlemlere büyük lütuf ve inayet sahibidir.” (Bakara, 2/251)

¹⁴¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vil'i Âyi'l-Kur'ân*, VI/300; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VIII/4-5.

Lokman (a.s.)'a verilen hikmetten de şu şekilde bahsedilmektedir. “Biz Lokman’a “Allah’a şükret” diye hikmet verdik. Kim şükrederse kendisi için şükreder. Kim nankörlük ederse bilsin ki Allah müstağnidir, hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır.” (Lokman, 31/12)

Peygamberimiz (s.a.s.)’den bahseden birçok âyette kendisinin, kitâbın yanında bir de hikmeti öğretme görevinden bahsedilmektedir. Bu hususlar aşağıdaki âyette meâlen şöyle ifâde edilmektedir: “Nitekim size âyetlerimizi okuması, sizi tertemiz hale getirmesi, size kitap ve hikmeti ve bilmediğiniz nice şeyleri öğretmesi için sizden birini elçi gönderdik.” (Bakara, 2/151) Başka bir âyette ise: “O hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet nasip edilmişse, doğrusu, büyük bir hayra mazhar olmuştur. Ancak tam akıllı olanlar gerçekleri anlar ve düşünürler.” (Bakara, 2/269) buyrulur hikmetin büyük hayır ve nimetlerden olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla kendisine hikmet verilenler diğer insanlara karşı Allah tarafından bir izzete ve üstünlüğe kavuşturulmuş olmaktadır. Hz. Muhammed’i de, okuma yazma bilmezken, Yüce Allah kendisine kitabı ve hikmeti vermekle diğer insanlara karşı üstün kılmıştır.

1.3.3.3.1.3. Nusret

Yüce Allah, peygamberlerine yardım edeceğini vaad etmiş ve birçok zor durumda nusretiyle zafer vermiştir. Kur’ân’da Yüce Allah’ın Peygamber (s.a.s.)’i gâlip getirip düşmanlarını mağlup edeceğini kesin olarak bildirmiştir. Bu hususlar Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle geçmektedir: “İnkâr edenlere de ki: “Siz mağlup olacak, haşredilip toplanacak ve cehenneme sürüleceksiniz.” Orası ne fena bir yataktır!” (Âl-i İmran, 3/12) Bu âyette kâfirler sayılarının, silâhlarının ve kuvvetlerinin çokluğu ile Hz. Peygamber'e karşı büyükleniyorlardı. Buna karşın Yüce Allah onların kesin olarak mağlup olacaklarını bildirmiştir. Yüce Allah Mekke müşriklerinin olanca güç ve kuvvetine karşın Hz. Peygamber’i (s.a.s.) Azîz kılmış, kâfirleri de Bedir’de rezil rüsvay eylemiştir.¹⁴² Mekke’den Medine’ye hicret sırasında olan olaylar, Hz. Peygambere yapılan yardım, Allah’ın dinini ve peygamberini yücelteceği gerçeğini gözler önüne sermektedir. Bu durum Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle ifâde edilmektedir: “Eğer siz Peygambere yardımcı olmazsanız, Allah vaktiyle ona yardım ettiği gibi yine yardım eder. Hani kâfirler onu Mekke’den çıkardıklarında, iki kişiden biri olarak

¹⁴² Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, II/23–24.

mağarada iken arkadaşına: “Sen hiç tasalanma, zira Allah bizimle beraberdir” diyordu. Derken Allah onun üzerine sekînetini, huzur ve güven duygusunu indirdi ve onu, görmediğiniz ordularla destekledi. Kâfirlerin dâvasını alçalttı. Allah’ın dini ise zaten yücedir. Çünkü Allah azîzdir, hakîmdir (mutlak galiptir, tam hüküm ve hikmet sahibidir).” (Tevbe, 10/40)

Bedir savaşında, Müslümanlar sayıca az ve kuvvet bakımından da zayıf olmasına rağmen Yüce Allah Peygamberine yardım etmiş ve düşmanlarına karşı üstün kılmıştır. Bu durum Kur’ân’da şu şekilde ifade edilmektedir: “Gerçekten sizler birkaç biçare iken, Bedir’de Allah sizi yardımına mazhar etmişti. O halde Allah’a karşı gelmekten sakının ki şükretmiş olasınız. O vakit sen mü’minlere: “Rabbinizin, indirdiği üç bin melek ile size imdat göndermesi yetmez mi?” diyordun. Evet, eğer sabreder ve itaatsizlikten sakınırsanız, -düşmanlarınız da hemen üzerinize geliverirlerse- Rabbiniz, formalı formalı tam beş bin melek göndererek size yardım edecektir. Allah bu imdadı sırf size müjde olsun ve kalpleriniz bununla müsterih olsun diye yaptı. Nusret ve zafer, ancak (mutlak galip, tam hüküm ve hikmet sahibi), azîz ve hakîm olan Allah tarafından gelir. (Âl-i İmran, 3/123–126)

1.3.3.3.1.4. Fetih

Yüce Allah, Hz. Peygamber (s.a.s.)’e birçok memleketi ve şehri fethetmeyi nasip ve böylece ona olan vaadini dünyada iken gerçekleştirmiştir. Kendisine düşmanlık eden beldeleri ve yöneticilerini, iddia etmiş oldukları izzete rağmen zelîl kılmıştır. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.)’den, kendisine verilen apaçık fetihlerden sonra bu nimetlere karşı şükretmesi istenmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)’e verilen fetihlerden Kur’ân-ı Kerîm’de şu şekilde bahsedilmektedir: “Biz sana aşikâr bir fetih ve zafer ihsan ettik. Bu da Allah’ın, senin geçmiş ve gelecek kusurlarını bağışlaması, sana yaptığı ihsan ve in’âmı tamamlaması, seni dosdoğru yola hidâyet etmesi ve sana şanlı ve şerefli bir zafer vermesi içindir.” (Fetih, 48/1–3)

Mekke’nin fethinden sonra indirilen Nasr Sûresi’nde ise bu durum şöyle ifâde edilmektedir: “Allah’ın yardım ve zaferi geldiği zaman ve insanların kâfile kâfile Allah’ın dinine girdiklerini gördüğün zaman, Rabbini hamd ile tesbih et ve O’ndan af dile.” (Nasr, 110/1–3)

1.3.3.4. Mü'minlerin İzzeti

Yüce Allah, insanı en güzel şekilde yaratmış ve birçok mahlûktan üstün tutarak ona şeref vermiştir. Ancak daha sonra, “onu aşağıların aşağısına çevirdik” buyurarak insanın çıkabileceği en üst seviyeye ve düşebileceği en aşağı tabakaya dikkat çekmiştir. İnsanı en aşağı dereceye düşmekten koruyup, onun yaratıldığı gibi şerefli bir varlık olarak kalabilmesinin ilk şartı olarak Kur’ân’da, imanın zikredildiğini ve mü'minlerin izzetinden bahsedildiğini görmekteyiz. Mü'minlerin izzetinden bahseden âyetlerin metin ve meallerini verdikten sonra bu âyetler çerçevesinde açıklama yapılacaktır.

يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّمُهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ

“Hem derler ki: ‘Medineye bir dönelim; göreceksiniz azîz olan, zelîl olanı oradan dışarı atacaktır.’ Heyhat! İzzet, Allah’ın, Rasûlünün ve mü'minlerindir. Ne var ki münafıklar bunu bilmezler.” (Münâfikûn, 63/8)

Bu âyetin nüzûl sebebiyle alakalı bir takım olaylar nakledilmektedir. Âyetin daha iyi anlaşılması için nüzûl sebebi özet olarak verilecektir. Peygamberimiz (s.a.s.), Müstalık oğulları gazvesine çıkmıştı. Bu gazve sırasında Ensâr ve Muhâcirlerden iki kişi arasında kavga çıkmıştı. Ensârdan olan Ensârî, Muhâcirlerden olan da Muhâcirleri yardıma çağırmıştı. Zeyd b. Erkam ile Ensârdan bir topluluk da münafıkların lideri Abdullah ibn Übeyy'in yanında bulunuyorlardı. Abdullah ibn Übeyy bu sesi duyunca: “Kendi yurdumuzda bize saldırıyorlar ha? Allah'a andolsun ki, bizimle şu Kureyşlilerin misâli, ancak şu atasözünde olduğu gibidir: ‘İtini besle, yesin seni. Allah'a andolsun ki Medine'ye dönersek, bizden azîz/şerefli olanlar, zelîl/alçak olanları elbette oradan çıkaracaklardır.’ dedi. Sonra, kavminden yanında bulunanlara dönerek dedi ki: ‘Kendi kendinize yaptığınız işte budur. Onları yurdunuza yerleştirdiniz. Mallarınızı kendileriyle paylaştınız. Allah'a andolsun ki siz, onlara arka çıkmasaydınız, sizi bırakıp ülkenizden başka bir yere giderlerdi.’ Zeyd bunu işittiğinde Hz. Peygamberin yanına gitti. Hattâb oğlu Ömer de orada bulunuyordu. Durumu ona bildirdi. Hz. Ömer dedi ki: ‘Ey Allah’ın Rasûlü, Bişr oğlu Abbâd'a emret de onun boynunu vursun.’ Hz. Peygamber buyurdu ki: ‘Nasıl olur ey Ömer, halk Muhammed ahabını öldürüyor, diye konuşmaz mı? Hayır ey Ömer, halka, yola çıkmak için çağrıda bulun.’

Abdullah ibn Übeyy, sözlerinin Hz. Peygamber'e ulaştığı haberini alınca, gelip Hz. Peygamber'den özür diledi ve Zeyd ibn Erkam'ın söylediği şeyleri kendisinin söylemediğine dâir Allah'a yemîn etti. Abdullah ibn Übeyy'in kavmi yanında bir yeri vardı. Orada bulunanlar dediler ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü, adam söylemediği halde belki o çocuk uydurup böyle demiştir.' Rasûlullah (s.a.s.) hiç gitmek âdeti olmadığı bir zamanda, yani sıcak bir saatte hareket etti. Rasûlullah (s.a.s.) halk ile beraber akşama değin yürüdü, gece yürüyüşe devam etti ve sabaha kadar yürüyüş sürdü. Kuşluk vaktine kadar Rasûlullah yürüyüşe devam etti. Daha sonra olup biten şeylerden halkı uzaklaştırmak için konakladı. Halk konaklayınca, dayanamayıp uyudular. Ve bunun üzerine bu âyetler nazil oldu.¹⁴³

Medineli münafıklar izzeti, mal ve insan çokluğunda görüyorlardı. Münafıklar kendi zanlarına göre, daha zengin olan Medinelilerin, Muhacirlerden daha izzetli olduğunu söylüyorlardı. Müslümanların güçlenip kuvvetlenmesini kendi yardım ve destekleri sayesinde olduğunu iddia ederek, bir önceki âyette ifade edildiği üzere "Onlar: "Rasûlullahın etrafındaki fakirlere infak etmeyin, destek olmayın ki dağılsınlar" diyen bedbahtlardır. Hâlbuki göklerin ve yerin bütün hazineleri Allah'ındır, lâkin münafıklar bunu bilmezler, anlamazlar." (Münâfikûn, 63/7) Her şeyin mülkünün Allah'ın elinde olduğunu unutmuşlar, Ensârın, Mühâcirlere yardımını engellemeye çalışmışlar ve aynı zamanda Müslümanların izzetine dil uzatmışlardı. İşte Yüce Allah bu âyetle münafıklara cevap veriyor ve gerçek izzetin, Allah ve Rasûlünden sonra mü'minlere ait olduğunu bildiriyor. Mü'minlerin izzeti, imanları ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in aralarında olması sebebiyledir. Çünkü mutlak ve gerçek izzet Allah'a aittir. Allah'ın dostlarına karşı kimse galip gelemez. Çünkü Allah, onlara yardım etmeyi ve zafer vermeyi vaad etmiştir.¹⁴⁴

Mü'minlerin izzetinden bahseden diğer bir âyet de şöyledir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
أَعْزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ
وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

¹⁴³ İbn-i Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III/49.

¹⁴⁴ İbn Âşûr, Muhammed et-Tahîr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus, 1984, XXVIII/249.

“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse bilsin ki, Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler. Onlar mü’minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorludurlar. Allah yolunda mücâhede eder ve bu hususta dil uzatan hiçbir kimsenin ayıplamasından korkmazlar. İşte bu, Allah’ın öyle bir lütfudur ki dilediğine verir. Allah vâsi ve alîmdir (ihsanı boldur, her şeyi hakkıyla bilir).” (Mâide, 5/54)

Bu âyette Yüce Allah, sevdiği mü’minlerin özelliklerinden bahsetmektedir. Bu mü’minlerin özelliklerinden birisinin de, kâfirlere karşı izzetli (dirençli, zorlu ve üstün konumda) olmaları ifade edilmektedir. Mü’minlerin bu üstünlüğü kişisel bir üstünlük değildir. Yine kişinin, kendi üstünlüğünü sağlama almak amacına yönelik de değildir. Bu durum, mü’minin inancından kaynaklanan bir onurdur. Kâfirlere karşı altında birleştikleri sancağın üstünlüğünü göstermektedir. Bu üstünlük kendi inançlarına olan güvenlerinden kaynaklanmaktadır. Mü’minler, görevlerinin, sahip oldukları en üstün iyiliğe diğer insanların da ulaşmasını sağlamak olduğu bilinciyle başkalarının sapık inançlarına boyun eğmezler. Bir saltanat kurmak için başkalarının da kendilerine boyun eğmesi amacını gütmeyizler. Mü’minlerin bu üstünlüğü, Allah’ın dininin bütün ihtiraslara, Allah’ın gücünün diğer bütün güçlere, Allah’ın tarafının cahiliye tarafına üstün geleceğine olan sonsuz güvenlerinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı kimi zamanlar mağlup olmuş olsalar bile, her zaman üstündürler.¹⁴⁵ Aynı şekilde mü’minlerin özelliklerini sayan başka bir âyette, kâfirlere karşı zorlu, mü’minlere karşı da merhametli olma özellikleri şöyle ifade edilmektedir: “Muhammed Allah’ın rasûlüdür. Onun beraberindeki mü’minler de kâfirlere karşı şiddetli olup, kendi aralarında şefkatlidirler. Sen onları rükû ederken, secde ederken, Allah’tan lütuf ve rıza ararken görürsün. Onların alâmeti, yüzlerindeki secde izi, secde aydınlığıdır...” (Fetih, 48/29)

Yüce Allah’ın getireceği izzet sahibi bu mü’minlerin kimler olduğu hususunda tefsirlerde çeşitli açıklamalar yapılmakla beraber, bu kavmi, bir zamana veya belli kavimlerle sınırlandırmak yerine, imandan sonra herhangi bir şekilde İslam’dan yüz çevirenlerin yerine gelecek olan herhangi bir kavim olarak kabul etmek daha doğrudur. Burada iman itibarıyla dinden dönme değil, amel bakımından da dinden dönme bahis konusudur. Vaktiyle Yahudilerin Hıristiyanlara, Hıristiyanların Müslümanlara mevkiyi

¹⁴⁵ Kutup, Seyyid, *Fî Zılâli ’l-Kur’ân*, II/770.

terkettikleri gibi, İslâm nimetinin kadrini bilmeyen nankörler de, onun kıymetini bilecek, şükürünü eda edecek yeni bir Müslüman topluma bu mevkiyi terketmeye mecbur olacaklardır. İnsanlık tarihi, İslâm tarihi bunun büyük küçük misalleriyle doludur. Nitekim önce Araplar İslâm'a hizmet görevini yapmışlar. Bu görev sonra Arap'tan Acem'e doğru geçmiştir. Hadis-i şerifin de gösterdiği üzere: "İman, Süreyya'ya bağlı olsa, Acem soyundan olan birtakım insanlar her halde uzanır alırlardı." Fars kavmi, maddî ve manevî olarak İslâm'a çok büyük hizmetler etmiş, sonra bunlar da aynı hale gelmiş, bu defa da Allah Türkleri göndermiş, Arapların, Farsların kıymetini bilemeyip kaybettikleri İslâm devletini ele alarak İstanbul'a ve oradan yeryüzünün diğer kıtalarına yaymışlardır. Şu halde "Ebnâ-i Fâris" hadisinin delaleti ve İstanbul'un fethi ile ilgili hadisin açıklığı ve "Umulur ki Allah, bir fetih ihsan eder ve katından bir emir getirir." (Mâide, 5/52) ilâhî vaadinin mutlak oluşu ve işareti ile Türkler de, ayette belirtilen bu kavimden olma müjdesine ermişlerdir. Demek ki, onlar da bu nimetin kadrini, kıymetini bilmez, küfür ve nankörlüğe doğru giderlerse, yerlerini Allah'ın göndereceği diğer bir topluma terketmeye mecbur olacaklardır. Ve kim bilir lütfu geniş ve ilmi çok olan Allah kıyamete kadar daha ne toplumlar gönderecektir.¹⁴⁶

Mü'min köle de olsa, fakir de olsa, makam ve mevkisi daha düşük de olsa, Allah'a, Rasûlüne ve Hz. Peygamberin Allah katından getirdiğine iman eden mü'min, yine izzet sahibidir. Allah katında inanmayanlardan daha üstün ve daha hayırlıdır.¹⁴⁷ Nitekim bu husus Kur'ân'da şöyle ifade edilmektedir: "Müşrik kadınlar iman etmedikçe onlarla evlenmeyin. Mü'min bir cariye, çok hoşunuza giden müşrik bir kadından daha hayırlıdır. Mü'min kadınları da, onlar iman etmedikçe, müşriklere nikâhlayamayınız; Mü'min bir köle hoşunuza giden bir müşrikten daha hayırlıdır. Müşrikler sizi cehenneme dâvet ederler. Allah ise sizi kendi izniyle, Cennet'e ve mağfirete dâvet eder ve üzerinde düşünüp gerekli dersi alsınlar diye âyetlerini insanlara açıklar." (Bakara, 2/221) İşte bu ayet bize imanın ne büyük üstünlük sebebi olduğunu göstermektedir.

¹⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, II/1719–1720.

¹⁴⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vil'i Âyi'l-Kur'ân*, IV/368.

1.3.3.4.1. Mü'minlere İzzet Kazandıran Davranışlar

Mü'minlere izzet kazandıran davranışların başında iman geldiğini¹⁴⁸ yukarıdaki bölümde açıklamıştık. Bu bölümde de imandan sonra mü'minlere izzet kazandıran diğer davranışlara temas edeceğiz.

1.3.3.4.1.1. Sâlih Amel

Kur'ân'da, mü'minlerin üstünlüklerinden bahseden ayetlerin çoğunda imandan sonra sâlih amelden bahsedildiğini görmekteyiz. Bu âyetlerin bazılarında, bütün insanlığın zarar ve ziyanda olduğunu belirttikten ve bütün insanların aşağıların aşağısına düştüğünü ifade ettikten sonra imanla beraber sâlih amel işleyenlerin istisna edildiğini görmekteyiz. Bazen de doğrudan, iman edip sâlih amel işleyenlerin halkın en hayırlısı olduğu belirtilmektedir. Bu husus, Kur'ân'da şöyle geçmektedir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ

“...ama iman edip, makbul ve güzel işler yapanlar ise bütün yaratıkların en hayırlı olanlarıdır.” (Beyine, 98/7) Burada sâlih amel, sadece namaz ve zekat gibi dinin aslî unsurlarından olan amellere mahsus değildir. Dinin asıl ve furu'u, farz ve nâfileleri, ibadet ve muamelâtı ile alakalı hususlarda Allah'ın rızasına uygun olan, kurtuluşa hizmet eden, işe yarar iyi ve faydalı şeyleri işlemek ve yasaklardan kaçınmak da sâlih amel manasına dâhildir.¹⁴⁹ Diğer âyetlerde bu husus meâlen şöyle geçmektedir:

“Sonra da onu en aşağı derekeye düşürdük. Ancak iman edip güzel ve makbul işler yapanlar müstesnadır. (Tîn, 95/5–6), “Yemin ederim zamana: İnsanlar hüsranda. Ancak şunlar müstesna: İman edip makbul ve güzel işler yapanlar.” (Asr, 103/1–3)

Allah'ın emir ve yasakları geldikten sonra sâlih amelde bulunmak ve güzel işler yapmak, insanın en güzel şekilde yaratılma özelliğindedir. Dolayısıyla imandan sonra sâlih amellerde bulunmak fitratın gereğidir. Böylece sâlih amel mü'minin fitratını daha iyiye doğru ileterek onun faziletini artırır.¹⁵⁰ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.): “Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.” buyurmuştur.¹⁵¹

¹⁴⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VIII/7.

¹⁴⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, VIII/6002.

¹⁵⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX/429.

¹⁵¹ Enes b. Mâlik, *el-Muvatta*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, trs., II/904.

Başka bir bakış açısıyla sâlih ameller, ebedî bir hayata müteveccihler. Âhiret için güzel meyveler verir. Güzel işler yapanlar, aşağılık çukuruna düşmezler. Dünyalık görünüş güzelliğini ve maddî kıvamı kaybetse bile, ebedî güzelliğe, ebedî bir gençliğe, izzet ve ikrama kavuşurlar.¹⁵²

1.3.3.4.1.2. Emr-i Bi'l-Ma'rûf Ve'n-Nehy-i Ani'l-Münker

Kur'ân-ı Kerim'de mü'minlerin niteliklerinden bahseden ayetlerin çoğunda, iyiliği emretme ve kötülükten alı koyma özelliğinden bahsedilmektedir. Mü'minlerin izzet kazanmasının ve onların hayırlı bir ümmet olmasının sebeplerinden birisinin de yine emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i an'l-münker olduğunu görmekteyiz. Aşağıda bu konuyla alakalı âyeti zikrettikten sonra âyetle alakalı açıklamayı yapacağız:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ
الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِّنْهُمْ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ

“Ey Ümmet-i Muhammed! Siz insanların iyiliği için meydana çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz: İyiliği yayar, kötülüğü önlersiniz, çünkü Allah'a inanırsınız. Ehl-i kitap da bu imana gelseydi, elbette kendileri için iyi olurdu. İçlerinden iman edenler varsa da ekserisi dinden çıkmış fâsıklardır.” (Âl-i İmran, 3/110)

"İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız ve Allah'a inanırsınız" bu ifâde, müste'nef bir cümledir. Bunun maksadı ise, o hayırlı oluşun sebebini izahtır. Usûl-i Fıkıhta, "Bir hükmün, ona uygun bir vasıfla birlikte zikredilmesi, o hükmün o vasfa bağlandığına delâlet eder" kâidesi vardır. İşte burada da Cenâb-ı Hak, bu ümmetin en hayırlı bir ümmet olduğu hükmünü vermiş, bunun peşinden de, emr-i bi'l ma'ruf, nehy-i ani'l münkeri (iyiliği emretme, kötülükten sakındırma) ve imanı zikretmiştir. Bundan dolayı hayırlı ümmet oluş, bu hususların olmasına bağlanmıştır.¹⁵³

Bu âyet Müslümanları şereflendirerek makamlarını yükseltmektedir. Hiçbir toplumun ulaşamayacağı bir konuma ulaşmalarından haber vermektedir. Aynı zamanda bu yüksek konuma ulaşmaları için yapmaları gereken görevleri belirtmektedir.¹⁵⁴

¹⁵² Elmalılı, *Hak Dini*, VIII/5939.

¹⁵³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VIII/196, 228.

¹⁵⁴ Kutup, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, II/32.

Ümmet-i Muhammedi diğer toplumlardan üstün kılan özellik, onların emr-i bi'l ma'ruf, nehy-i an'l münkere çokça önem vermeleridir.

1.3.3.4.1.3. İlim

Öğrenmenin ve bilginin, insanın yaratılışıyla beraber başladığını ve öğrenme isteğinin insanın ruhuna konulan bir cevher olduğunu Kur'ân-ı Kerîm'den anlıyoruz. Nitekim Yüce Allah, insanın yaratılmasını zikrettikten hemen sonra öğretmeden bahsetmiştir. Bu husus Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle geçmektedir: “Yaratan Rabbinin adıyla oku, insanı yapışkan bir hücreden yaratan. Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir. Kalemle yazmayı öğretendir. İnsana bilmediklerini öğretendir.” (Alak, 96/1-5), “Rahmân, Kur'ân'ı öğretti. İnsanı yarattı, ona konuşmayı öğretti.” (Rahmân, 55/1-4)

Hz. Âdem'e isimlerin öğretilmesinden bahseden âyet zikredildikten bu âyetin sonra konuyla bağlantısı verilecektir..

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ.
قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ . قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ
بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ الْغَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ

“Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Müteakiben önce onları meleklerle göstererek: “İddianızda tutarlı iseniz haydi Bana şunları isimleriyle bir bildirin bakalım!” dedi. “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin” dediler. Allah: “Âdem! Eşyanın isimlerini onlara sen bildir” dedi. O da isimleriyle onları bildirince Allah buyurdu: “Ben size demedim mi ki göklerin ve yerin sırlarını Ben bilirim ve Ben sizin gizli açık yapmakta olduğunuz her şeyi de bilirim.” (Bakara, 2/31-33)

Yüce Allah, Hz. Âdem'i yarattıktan sonra ona bütün isimleri öğretmiş ve ona ilim vermiştir. Allah, böylece Hz. Âdem'i yeryüzünde halifelik vasfına uygun olarak ilim ve konuşmayla şerefli kılınmıştır.¹⁵⁵

Hz. Âdem'e öğretilen isimlerin gösterdiği asıl şey, eşyanın sûretleridir. Demek Âdem'e önce eşyaya ait ilim ve bilhassa insan nesilleriyle ilgili ilim verilmiş ve bundan başka bu bilgilere ait isim ve dile ait sûretler de öğretilmiştir. Meleklerde olmayan da budur.

¹⁵⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, I/310.

Bunlar takdir edilmiş ve yere inişten sonra da Hz. Âdem bunların yapılışlarını yerde görmüştür.¹⁵⁶

İnsan, insanlığın ilk atası olan Hz. Âdem'den tevârüs yoluyla, özünde olan isimlerin müsemması olan eşyayı bulup keşfedebilir. Böylece eşyaya ait bilgisini arttırdığı ve eşyayı bulup kullandığı oranda diğer mahlûkata karşı üstün olma özelliği artacaktır.

Bu âyet, ilmin ve ilim sahibinin faziletine delâlet eder. Çünkü Yüce Allah, Hz. Âdem'i Meleklerden üstün tutmasındaki hikmetini, Hz. Âdem'in ilmini göstermek suretiyle açıklamıştır. Şayet herhangi bir şeyin ilimden daha şerefli olması imkân dâhilinde olsaydı, Yüce Allah ilimle değil de, bu şey ile onun üstünlüğünü izhar etmesi gerekirdi.¹⁵⁷

Yüce Allah yine Kur'ân-ı Kerîm'de, ilim sahiplerinin derecelerle yüksekliğini, âlimlerin değerini ve bilenlerle bilmeyenlerin bir olmayacağını bildirmektedir. Bu âyetler Kur'ân'da şöyle geçmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُرُوا فَانشُرُوا
يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

“Ey iman edenler! Siz toplantı halinde iken “Biraz yer açiverin!” denildiği zaman yer açın ki Allah da size genişlik versin.“Kalkın!” denilince de kalkıverin ki Allah sizin gibi iman, hele hele bir de ilim nasib edilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.” (Mücâdile, 58/11)

“Şimdi iyi düşünün: Böyle olanın durumu mu iyi, yoksa gece saatlerinde, âhiretten endişe edip Rabbinin rahmetini umarak gâh secdede, gâh kıyamda ibadet edenin durumu mu iyi? De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak akl-ı selim sahipleri, sağduyulu olanlar düşünüp ibret alır.” (Zümer, 39/9)

“İnsanlardan, hayvanlardan ve davarlardan yine böyle türlü renklerde olanlar vardır.

Kulları içinde ancak âlimler, Allah'ı lâzım geldiği tarzda ta'zîm ederler. Muhakkak ki Allah, azîz ve gafûrdur (mutlak galiptir, çok affedicidir.)” (Fâtır, 35/28)

¹⁵⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, I/312.

¹⁵⁷ Râzî, *Mefâtihu 'l-Ğayb*, II/194.

1.3.3.4.1.4. İnfâk

Münâfikûn Sûresi'nde, mü'minlerin izzetini açıklayan âyetin öncesinde münâfiklar âyetin ifâdesiyle şöyle demişlerdi: “Onlar: “Rasûlullahın etrafındaki fakirlere infak etmeyin, destek olmayın ki dağılsınlar” diyen bedbahtlardır. Hâlbuki göklerin ve yerin bütün hazineleri Allah'ındır, lâkin münâfiklar bunu bilmezler, anlamazlar.” (Münâfikûn, 63/7)

Münâfiklar infak etmeyerek izzeti ellerinde tutacaklarını ve mü'minleri zayıflatmak suretiyle zillete düşüreceklerini zannediyorlardı. Yüce Allah münâfikların bu iddialarını reddedip izzetin kime ait olduğunu bildirdikten sonra iman edenlere şöyle hitap ediyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ .
وَأَنْفِقُوا مِنْ مَّا رَزَقْنَاكُمْ مِّن قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ
فَأَصَدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ

“Ey iman edenler! Gerek mallarınız, gerek evlatlarınız sizi Allah'ı zikretmekten alıkoymasın! Bilin ki böyle yapanlar, en büyük kayba uğrarlar. Sizden birinize ölüm gelip çatmadan önce, size nasib ettiğimiz imkânlardan Allah yolunda harcayın! Ölüm gelip çatınca: “Ya Rabbî, az mühlet ver bana, bak nasıl hayırlar yapacağım, tam takvâ ehlinde olacağım!” diyecek olsa da Allah, vâdesi gelen hiçbir kimsenin ecelini ertelemeyiz. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.” (Münâfikûn, 63/9–11)

Yani o izzet kendisine ait olan Allah'a ve Rasûlü'ne gönülden iman etmiş olup da, Allah'ın yanında mü'minlere tahsis edilen ilâhî izzete ermek isteyen mü'minler! Sizleri dünya meşguliyetlerinin en vazgeçilmezi olan mal ve evlatlarınızla alakalı işler, asıl izzetin ruhu olan Allah'ı zikretmekten alıkoymasın. Allah'ı ve Allah için iş yapmayı unutturmasın. İşte bu gibi meşguliyetlerin, kendisini Allah'ı anmaktan gaflete düşürdüğü kimseler hüsrana düşmüş kimselerdir. Dünyayı âhirete tercih etmiş ve neticede, sonsuzluğun izzetinden mahrum kalmış kimselerdir. Onun için Allah'ı unutmayın ve size Allah'ın verdiği rızıktan infak edin! Burada mü'minleri izzete erdirmek hususunda iki özellik gösteriliyor: Birisi Allah'ı zikretmekten gaflet etmemek, diğeri de infaktır.

Yüce Allah, İslâm dini ile mü'min kullarını da böyle yüksek şerefe ulaştırmak için bu sûrenin sonunda, Allah'ın zikrinden gaflet etmeyip infak etmelerini emretmiştir. Şüphe yok ki infak etmeyi emretmek, ona uygun şartları hazırlamayı da emretmek demektir.

Bu maksatla çalışıp kazanmak, çoluk çocuk endişesiyle çalışmaktan çok daha yüksek bir gayrettir. Ancak nehyedilen mal kazanmak, çocukların idare ve terbiyesiyle uğraşmak değil, mal ve evlat endişesiyle Allah'ı unutmak ve Allah için harcamayı düşünmemektir. Ancak mü'min olan kimsenin kazanmış olduğu malı da, sırf kendinin, kendi bilgi ve kuvvetinin ürünü bilmeyip Allah'ın kendisine rızık olarak verdiği İlâhî bir bağış şeklinde görmesi ve o sûretle Allah yolunda fedakârlık etmekten çekinmemesi gereğine dikkat çekmek için de "Size verdiğimiz rızıktan infak edin..." buyrulmuştur.¹⁵⁸

1.3.3.4.1.5. Kuvvet Hazırlamak

Müslümanlara izzet kazandıran ve düşmandan gelebilecek her türlü saldırıya karşı durup, zillete düşmekten alıkoyan en önemli şeylerden biri de kuvvetli olmaktır. Yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ

“Düşmanlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın! Savaş atları yetiştirin ki bu hazırlıkla Allah'ın düşmanlarını, sizin düşmanlarınızı ve onların ötesinde sizin bilemeyip de, ancak Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutup yıldırasınız. Allah yolunda her ne harcarsanız, onun karşılığı size eksiksiz ödenir, size asla haksızlık yapılmaz.” (Enfâl, 8/60)

Yüce Allah, düşmanla savaşmak için Müslümanlara kuvvet hazırlamalarını emrediyor. Âyette “kuvvet” kelimesinin nekre gelmesi umumilik ifade eder. Bu da maddî ve manevî bütün kuvvet sebeplerini kapsar. Müslümanların kuvvet hazırlamaları sayesinde düşman Müslümanlardan korkar ve saldırmaya dahi yeltenemez. Hâlbuki düşman, Müslümanların silah üretme kapasitelerinin olmadığını, harp araç ve gereçlerine sahip olmadığını ve kendilerinden satın aldığını görüyor. Eğer Müslümanlar üstün ve izzete sahip olarak özgür bir hayat sürmek istiyorlarsa, her konuda olduğu gibi bu hususta da Kur'ân'ın çağrısına kulak vermelidirler.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, VI/5011–5014.

¹⁵⁹ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, I/374.

1.3.3.4.1.6. Cihâd

Cihâd, düşmana karşı savunmada bütün gücünü harcamaktır. Cihâd üç kısımdır: Birincisi, açıkça kendini belli etmiş düşman ile yapılan cihâd. İkincisi, şeytan ile yapılan cihâd. Üçüncüsü de nefis ile yapılan cihâddır.¹⁶⁰ Kur'ânda cihâda çok büyük vurgu yapılmaktadır. Cihâdın en geniş manasıyla Müslümanların görevi, maddî ve manevî olarak Müslümanlara izzet kazandıran bir esas olduğunu yine Kur'ân'dan anlıyoruz. Bu konuyla alakalı âyetler meâlen şöyledir:

“Allah yolunda gereği gibi cihâd edin. Sizi insanlar içinde bu emanete ehil bulup seçen O'dur. Din konusunda, size hiçbir zorluk da yükledi. Haydin öyleyse babanız İbrâhim'in milletine ve yoluna! Bundan önce de, bu Kur'ân'da da, size Müslüman adını veren O'dur. Ta ki Râsûl size şahid olsun, siz de diğer insanlar nezdinde Hakkın şahitleri olasınız. Haydin namazı hakkıyla ifa edin, zekâtı verin ve Allah'a sımsıkı bağlanın! O sizin biricik mevlanız, efendinizdir. O, ne güzel mevla ve ne güzel yardımcıdır!” (Hac, 22/38)

Bu âyetteki cihâd emri yukarıda açıklamış olduğumuz cihâdın üç kısmını da kapsamaktadır. Zira âyette mücâhede tabiri kullanılmıştır ki bu, mukâtele (savaşmak) kavramından daha geneldir.¹⁶¹

Yine bu âyette “وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ” “Allah yolunda gereği gibi cihâd edin. Sizi insanlar içinde bu emanete ehil bulup seçen O'dur.” ve “Bundan önce de, bu Kur'ân'da da, size Müslüman adını veren O'dur.” ifâdelerinden Allah yolunda cihâd etme emrine muhatap olmanın ve bu görevi yerine getirmenin başlı başına bir şeref olduğunu anlıyoruz. Çünkü Allah bütün milletler içerisinde dinine yardım için, bu ümmeti seçip en mükemmel dini ve en şerefli peygamberi onlara göndermiştir. Öyle ise bu şerefi korumak için güç nispetinde çalışılmalıdır.¹⁶²

Cihâd edenlerin, cihâd etmeyenlere karşı derecelerle üstün olduklarını şu ayetler bildirmektedir.

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْبَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ
الْفَائِزُونَ

¹⁶⁰ Râğıb, *el-Müfredât*, chd md., s. 108.

¹⁶¹ Elmalılı, *Hak Dini*, IV/3423.

¹⁶² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIII/74; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, II/275.

“İman edip hicret edenler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihâd edenler var ya, işte onlar Allah indinde daha yüksek derecelere sahiptirler ve işte onlardır umduklarına nâil olanlar!” (Hac, 9/20) Başka bir âyette bu konuyla alakalı şöyle buyruluyor:

“Özür sahibi olmaksızın cihâddan geri kalan mü’minlerle, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihâd eden mü’minler elbette bir olmaz. Allah, malları ve canları ile mücâhede edenleri, derece bakımından, cihâda gitmeyenlerden üstün kılmıştır.

Gerçi Allah hepsine de en güzel yurt olan cenneti vaad etmiştir, ama mücâhede edenleri, cihâda katılmayanlardan çok daha büyük mükâfatlarla, tarafından derece derece rütbeler, hususi bir mağfiret ve rahmetle mümtaz kılmıştır. Değil mi ki Allah ğafûrdur, rahîmdir (affi, merhamet ve ihsanı boldur).” (Nisa, 4/95–96)

1.3.3.5. İnkâr Edenlerin İzzet İddiaları

Kur’ân-ı Kerim’de, kâfirler hakkında kullanılan izzet tâbirinin olumlu manada kullanılmadığını görmekteyiz. Geçen bölümlerde açıkladığımız üzere izzet, Allah’ı, peygamberi ve mü’minleri metheden bir sıfattır. Kâfirler için kullanılan izzet ise, onların haksız yere gurur ve kibre kapılıp bunu izzet saymalarındır. İşte bu zemmedilen bir izzettir. Bu ise hakikatte zillettir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) bu hususta “Allah ile olmayan bütün izzetler zillettir.”¹⁶³ buyurmuştur. Yüce Allah inanmayanların durumunu şu şekilde açıklıyor:

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا . كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا

“Kendilerine kalsa izzet ve kuvvet vesilesi olsun diye, Allah’tan başka bir takım tanrılar edindiler. Hayır, hayır! Taptıkları o nesnelere onların ibadetlerini reddedecekler ve kendilerine düşman olacaklardır.” (Meryem, 19/81–82)

وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا

“ve kendilerine düşman olacaklardır” cümlesi “لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا” “Kendilerine izzet ve kuvvet vesilesi olsun” ifadesinin karşılığında getirilmiştir. Bundan murat, izzetin zıddı zillettir. Yani Allah’ın dışında izzet bekledikleri şeyler sebebiyle zillete uğrayacaklardır.¹⁶⁴

¹⁶³ Râğıb, *el-Müfredât*, azz. md., s. 336.

¹⁶⁴ Râzî, *Mefâtihu ’l-Ğayb*, XXI/251.

İşte bu âyette ifâde edildiği üzere müşrikler, Allah'ı bırakarak izzeti yanlış yerde arıyorlar. Uydurmuş oldukları bir takım putların yanında güç, kuvvet ve îtibar arıyorlardı. Oysa müşrikler, âhirette taptıkları şeyin kendilerine fayda vermeyip, kendilerini rezil duruma düşürdüklerini görmeleri yanında, daha dünyada iken de hem kendilerinin mağlup olmak ve hem de putlarının ayaklar altına alınıp ezilmesiyle de ne kadar zillete düşüklerini görmüşlerdir.

Ayrıca bu âyetle, dünyalık varlığa ve iktidara nerdeyse dinî bir duygu ile tapınan, dünyevî başarının bu tezahürlerine tanrısal nitelikler yakıştıran ve bunların yegâne güç ve izzetin kaynağı sayan insanlardan ve insan psikolojisinden bahsediliyor.¹⁶⁵ Bu duygulara sahip insanlara hiçbir şekilde nasihat fayda etmiyor. Malı, başarısı ve iktidarı ile gurura kapılarak Allah'ı, âhreti ve peygamberleri yalanlama yoluna götürüyor. Nitekim bu husus Kur'ân'da şöyle ifâde ediliyor:

وَكَانَ لَهُ تَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا

“Her iki bağ da meyvesini verdi, hiçbir şeyi eksik bırakmadı. O iki bağın arasında da bir ırmak akıttık. O şahsın başka serveti de vardı. Arkadaşıyla konuşurken ona: “Benim,” dedi, “malım ve servetim senden çok olduğu gibi, maiyyet, çoluk çocuk bakımından da senden **daha ilerideyim**.(daha izzetliyim)” Bu adam gururu yüzünden kendi öz canına zulmeder vaziyette bağına girdi ve: “Zannetmem ki bu bağ bozulup yok olsun; kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Bununla beraber şayet Rabbimin huzuruna götürülecek olursam o zaman elbette bundan daha iyi bir âkıbet bulurum.” dedi. Konuşma esnasında arkadaş bu şahsa: “Ne o?” dedi, “yoksa sen, senin aslını topraktan, sonra da bir damla meniden yaratan, bilahare de seni böyle tam mükemmel bir insan şekline getiren Rabbini mi inkâr ediyorsun? Fakat sen inkâr etsen de şunu bil ki benim Rabbim Allah'tır. Rabbime hiç bir şeyi ortak saymam.” (Kehf, 13/33–38)

Yine Başka bir âyette inkâr edenlerin iddia ettikleri izzet şöyle ifâde ediliyor:

ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ . بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ

“(Kâfirler) Bu Kur'ân'ı, onda şüpheye yer verecek herhangi bir taraf olduğundan değil, ama asıl kendileri Allah'a karşı kibir ve muhalefet taşıdıkları için inkâr ediyorlar.” (Sâd, 38/2)

¹⁶⁵ Yıldırım, *Kur'ân'ı Hakîm'in Açıklamalı Meâli*, Işık Yayınları, İstanbul, 2003, s.312.

Bu ayette geçen ‘izzet’ de, ‘kibir’ ve ‘gurur’ manasında kullanılmıştır. Onların kibirleri hakka karşıdır. Yüce Allah’a ve Hz. Muhammed’e karşı da düşmanlık ve muhalefet içindedirler. Kur’ân’ı inkâr edenler onda bir bozukluk olduğu için değil, bilakis gururlarından dolayıdır.¹⁶⁶

Bu âyeti takip eden âyetlerde de, daha önceki milletlerden gururlanıp hakkı inkâr edenlerin başına gelen helak edici felaketler örnek gösterilmek sûretiyle, kibre kapılıp inkâr edenlere karşı bir tehdit vardır.¹⁶⁷

Kur’ân-ı Kerîm’de, inkâr edenlerde bulunan izzetin onları günah işlemeye ve yeryüzünde fesat çıkarmaya sevk ettiği ifâde edilmektedir. Bu hususla ilgili âyetler şöyledir:

وإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَيْسَ الْمِهَادُ

“O adama: ‘Allah’tan kork da fesat çıkarma!’ denildiğinde, kendini benlik ve gurur kaplar ve bu, onu daha fazla günaha sürükler. Böylesinin hakkından Cehennem gelir. Gerçekten ne fena yataktır o Cehennem!” (Bakara, 2/206) Bu âyetten bir önceki âyette ifâde edildiği gibi, işbaşına geçtiğinde ise yeryüzünde kargaşa çıkarmaya yönelir, ekini ve insan neslini mahvetmeye başlar, yıkıcılığı yaygınlaştırır, içindeki kini, kıskançlığı ve bozgunculuğu böylece dışa vurur. İşte bütün bu kötülükleri ve günahları işlerken de biri ortaya çıkıp da kendisine "Allah'tan kork" deyince, böyle bir sözü işitmek bile hoşuna gitmez, takvaya yönelmeye burun kıvrır, eğri yolda olduğunu kabul ederek doğruya yönelmeyi gururuna yediremez.¹⁶⁸

Kibre kapılıp halkına zulmeden ve yeryüzünde fesat çıkaran Firavun’dan Kur’ân’da şöyle bahsedilmektedir: “Doğrusu Firavun, ülkesinde (Mısır’da) zorbalık yaptı, büyüklük tasladı. Halkını çeşitli fırkalara ayırdı. Onlardan bir topluluğu, erkek evlatlarını kesmek, kız evlatlarını ise hayatta bırakmak suretiyle özellikle zayıflatmak istiyordu. O, bozguncunun teki idi.” (Kasas, 28/4), “Kârûn’u, Firavun’u ve Hâmân’ı da helâk ettik. Mûsa kendilerine belgelerle, mucizelerle geldi, ama onlar o ülkede kibirlendiler, büyüklük tasladılar, fakat hükmümüzden kurtulamadılar.” (Ankebût, 29/39)

¹⁶⁶ Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, V/34.

¹⁶⁷ Ebu’s-Suûd, *İrşadü Akli’s-Selîm ilâ Mezâye’l-Kur’âni’l-Kerîm*, XXVI/175.

¹⁶⁸ Kutup, Seyyid, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, I/296.

Bu âyetlerde yer alan “alâ” (yücelik tasladı) ve “istekbera”(kibirlendi) kelimeleri zemmedilen gurur manasıyla izzetle yakın anlamlı kelimelerdir. Bu itibarla, gurur manasına gelen bu tür izzetin yeryüzünde ne tür kötülöklere sebep olduğunun görölmesi için için bu âyetler örnek olarak gösterilmiştir.

Firavun güç ve saltanatıyla gururlanmış, kendini tanrı yerine koymuş ancak ilahî izzet karşısında âciz kalmıştır. Halkının karşısında rezil olmuş izzeti için yemin edilen, izzetinin ispat edileceği bir yerde ve bizzat izzeti hakkı için yemin edenler tarafından inkâr edilmek suretiyle Allah onu zillete düşürmüştür. Bu sahneyi Kur’ân şöyle aktarıyor:

فَأَلْفُوا مَا لَهَا مِنْ حِجَابٍ وَأَمَّا الْعَالَمُونَ
فَأَلْفُوا مَا لَهَا مِنْ حِجَابٍ وَأَمَّا الْعَالَمُونَ

“İplerini ve değneklerini yere attılar ve: “Firavun’un izzetine yemin ederiz ki galip gelen biz olacağız” dediler. Derken Mûsâ da değneğini yere attı; bir de ne görsünler: O, büyücülerin göz boyayarak uydurup ortaya koydukları şeyleri yutuveriyor! Bunu gören sihirbazlar derhal secdeye kapandılar. “Rabbülâlemin’e, Mûsâ ile Harun’un Rabbine biz de iman ettik” dediler” (Şuara, 26/44–48)

1.3.3.6. İzzetin Kibirden Farkı

Gerçek mü’min, izzetini korumak için küçültücü davranışlardan kaçınmak, ağırbaşlı ve vakur olmak zorundadır. Fakat bu durum kibirle karıştırılmamalıdır. İzzet, insanın, nefsinin hakikatini bilmekle beraber yüce bir şuurdur. Kibir ise, insanın nefsinin hakikatini bilmemesidir. Kendinde olmayan şeylerle öğünmesidir.¹⁶⁹

Şihâbuddîn Ömer es-Sühreverdî, izzeti; "insanın nefsinin hakikatini bilmesi ve dünyevî istekleri sebebiyle zelîl etmeden ona ikram etmesi" şeklinde tanımlamaktadır. Kibri ise; "insanın nefsini tanımayarak onu kendi yerinden daha yukarı koymaya çalışması" şeklinde tanımlamaktadır. İzzetin kibirle karıştırılması tehlikesine dikkat çekerek, ikisi arasındaki farkı şöyle belirtir: "Meskenet ve zillete düşmeden tevâzû sınırında durmak, kibir ateşinin ortasına kurulmuş izzet köprüsünde durmak gibidir. Bunu becerebilen ve bu hususta sâbit kadem olabilenler ancak ilimde derinleşmiş olan âlimler, kurb makamına ermiş sâdât-ı kirâm ile siddîklerdir."¹⁷⁰

¹⁶⁹ Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Münîr*, Dâru'l-Fikr el-Muâsıra, Beyrut, 1991, XXVIII/226.

¹⁷⁰ Sühreverdî, Abdulkâhir Abdullah, *Avârifü'l-Meârif*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût, 1966, s.243–244.

BÖLÜM 2: “ZİLLET” KAVRAMININ TAHLİLİ

Bu bölümde zillet kelimesinin lügat anlamları ve zillet kelimesine yakın anlamlı kelimeler tesbit edilip başlıklar halinde incelenecektir. Zillet kavramı Kur’ân çerçevesinde ele alınıp işlenecektir.

2.1. “Zillet” Kelimesinin Lügat Anlamları

“ذلة” *zillet*: ذُل *züllün*, ذَلَالَةٌ *zelêletün*, مَذَلَّةٌ *mezelletün*, ذُلَالَةٌ *zülêletün* şeklinde gelen, ikinci babdan ذُل *zelle* يَذِلُّ *yezillü* fiilinin kullanılan masterlarından birisidir¹⁷¹ ve “izzet” kelimesinin zıt anlamlısıdır.¹⁷² Hor ve hakir olmak, boyun eğmek manalarına gelir.¹⁷³

“المذل” *el-müzill*, ifâl babından ism-i fâildir. Yüce Allah’ın isimlerinden birisidir. Yüce Allah’ın kullarından dilediğine zilleti veren ve yine dilediği kimselerden de izzeti alan manasındadır.¹⁷⁴

Zillet kelimesinin Arap dilinde farklı olarak kullanılan manaları aşağıda maddeler halinde verilecektir.

2.1.1. Hor Ve Hakir Olmak

ذُل *zelle*, يَذِلُّ *yezillü*, ذَلَّةٌ *zilletün*, ذُل *züllün*, ذَلَالَةٌ *zelêletün*, مَذَلَّةٌ *mezelletün*, ذُلَالَةٌ *zülêletün*: “Hor, hakir ve zayıf olmak, aşağılık ve alçak olmak” mânalarında kullanılır.¹⁷⁵ Aşağıda mealini verdiğimiz âyetlerde zillet kelimesi zayıf manasında kullanılmıştır.

“And olsun ki, siz düşkün bir durumda iken, Bedir’de, Allah size yardım etmişti; Allah’tan sakının ki şükredebilesiniz.” (Âl-i İmrân, 2/123)

¹⁷¹ Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, zll. md., VII/329.

¹⁷² İbn-i Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, zll. md., V/55.

¹⁷³ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, zll. md., 1077.

¹⁷⁴ İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye*, zll. md., II/166; İbn-i Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, zll. md., V/55.

¹⁷⁵ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, zll. md., s. 1077.

“De ki: Hamd, çocuk edinmemiş olan, hükümranlığında ortağı bulunmayan, zayıf olmayıp yardımcıya ihtiyaç göstermeyen Allah’a mahsustur. O’nu gereği gibi büyükle.” (İsra, 17/111)

Aşağıda mealini vereceğimiz ayetlerde ise hor ve hakir olmak manalarında kullanılmıştır.

“Nerede bulunsalar Allah'ın ve inanan insanların himayesinde olanlar müstesna onlara alçaklık damgası vurulmuştur. Allah'tan bir gazaba uğradılar, onlara aşağılık damgası vuruldu. Bu, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmelerindedir. Bu, karşı gelmeleri ve taşkınlık yapmalarındandır.” (Âl-i İmran, 2/112)

“Kabirlerden çabuk çabuk çıkacakları gün, gözleri dönmüş, yüzlerini zillet bürümüş olarak sanki dikili taşlara doğru koşarlar. İşte bu, onlara söz verilmiş olan gündür.” (Meâric, 70/43–44)

2.1.2. Yavaş ve Mutî’ olmak

ذَلَّ *zelle*, **يَذِلُّ** *yezillü* **ذَلَّ** *zillen* ve **ذَلَّ** *züllen* : “Yavaş ve mutî’ olmak, boyun eğmek” manalarına gelmektedir.¹⁷⁶

Aşağıda meallerini verdiğimiz ayetlerde bu mâna şöyle geçmektedir:

“Yeri sürüp, ekini sulayarak boyunduruk altında ezilmemiş, kusursuz, alacasız bir sığır olduğunu söylüyor” dedi. “Şimdi gerçeği bildirdin” deyip sığırı boğazladılar; az kalsın bunu yapmayacaklardı.” (Bakara, 2/71)

“O size yeri boyun eğer kıldı. Haydi, onun omuzlarında (dağlarında, tepelerinde) yürüyün ve Allah'ın rızkindan yiyin. Dönüş ancak O'nadır.” (Mülk, 67/15)

2.1.3. Zelîl Kılmak

اذلَّ *ezelle*, **يَذِلُّ** *yüzillü*, **اذلَّلَ** *izlâlen* şeklinde ifâl babından geldiğinde, “bir kimsenin arkadaşları dostları zelîl olmak, bir kimseyi zelîl kılmak, birini zelîl bulmak” manalarına gelmektedir.¹⁷⁷

Sözlükte geçen bu mana aşağıda gelen âyet-i kerîme’de mealen şöyle geçmektedir:

“De ki: "Ey mülkün sahibi Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden de

¹⁷⁶ Halebî, *Umdetu'l-Huffâz*, II/47.

¹⁷⁷ Cevherî, *es-Sihâh*, IV/1702; İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, zll. md., V/55.

onu çeker alırsın, dilediğini Azîz edersin, dilediğini zelîl edersin. Hayır, Senin elindedir. Muhakkak ki, Sen her şeye kadırsın.” (Âl-i İmran, 2/26)

2.1.4. Meyve Dallarının Sarkması

ذلل *zellele*, يُذلل *yüzellilü*, تذليل *tezlîlen*, tef’îl babından “zelîl kılmak, hurma ağaçlarının salkımlarının sarkıp düşmemesi için dayak koymak, asma salkımlarının sarkması ve bir şeyi bir kimsenin emrine vermek” manalarına gelmektedir.¹⁷⁸ Bu manasıyla bu kelime aşağıda gelen ayetlerde şöyle geçmektedir:

“(Cennet ağaçlarının) gölgeleri üzerlerine sarkar; kolayca koparılabilen meyveleri istifadelerine sunulur.” (İnsân, 76/14)

“Görmüyorlar mı ki, biz kudretimizin eseri olmak üzere onlar için birçok hayvan yarattık. Bu sayede onlar bunlara sahip olmuşlardır. Bu hayvanları onların emrine verdik. Onların bazısını binek olarak kullanırlar, bazısını besin olarak yerler.” (Yâsîn, 23/71-72)

2.1.5. Kolaylık

ذل *zelle*, يذل *yezillü*, ذل *zillen*, ذلا *züllen*: “Zorluğun zıddı, kolaylık, yumuşaklık” manasına gelmektedir. Bu mana hem insanlar için hem de hayvanlar için kullanılır.¹⁷⁹

Aşağıdaki ayetlerde bu mana şöyle ifade ediliyor:

“Senin Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kuracakları kovanlardan kendine evler edin. Sonra meyvelerin hepsinden ye de, Rabbinin (sana) kolay kıldığı yollara gir, diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir bal çıkar ki, onda insanlar için şifâ vardır. Şüphesiz ki bunda düşünen bir millet için, büyük bir ibret vardır.” (Nahl, 12/68–69)

2.1.6. Şefkat Ve Merhamet

ذلا *züllen*, ذل *zillen*, şefkat, merhamet ve yumuşaklık manalarına gelir.¹⁸⁰ Kur’ân-ı Kerim’de bu mana aşağıda meallerini vereceğimiz ayetlerde şöyle geçiyor:

¹⁷⁸ Cevherî, *es-Sihâh*, IV/1702.

¹⁷⁹ İbn-i Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, zll. md., V/55.

¹⁸⁰ İbn-i Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, zll. md., V/56.

“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, bilsin ki Allah yakında öyle bir toplum getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler; mü'minlere karşı yumuşak, kâfirlere karşı da onurlu ve şiddetlidirler; Allah yolunda mücâhede ederler, hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. Bu, Allah'ın bir lütfudur, onu dilediğine verir. Allah, geniş ihsan sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir.” (Mâide, 5/54)

“Şefkatle, tevazu ile onlara kol kanat ger ve şöyle dua et: “Ya Rabbî, onlar küçüklüğümde nasıl beni ihtimamla yetiştirdilerse, ona mükâfat olarak Sen de onlara merhamet buyur!” (İsrâ, 17/24)

2.1.7. Huyu güzel olan kişi

الذولي *ez-zelûliyyu*, “huyu güzel, yumuşak ve mütesâhil olan kişi” demektir.¹⁸¹ Kelime bu manasıyla Kur’ân-ı Kerim’de geçmemektedir.

2.1.8. Önemsiz Alçak

الذليل *ez-zelîlî*, **اذلاء** *ezillêü*, **اذلة** *ezilletün*, **ذلال** *zülâlün*, “hor ve hakîr adam, alçak, önemsiz, manalarına gelmektedir.

اذلال *ezlêlün*, “insanların ayak takımı” manasında kullanılır.¹⁸² Bu manasıyla kelime Kur’ân-ı Kerim’de geçmemektedir.

2.1.9. Çiğnenmiş Yol

المذلل *el-müzellelü*, “çiğnenmiş yol, herkesin yetiştiği istifade ettiği ağaç” manasında kullanılır.¹⁸³ Kelime bu şekli ve manasıyla Kur’ân-ı Kerim’de geçmemektedir.

2.2. “Zillet” Kelimesine Yakın Anımlı Kelimeler

Bu bölümde, zillet kelimesinin Kur’ân’da geçen yakın anlamlıları başlıklar halinde incelenip bu kelimelerin geçtiği ayetlerle örneklendirilecektir.

¹⁸¹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhit*, zll. md., s. 1078.

¹⁸² İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, zll. md., V/55; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhit*, zll. md., s. 1078.

¹⁸³ İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, zll. md., V/56; Fîrûzâb, *el-Kâmûsu'l-Muhit*, zll. md., s. 1078.

2.2.1. Husû

خسئ *hase'e*, يخسئ *yehseü*, خسا *hasen*, خسوء *hasûen*: “Köpek ve benzeri kovulup uzaklaştırılmak, zelîl, boynu eğik olmak, hakîr ve önemsiz” olmak manalarında kullanılır.¹⁸⁴ Bu kelime, aşağıda meallerini verdiğimiz ayetlerde bu manası ile kullanılmıştır.

“Yüce Allah buyurur ki: Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!” (Mü'minûn, 23/18)

“İçinizden cumartesi günü azgınlık edenleri elbette biliyorsunuz. Onlara "Aşağılık birer maymun olunuz" dedik; bunu, çağdaşlarına ve sonradan geleceklere bir ceza örneği ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara öğüt olsun diye yaptık.” (Bakara, 2/65–66)

2.2.2. Hasf

خسف *hasefe* يخسف *yehsifü*, خسفا *hasfen*: Kur'ân'da yere batırmak anlamında kullanılıyor. Sözlükte ise, bir kimseyi horlamak, onu zelîl kılmak, bir kimseye istemediği şeyi taşıtmak gibi manaları vardır.¹⁸⁵ Hadiste hasf kelimesi zillet manasında kullanılmıştır.

2.2.3. Hizyet

خزى *hazie*, يخزى *yehzeü*, خزى *hizyün*, خزية *hizyetün*: Rezil olmak, utanmak ve helak olmak manasında kullanılır.¹⁸⁶

اخزى *ehzâ*, يخزى *yuhzî*, اخزاء *ihzâen*, ifâl babından kullanıldığında, rezil rüsvay eylemek utandırmak manasında kullanılır.¹⁸⁷ Kur'ân-ı Kerim'de aşağıda meallerini verdiğimiz ayetlerde bu manada kullanılmıştır.

“Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır! Aslında bunların oralara ancak korkarak girmeleri

¹⁸⁴ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muhit*, hse .md., s. 31.

¹⁸⁵ Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, III/560.

¹⁸⁶ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muhît*, hzy. md., s. 1379.

¹⁸⁷ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muhît*, hzy. md., s. 1379.

gerekir. (Başka türlü girmeye hakları yoktur.) Bunlar için dünyada rezillik, ahirette de büyük azap vardır.” (Bakara, 2/114)

“Esasen kötü işler yapa gelen halkı, kötü niyetle koşa koşa Lût’a geldiler, Lût: “Ey halkım!” dedi, “işte kızlarım! Onlar sizin için nikâh akdi ile daha temiz, şaibeden daha uzaktır. Öyle ise Allah’tan korkun, emirlerini, çiğnemekten sakının da, bari misafirlerimin yanında beni rezil etmeyin. Yok mu içinizde akli başında bir adam?” (Hûd, 11/78)

“Eğer biz, bundan (Kur’ân'dan) önce onları bir azapla helâk etseydik, muhakkak ki şöyle diyeceklerdi: Ya Rabbi! Bize bir elçi gönderseydin de, şu aşağılığa ve rüsvaylığa düşmeden önce âyetlerine uysaydık!” (Tâhâ, 20/134)

“Onlarla savaşın ki, Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın; onları rezil etsin; sizi onlara galip kılsın ve mü’min toplumun kalplerini ferahlatsın.” (Tevbe, 10/14)

“Hurma ağaçlarından, herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah'ın izniyledir ve O'nun yoldan çıkanları rezil etmesi içindir” (Haşr, 59/5)

2.2.4. Huşû'

خَشَعَ *haşea*, **يَخْشَعُ** *yehşe'u* **خَشوعاً** *huşûan*: İtaat etmek, boyun eğmek, tevazu göstermek, korkmak manalarına gelir.¹⁸⁸ Aşağıda bu kelimenin geçtiği ayetler mealen şöyledir.

“Ateşe arz olunurlarken onların, zilletten başlarını öne eğerek göz ucuyla gizli gizli baktıklarını göreceksin. İnananlar da: İşte asıl ziyana uğrayanlar, kıyamet günü kendilerini ve ailelerini ziyana sokanlardır, diyecekler. Kesinlikle biliniz ki, zalimler, sürekli bir azap içindedirler.” (Şûra, 42/45)

“Gözleri horluktan aşağı düşmüş ve kendileri zillete bürünmüş bir halde. İşte bu, onların tehdit edile geldikleri gündür.” (Meâric, 70/44)

2.2.5. Huzû'

خَضَعَ *haza'a*, **يَخْضَعُ** *yehzau'*, **خَضوعاً** *huzûan*: Eğilmek, tevazu göstermek, sakin olmak, zül ve hakarete razı, düşkün kişi manalarına gelir.¹⁸⁹ Aşağıda mealini verdiğimiz ayette boyun eğmek manasında kullanılmıştır.

¹⁸⁸ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhit*, hşâ. md., s. 766.

“Biz dilesek, onların üzerine gökten bir mucize indiririz de, ona boyunları eğilip kalır.”
(Şuara, 26/4)

2.2.6. Hevn

هان *hêne*, يهون *yehûnu*, هونا *hevnen*: على *alâ* harf-i cerri ile yumuşak ve kolay olmak, hakir ve zelîl olmak, zayıf ve sakin olmak manasına gelir.

اهان *ehêne*, يهين *yühîni*, اهانة *ihêneten*: Bir şeyi hakir görmek küçümsemek manasına gelir.¹⁹⁰ Aşağıda mealleri verilen ayetlerde bu mana şöyle geçiyor:

“Kim Allah'a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır.” (Nîsa, 4/14)

“Görmedin mi, göklerdeki kimseler, yerdeki kimseler, güneş, ay ve yıldızlar, dağlar, ağaçlar, bütün hayvanlar ve insanlardan birçoğu hep Allah'a secde ediyor. Birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur. Allah kimi hor ve hakir kılsa artık ona ikram edecek yoktur. Şüphesiz Allah dilediği şeyi yapar.” (Hac, 22/18)

“Müjdelendiği bu kötü haberin etkisiyle utanıp eşinden dostundan saklanmaya çalışır. Şimdi ne yapsın: Hor, hakir, itilip kakılan bir bela olarak, onu hayatta mı bıraksın, yoksa toprağa mı gömsün, ne yapsın? Diye kara kara düşünür! Dikkat ediniz, ne fena hükümlerdi verdikleri bu hükümler!” (Nahl, 16/59)

2.2.7.Sefâlet

سفل *sefüle*, يسفل *yesfülü*, سفالة *sefâleten* şeklinde kullanılan bu kelime, uluvv kelimesinin zıddıdır. Bir şeyin üstünden aşağı inmek, yüksekliğin kaybolması ve her şeyin en aşağısı, sefil ve alçak gibi manalara gelir.¹⁹¹ Bu kelime ve türevlerinin geçtiği ayetler aşağıda meâlen şöyle geçmektedir.

“Biz insanı en güzel şekilde yarattık, Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık.” (Tîn, 95/4–5)

¹⁸⁹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, hza. md., s. 766.

¹⁹⁰ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, hvn. md., s. 1335.

¹⁹¹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, sfl. md., s. 1092.

“İnkâr edenler: "Rabbimiz! Cinlerden ve insanlardan, bizi saptıranları göster, onları ayaklarımızın altına alalım da en altta kalanlardan olsunlar" derler.” (Fussilet, 41/29)

“Böylece ona bir tuzak kurmayı istediler. Fakat biz onları alçaklardan kıldık.” (Sâffât, 38/39)

“Ona (Muhammed'e) yardım etmezseniz, bilin ki, inkâr edenler onu Mekke'den çıkardıklarında mağarada bulunan iki kişiden biri olarak Allah ona yardım etmişti. Arkadaşına (Ebu Bekir'e): "Üzülme, Allah bizimledir" diyordu; Allah da ona güven vermiş, görmediğiniz askerlerle onu desteklemiş, inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Ancak Allah'ın sözü yücedir. Allah güçlüdür, hakîmdir.” (Tevbe, 9/40)

“Şüphesiz ki münafıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara bir yardım edici de bulamazsın.” (Nisa, 4/145)

2.2.8.Rezâlet

رذل *razele*, **يرذل** *yerzülü*, **رذالة** *razâletün* ve *rüzâletün* şeklinde âdi, aşağılık, kötü, çirkin ve her şeyin en aşağısı manalarına gelir.¹⁹² Bu kelime değişik şekillerde Kur’ân-ı Kerim’de geçmektedir. Bu kelimenin geçtiği âyetleri aşağıda mealen veriyoruz.

“Milletinin inkârcı ileri gelenleri: "Senin ancak kendimiz gibi bir insan olduğunu görüyoruz. Daha başlangıçta, sana bizim ayak takımı dışında kimsenin uyduğunu görmüyoruz. Sizin bizden bir üstünlüğünüz yoktur; biz sizi yalancı sanıyoruz" dediler.” (Hûd, 11/27)

“ “A!” dediler, “Seni izleyenlerin, toplumun en aşağı tabakasından olduklarını göre göre sana inanmamızı nasıl beklersin?” (Şuara, 26/111)

“Sizi Allah yarattı. Sonra da sizi O öldürecek. İçinizden kimi, bilgi sahibi olmasından sonra (çocuk gibi), bir şey bilmesin diye, ömrün en fena devrine vardırırlar. Allah her şeyi hakkıyla bilir, her şeye kâdirdir.” (Nahl, 16/70)

2.2.9.Hafd

خفض *hafeda*, **يخفض** *yehfidu*, **خفضا** *hafdan*, yükselmek manasına gelen er-Ra’f kelimesinin zıt anlamlısıdır. Eksiltmek, indirmek, mütevazı olmak manalarına gelir.¹⁹³ Meâlini verdiğimiz aşağıdaki ayetlerde bu kelime şöyle geçiyor.

¹⁹² Cevherî, *es-Sihâh*, 4/1708.

“Kıyamet koptuğunda kimini alçaltacak ve kimini yükseltecek olan o hadisenin yalan olmadığı ortaya çıkacaktır.” (Vâkıa’, 56/1–3)

“Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülme ve mü’minlere alçak gönüllü ol.” (Hicr,15/18)

Bu bölümde de zillet kelimesinin yakın anlamlısı olarak Kur’ân’da dokuz kelimenin geçtiğini tespit ettik. Kur’an’da geçen zillet kelimesi ve yakın anlamlılarını bu şekilde tespit etmemiz,-izzet kavramında olduğu- gibi zillet kavramına kuşatıcı şekilde Kur’an bütünlüğünde bakmamıza yardımcı olacaktır.

2.3. Kur’ân’da Zillet Kavramı

Kur’ân’da, zillet ve türevleri yirmi dört yerde geçmektedir. Yukarıda açıklandığı üzere zillet, Kur’ân’da farklı manalarda kullanılmıştır. Bazen dünyevî, bazen de uhrevî olmak üzere Yüce Allah’ın vermiş olduğu bir azap olarak Kur’ân’da geçtiği görülmektedir.

2.3.1 Allah’ın Dilediğini Zelîl Etmesi

Yüce Allah, her türlü eksiklik, noksanlık ve yardıma muhtaç olma gibi bütün zilletlerden münezzehtir. Nitekim bu hususta şöyle buyuruyor:

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمَلِكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِّنَ الدُّلَّاءِ وَكَبَّرَهُ
تَكْبِيرًا

“Her türlü hamd, O Allah’a mahsustur ki, asla evlat edinmemiştir. Hâkimiyetinde hiç bir ortağı yoktur. Acze düşüp de bir desteğe muhtaç değildir” (İsra, 17/111) Allah’ın âcizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı yoktur. Yani âcizliğinden meydana gelen zilletten korunmak, izzet (yücelik) bulmak için yardım etmesine muhtaç olunan dosttan, sevgili ve yardımcıdan ve ittifak eden kimseden de uzak ve berîdir. Üstünlük ve rahmetiyle sevdiği, velilik verdiği, Allah’ın dostları denebilecek dürüst kulları olmaz değil ise de, herhangi bir ihtiyaçtan dolayı dost edindiği hiçbir veli de yoktur. Alçaklıktan uzak bizzat azîz ve kuvvetlidir.¹⁹⁴

¹⁹³ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, hfd. md., s. 688.

¹⁹⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, IV/3215.

İzzetin olduğu gibi, zilletin de Allah'ın elinde olduğu ve dilediği kimseleri zelîl duruma düşürdüğü Kur'ân'da şu şekilde geçmektedir.

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“De ki: “Ey mülk ve hâkimiyet sahibi Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verir, dilediğinden onu çeker alırsın. Dilediğini azîz, dilediğini zelîl kılarırsın. Her türlü hayır yalnız Senin elindedir. Sen elbette her şeye kadırsın”(Âl-i İmran, 3/26)

Bu âyetin izzetle alakalı kısmını geçen bölümde açıklamıştık. Bu bölümde Allah'ın zelîl kılması hususuyla alakalı olan kısmı açıklayacağız.

el-Müzill, Yüce Allah'ın Esmâ-i Hüsnâsındandır. Zelîl eden, hor ve hakir kılan, boyun eğdiren manasındadır. Allah, kullarından mülkü çekip almasıyla onları zelîl kılar. Kullar gözünü haktan çevirip halka diktikleri zaman onlara muhtaç olurlar. İşte böylece Allah bu kimselerden mülkünü almış ve zelîl kılmıştır.¹⁹⁵

Bunun dışında Allah, bütün varlıkları güçlü hallerinden güçsüzlük, gençlik hallerinden yaşlılık durumuna çevirmesi ve kâinata bir takım varlıkları insanın emrine vermesi Yüce Allah'ın müzill isminin tecellisidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Sizi Allah yarattı. Sonra da sizi O öldürecek. İçinizden kimi, bilgi sahibi olmasından sonra (çocuk gibi), bir şey bilmesin diye, ömrün en fena devrine vardırırlar. Allah her şeyi hakkıyla bilir, her şeye kadirdir” (Nahl, 16/70)

Yüce Allah, zaaftan kuvvet, kuvvetten de zaafa çıkarmasıyla Muizz ve müzill isimlerinin tecellisini şöyle ifade ediyor: “Allah o kadîrdir ki sizi bir zaaftan yaratmakta, sonra zaafın ardından bir kuvvet yaratmakta, müteakiben kuvvetten sonra bir zaaf ve ihtiyarlık yapmaktadır. O dilediğini yaratır. Her şeyi bilen, her şeye kadîr olan, yalnız O'dur.” (Rûm, 30/54)

Yüce Allah, bütün varlıklara görevlerini ifa etmeleri için müzill ismini gösterecek şekilde boyun eğdirerek emroldukları şeyleri hakkıyla yerine getirirler. Bu hususlar Kur'ân'da şöyle ifade edilmektedir:

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ . وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ . وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ

¹⁹⁵ Gazâlî, *el-Maksadü'l-Esnâ*, s. 64.

“Şunu da görmediler mi? Ellerimizle yaptığımız eserlerden kendileri için uysal, evcil hayvanlar yarattık da onlara mâlik bulunuyorlar. Onları emirlerine âmade kıldık. Onlardan hem binek edinir, hem de yerler, onlardan içecekler elde ederler, daha nice menfaatlerinden yararlanırlar. Hâlâ şükretmezler mi? (Yâsîn, 36/71–73)

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ

“Yeryüzünü size hizmete hazır, uysal bir binek gibi kılan da O’dur. Haydi, öyleyse siz de onun omuzları üstünde rahatça dolaşın. O’nun takdir ettiği rızıklardan yiyin, istifade edin. Ama ölümden sonra dirilip O’nun huzuruna çıkacağınızı da bilin.” (Mülk, 67/15)

2.3.2. Dünyevî Zillet

Yüce Allah, insanlardan emirlerine karşı gelenleri yeryüzünde bir takım azaplara uğratacağını haber veriyor. Bu azap türlerinden birisinin de, hak eden insanları çeşitli şekillerde zillete uğratmak olduğunu Kur’ân-ı Kerîm’den anlamaktayız. Yüce Allah insanlardan zelîl kıldığı gurupları Kur’ân’da zikretmiştir. Aşağıda bu gurupları başlıklar halinde âyetlerle açıklayacağız.

2.3.2.1. Allah’a Ve Rasûlüne Düşmanlık Edenlerin Zilleti

Allah’ı inkâr edip O’na karşı gelenleri Yüce Allah rezîl ve zelîl duruma düşürmüştür. Bundan dolayı insanı zillete düşüren şeylerin en başında küfür ve dalâlet gelmektedir.¹⁹⁶ Allah’a ve Rasûlüne karşı gelenlerin zillete uğratıldıkları Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle anlatılmaktadır:

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ كَتَبَ اللَّهُ لَأَعْلَبِينَ أَنَا وَرَسُولِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ

“Allah’ı ve elçisini karşılarına alanlar, onlara düşmanlık edenler en alçak olanların derekesindedirler. Çünkü Allah: “Ben ve elçilerim elbette galip geliriz.” diye hükmetmiştir. Şüphesiz ki Allah çok kuvvetlidir, mutlak galiptir.” (Mücâdile, 58/20–21)

Yani bu kimseler, mahlûkatın en zelîlleri durumdadırlar. Çünkü iki rakipten birisinin zilleti, diğer hasmının izzetine göredir. Buna göre, Allah’ın izzeti nihayetsiz olunca,

¹⁹⁶ Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, II/24.

O'nu inkâr edip ona karşı gelenin zilleti de nihayetsiz olur demektir.¹⁹⁷

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ
أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ
عَظِيمٌ

“Allah ve Resulüne savaş açanların, (yol keserek terör eylemi yaparak) yeryüzünü ifsad etmek için koşuşanların cezası; öldürülmeleri veya asılmaları yahut sağ elleri ile sol ayaklarının kesilmesi yahut da buldukları yerden sürülmelerinden başka bir şey olmaz. Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Âhirette ise onlara başkaca müthiş bir ceza vardır.” (Mâide, 5/33)

Allah’a ve Rasûlüne düşmanlık edenlerin bu âyette ifade edilen cezaya uğramaları, kendileri için dünyada bir düşüklük ve rezalet olmaktadır. Buradaki düşüklük ve rezâlet manası “zillet” kelimesinin yakın anlamlısı olan “hizy” kelimesiyle ifade edilmiştir.

2.3.2.2.Yahûdilerin Zilleti

Kur’ân’da birçok yerde Yahudilerin durumundan bahsedilerek mü’minlere örnek verilmektedir. Allah’a eş koşmaları, Allah’ın nimetlerine karşı nankörlük etmeleri, peygamberlere isyan etmeleri, peygamberleri öldürmeleri ve dünyalık şeylere hırs ve tama’ göstermeleri sebebiyle Allah, Yahudileri yeryüzünde zilleti düşürmek suretiyle azap etmiştir.¹⁹⁸ Aşağıda ki âyetlerde bu hususlar şöyle belirtilmektedir.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَنْ نَصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ
بَقْلِهَا وَقِثَآئِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِيهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُوا مِصْرًا
فَإِنَّ لَكُمْ مِمَّا سَأَلْتُمْ عَلَيْهِمُ الدَّلَّةَ وَالْمَسْكَنَةَ وَبَآؤُوا وَبَغَضِبِ مِّنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ

”Bir vakit şöyle dediniz: “Mûsa! Biz bir çeşit yemeğe imkânı yok katlanamayız. O halde bizim için Rabbine yalvar da yerin bitirdiği sebzesinden, kabağından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından çıkarsın.”Mûsa da: “Ne o!” dedi, “Siz, daha üstün olanı vererek daha düşük olanı mı almak istiyorsunuz? Pekâlâ, şehre inin, işte istediklerinizi orada bulursunuz!” Üzerlerine horluk ve yoksulluk damgası basıldı

¹⁹⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIX/276.

¹⁹⁸ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, II/24.

ve neticede Allah'tan bir gazaba uğradılar. Evet öyle! Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini inkâr ediyor ve haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. Öyle oldu; çünkü onlar isyan ediyor ve sınırı aşıyorlardı.” (Bakara, 2/61)

Yüce Allah, Yahudileri, Mısır'da iken içinde buldukları kölelik zilletinden kurtarıp özgürlükle beraber çeşitli nimetler verdikten sonra, Yahudiler Mısır'da köle iken yedikleri bir takım nimetlere tekrar ulaşma uğruna tekrar zilleti ister olmuşlardı. Bundan dolayı Yüce Allah kendilerine göstermiş olduğu apaçık nimetler karşısında böyle nankörlük etmeleri sebebiyle onları ebedî zillet ve yoksulluğa mahkûm etmiştir.¹⁹⁹

Diğer ayetlerde ise Yahudilerin bu durumu şöyle ifade ediliyor:

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيِّئًا لَّهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذَلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُقْتِرِينَ

“Buzağıya tanrı diye tapanlar var ya, işte onlara Rab'leri tarafından dünya hayatında bir gazap ve bir zillet gelecektir. İşte iftiracıları böyle cezalandırırız Biz!” (A'raf, 7/152)

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلَّةُ أَيْنَ مَا تَقِفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ اللَّهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ وَبَآؤُوا بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ

“Allah'tan gelmiş olan bir ipe ve insanlar tarafından uzatılan bir ipe (sisteme) tutunmaları müstesna, onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, üzerlerine zillet damgası vurulmuştur. Allah'ın gazabına uğramış, meskenete mahkûm edilmişlerdir. Bu, onların Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleri sebebiyle olmuştur. Çünkü âsi olmuşlar ve haddi aşmışlardır.” (Âl-i İmran, 3/112)

Zillet tâbiri; ‘öldürülme, esir edilme, nesillerin köleleştirilmesi, mallarının alınması, hor ve hakir hale getirilme ve aşağılanma’ manalarının hepsine birden hamledilebilir.²⁰⁰ Ayrıca şu âyetin ifade ettiği şekliyle de zillete uğramışlardır:

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ

“İçinizden cumartesi günü haddi aşanları elbette bilirsiniz. Biz böyle yapanlara ‘Aşağılık maymun olun!’ dedik.” (Bakara, 2/65) Bu âyette ifade edilen maymuna çevrilme, karakter ve hilkat bakımından çevrilmeye müsaittir.

¹⁹⁹ Kutup, Seyyid, *Fî Zilâli 'l-Kur'ân*, I/94.

²⁰⁰ Râzî, *Mefâtihu 'l- Ğayb*, VIII/200.

Bir de Yahudilerin dünyada elde ettikleri herhangi bir zamandaki istisnaî güvenlikleri, kendileri tarafından kazanılmış değil, başkalarının yardımı sayesinde olmuştur. Onlar bu güvenliği ya Allah'ın hükmüne göre Müslümanlardan veya başka sebeplerle gayri müslim devletlerden almaktadırlar.²⁰¹

2.3.2.3. Mü'minlere İzâfe Edilen Zillet

Mü'minlere izâfe edilen zillet, Kur'ân'da birkaç manaya gelecek şekilde geçmektedir.

Bunlar Kur'ân'da şu şekilde geçmektedir:

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“Gerçekten, sizler birkaç biçare iken, Bedir'de Allah sizi yardımına mazhar etmişti.

O halde Allah'a karşı gelmekten sakının ki şükretmiş olasınız.” (Âl-i İmran, 3/123)

Burada geçen zillet tabiri mü'minlerin sayıca azlığı, hallerinin zayıflığı, silah ve mallarının yetersizliğini ifade etmektedir. Yoksa şeref ve itibar anlamındaki izzetin karşısı değildir. Güç ve kuvvet manasına gelen izzetin karşısı olan güçsüzlük manasına gelmektedir.²⁰²

Başka bir âyette *أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ* şeklinde mü'minlerin, diğer mü'minlere karşı olması gereken tavırlarından bahsedilirken zillet tabiri kullanılmaktadır. Âyet meâlen şöyledir:

“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse bilsin ki, Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allahı severler. Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorludurlar. Allah yolunda mücahede eder ve bu hususta dil uzatan hiçbir kimsenin ayıplamasından korkmazlar. İşte bu, Allah'ın öyle bir lütfudur ki dilediğine verir. Allah vâsi ve alîmdir (ihسانی boldur, her şeyi hakkıyla bilir).” (Mâide, 5/54)

Mü'minlerin zelîl olmalarından murat, hor ve hakir olmaları değil, aksine mü'minlere karşı alçak gönüllü, alabildiğine şefkatli ve merhametli olma manasındadır. Mü'minler tabakalarının yüksekliğine, şerefli ve faziletli olmalarıyla beraber diğer mü'minlere karşı tevazu kanatlarını gererler.²⁰³ Çünkü birisi yanında hor ve hakir olan kimse, hiçbir yerde izzetli olamaz Bundan dolayı tevazu gösterip alçakgönüllü davranmak

²⁰¹ Yıldırım, *Kur'ân'ı Hakîm'in Açıklamalı Meâli*, s. 65.

²⁰² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I/439.

²⁰³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I/681.

methedilen üstün bir davranış olduğu belirtilmiştir. Kendiliğinden bulunan bir özellik olsaydı üstün bir meziyet olmazdı.²⁰⁴ Başka bir âyette ise bu şöyle ifade ediliyor:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

“(Mü’minler) kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler.” (Fetih, 48/29)

Mü’minler için kullanılan zilletin şefkat ve merhamet manasını ifade edecek şekilde başka bir ayette şöyle geçiyor:

وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلَّةِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا

“Şefkatle, tevazu ile onlara kol kanat ger ve şöyle dua et: “Ya Rabbî, onlar küçüklüğümde nasıl beni ihtimamla yetiştirdilerse, ona mükâfat olarak Sen de onlara merhamet buyur!” (İsra, 17/24–25)

2.3.3. Uhrevî Zillet

Kur’ân-ı Kerîm’de bahsedilen diğer bir zillet türü de, âhirette, hak edenlerin görecekları azaptan dolayı hor ve hakir olmalarını belirten zillettir. Kıyâmet günü bir takım yüzlerin parlayacağı, bir takım yüzlerin de zillet içinde olup hor ve hakir olacakları belirtilmektedir. Bundan dolayı uhrevî zilletten bahseden âyetleri bu başlık altında vermeyi uygun gördük.

وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِن قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ
وَنَحْزَى

“Şayet Biz, peygamber gelmeden kendilerini azap ile helâk edecek olsaydık onlar: “Ey Ulu Rabbimiz, ne olurdu bize bir elçi gönderseydin de, biz böyle rezil ve hakir olmadan önce senin âyetlerine uysaydık!” derlerdi.” (Tâhâ, 20/134)

وَنَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِعِينَ مِنَ الذَّلَّةِ يَنْظُرُونَ مِن طَرْفٍ خَفِيٍّ وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ الْخَاسِرِينَ
الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ

“Onları uğradıkları zilletten dolayı boyunları bükük, yürekleri titrer vaziyette Cehennem’in önüne getirildiklerinde, korkudan, sadece göz ucuyla ateşe baktıklarını fark edersin. Mü’minler ise (bu manzara karşısında): “En büyük kayba uğrayanlar,

²⁰⁴ Râzî, *Mefâtihu ’l-Ġayb*, XII/26.

hem kendilerini hem de ailelerini kıyamet gününde hüsrana sürükleyenlerdir.” derler. İyi bilin ki zalimler devamlı bir azap içindedirler.” (Şûra, 42/45)

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرَاهُمْ ذَلَّةً وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ

“O gün işler son derece güçleşir, paçalar tutuşur. Bütün insanlar secdeye dâvet edilir, fakat kâfirler secde edemezler. Gözleri yerde, kendilerini zillet kaplamıştır. Hâlbuki dünyada bedenleri sağlam, azaları salim iken de secdeye dâvet edilirler, ama bunu yapmazlardı.” (Kalem, 68/42–43)

Yukarıda ifade edilen mahşer sahneleri, dünyada iken kibirlenip Allah’ın âyetlerine karşı burun kıvıranların durumunu anlatıyor. Onlar sağlam iken de secdeye dâvet edilirdi, fakat secde edebilecekleri bir haldeyken secde etmezlerdi. Şimdi ise bu aşağılayıcı ve küçük düşürücü sahnede yer alıyorlar. Dünya hayatı artık geride kalmış. Şimdi secde etmeye çağırılıyorlar. Fakat buna güçleri yetmiyor.²⁰⁵

2.3.4. Zillete Düşüren Sebepler

Bu başlık altında genel anlamda insanı zillete düşüren sebepler, âyetlerden yola çıkılarak başlıklalar halinde anlatılacaktır.

2.3.4.1. İnkâr

Kur’ân-ı Kerîm’de, hem dünyada, hem de âhirette insanı zillete düşüren şeylerin başında, kibirlenerek Allah’ı, apaçık âyetlerini ve peygamberi inkâr edenlerin geldiğini görmekteyiz.

Kur’ân’da, insanın en güzel şekilde yaratıldığı belirtildikten sonra *ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ* “Sonra da onu en aşağı derekeye düşürdük.” âyetinden sonra “Ancak iman edip güzel ve makbul işler yapanlar müstesnadır” âyetiyle iman istisna edilmiştir. Bu âyetin mefhûmu muhâlifîyle inkârın insanı en aşağı derecede bıraktığını anlamaktayız.

Yüce Allah, inkâr edenlerin düştükleri aşağılık durumunu misaller getirerek şöyle anlatıyor: “Onlara, kendisine âyetlerimiz hakkında ilim nasib ettiğimiz kimsenin de kıssasını anlat. Evet o adam, bu ilme rağmen o âyetlerin çerçevesinden sıyrıldı, şeytan

²⁰⁵Kutup, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, VIII/238.

da onu peşine taktı, derken azgınlardan biri olup çıktı. Eğer dileseydik, onu o âyetler sayesinde yüksek bir mevkiye çıkarırdık, lâkin o yere saplandı ve hevâsının esiri oldu. Onun hali, tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur, kendi haline bıraksan da yine dilini salar ve solur! İşte bu, tıpkı âyetlerimizi yalan sayan kimselerin misalidir. Sen olayı onlara anlat, olur ki düşünüp kendilerine çekidüzen verirler. Âyetlerimizi yalan sayarak sırf kendi kendilerine zulmeden o kimselerin hali, ne çirkin bir ibret levhasıdır! Allah kime hidâyet ederse işte doğru yolu bulan odur; kimi de şaşkırtırsa işte onlar da kaybedenlerin ta kendileridir. Biz Cehennem için cinlerden ve insanlardan öyle kimseler yarattık ki onların kalpleri vardır ama bu kalplerle idrâk etmezler, gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler. Hâsılı onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan da şaşkıncıdır. İşte asıl gafil olanlar onlardır.” (A’râf, 7/175–179)

Başka bir âyette ise inkâr edenlerin durumu şu şekilde bildiriliyor:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ

“Gerek Ehl-i kitaptan, gerek müşriklerden olan kâfirler, hem de devamlı kalmak üzere cehennem ateşindedirler. Onlar bütün yaratıkların en şerlisidirler.” (Beyine, 98/6)

2.3.4.2. Kötülükleri İşlemek

Kötülükleri devamlı şekilde işleyip tevbe etmeyenlerin, iki dünyada da zillete uğradıkları Kur’ân-ı Kerîm’de belirtilmektedir. Bununla ilgili âyetler şöyledir:

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءَ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرَهُمْ ذُلًّا مَّا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ
وُجُوهُهُمْ قِطْعًا مِّنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“İyi ve güzel davranışlarda bulunanlara en güzel mükâfat yani Cennet ile daha da fazlası (olarak Allah’ın cemalini görmek) var. Onların yüzlerine ne bir leke bulaşır, ne de bir zillet! İşte onlar cennetlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.” Kötülük işleyenler ise, yaptıkları kötülük kadar ceza görürler. Kendilerini bir zilletle kaplayacak. Onları Allah’ın bu cezasından koruyup kurtaracak bir kimse yoktur. Yüzleri sanki kapkaranlık gece parçalarıyla kaplanmış. İşte onlar cehennemlidir.

Hem de orada ebedî kalacaklardır.” (Yunus, 10/26–27)

Bu âyette kötülük işleyip tevbe etmeden ölenlerin âhirette görecekleri ceza ve uğrayacakları zillet haber verilmektedir.

Kötülük işleyenlerin dünyada uğradıkları azab ise Kur'ân'da şöyle geçmektedir:

“Esasen kötü işler yapa gelen halkı, kötü niyetle koşa koşa Lût'a geldiler, Lût: “Ey halkım!” dedi, “işte kızlarım! Onlar sizin için nikâh akdi ile daha temiz, şaibeden daha uzaktır. Öyle ise Allah'tan korkun, emirlerini çiğnemekten sakının da, bari misafirlerimin yanında beni rüsvay etmeyin. Yok mu içinizde akli başında bir adam?” (Hûd, 11/78) Bu âyetin devamında bu kötü işi yapanlara gelecek azap şöyle bildiriliyor: “Melekler: “Lût!” dediler, “biz Allah'ın elçileri seninleyiz, hiç merak etme, onlar size hiçbir kötülük yapamayacaklardır. Haydi öyleyse, gecenin bir vaktinde ailenle yola çık, yürü. Beraberindekilerin hiç biri geri dönüp bakmasın, yalnız eşin bunun dışındadır. Zira ötekilere ulaşan hangi rüsvaylık varsa, ona da gelecektir. “Onların helâk olma zamanı sabah vaktidir. Sahi! Sabah da pek yakın değil mi?” Azap emrimiz gelince o ülkenin üstünü altına çevirdik ve üzerlerine pişirilmiş balçıktan yapılıp istif edilmiş ve Rabbinin nezdinde damgalanmış taşlar yağdırdık. Evet, bu taşlar şimdiki zalimlerden de uzak değildir.” (Hûd, 11/81–83)

Bu kötülüğü işleyenlerin cezalarını infaz etme vakti gelince şehirlerinin alt üst edilmesi sûretiyle tam bir yıkım ve eksiksiz bir imha söz konusudur. Âyette geçen “üstünü altına çevirdik” ifâdesi onların tersyüz olmuş, baş aşağı dönmüş, insanlık doruğundan hayvanlık çukuruna, hatta hayvan düzeyinin bile altına gerilemiş olan fitratlarının alçaklığı ile uyumlu bir çağrışım yapıyor. Çünkü hayvan, hayvana özgü fitratına uygun hareket etmekte, fitrî yapısının sınırlarını aşmaya kalkışmamaktadır.²⁰⁶

2.3.4.3. İşgâle Uğramak

İnsanın mal, can ve namus emniyeti, şüphesiz içinde özgürce yaşamış olduğu ülkesinin dışarıdan yapılacak bütün saldırılara karşı güvende olmasına bağlıdır. Bundan dolayı herhangi bir istilaya uğramak insanı zillete düşüren bir husustur.²⁰⁷ Bu Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle geçmektedir:

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَءَ أَهْلِهَا آذِنًا وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ

“Doğrusu” dedi, Kraliçe, “hükümdarlar bir ülkeye girince oranın düzenini altüst eder, halkının eşrafını da sefil ve zelîl ederler. Evet istilacılar hep böyle yaparlar. Bunun

²⁰⁶ Kutup, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, IV/606.

²⁰⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vil'i Âyi'l-Kur'ân*, VI/300.

içindir ki, ben şimdi onlara bir hediye gönderip elçilerimin ne gibi bir cevap getireceklerini bekleyeceğim”” (Neml, 27/34–35)

Kraliçe biliyor ki, bir ülkeye girdiklerinde orada bozgunculuğu yaymak, yakıp yıkmak, ırza-namusa tecavüz etmek, orayı savunan güçleri ve bunlara komuta edenleri, ileri gelenleri ezip geçmek, direnişin ana kaynağını oluşturdukları için onları horlamak ve aşağılamak kralların genel karakteridir. Hediye ise kalbi yumuşatır ve sevginin sembolüdür. Savaşın önlenmesine de yol açabilir. Bu aynı zamanda bir denemedir. Eğer Hz. Süleyman onu kabul ederse, bu onun dünyalık peşinde olduğunu ve dünya vasıtalarının fayda verebileceğini gösterir. Yok, eğer kabul etmeye yanaşmazsa o zaman bu bir inanç meselesidir. Hiç bir mal onu engelleyemez. Yeryüzünün en değerli varlıkları bile onu durdurmaz.²⁰⁸

Elçiler Hz. Süleyman’a gelip hediyeleri sununca onlara, onların bildiği ve anlayacakları şu cevabı vermiştir: “Sen dön ve onlara de ki: Biz onların üzerine, karşı koyamayacakları ordularla yürüyeceğiz. Onları yurtlarından mağlup ve zelil olarak çıkaracağız.” (Neml, 27/37)

2.3.4.4. Dilenme

İnsanları zillete düşüren şeylerden birisi de çok zor durumda olmadıkça yüz­süzlük edip dilenmeleridir. İhtiyaçları olduğu halde dilenmeyen ve iffetlerinden dolayı görenlerin kendilerini zengin sandığı müminler hakkında Kur’ânda şöyle buyurulmaktadır.

"..Bilmeyen, utangaçlıklarından dolayı onları zengin sanır. Sen onların simalarından (yüzlerinden) tanırsın. Yüz­süzlük edip insanlardan istemezler." (Bakara, 2/273).

İnsanların gözlerini hırs bürüdüğünde, yetecek kadarıyla yetinmezler ve daha fazlasını isterler. Böylece gözlerini haktan çevirip halka diktikleri zaman, onlara muhtaç olurlar. İşte o zaman, Allah bu kimselerden mülkünü almış ve onları zelil kılmış olur.²⁰⁹

Sadrettin Konevî, el-Müzill ismini açıklarken şöyle diyor: “Bâkî bir âlemin nimetlerinden yüz çevirip, fânî olan dünyanın nimetlerine hırs ve tamah göstermelerinden dolayı zalimleri zelil kılar. Ayrıca Cenab-ı Hâk, mü’minlerin izzetini

²⁰⁸ Kutup, Seyyid, *Fî Zilâli ’l-Kur’ân*, VI/272–273.

²⁰⁹ Gazâlî, *el-Maksadü ’l-Esnâ*, s. 64.

âhirette kemale erdirmek için, bazı mü'minleri dünyada iken fakirlik gibi sebeplerle zelîl kılar.²¹⁰

²¹⁰ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, II/24; Konevi, *Şerhu Esmâillâhi'l-Hüsnâ*, (Esmâ-i Hüsnâ Şerhi) Çev. Ekrem Demirli, s. 97.

SONUÇ

İzzet kelimesi, *züll* kelimesinin zıddı olup; “kuvvetli olmak, galip gelmek, büyük, şiddetli, gururlu, sağlam ve sert olmak ve değer yüksekliği” gibi manalara gelmektedir. *İzzet* kelimesi yine, “insanın yenilgiye uğramasını engelleyen bir hâl” manasına da gelmektedir.

İzzet kelimesi Kur’ân’da, 11 yerde “*izzet*” şeklinde, bir yerde ise “*izz*” şeklinde gelmektedir. Bunlardan 6’sı Yüce Allah hakkında gelmiştir. Bu âyetlerde, şeytanın Allah’ın izzetine yemin ettiği, izzetin bütünüyle Allah’a ait olduğu, izzetin rabbi, izzetin Allah’a, rasûlüne ve mü’minlere ait olduğu bildirilmektedir.

Kâfirler için kullanılan *izzet*, “kibir ve gurur” manasına gelmektedir. Bu övülen *izzet* değil, bilakis zemmedilen bir durumdur. Çünkü bu tür *izzetin* onları inkâr ve günaha sevkettiği bildirilmektedir. Yine *izzetin* geçtiği âyetlere baktığımızda *izzeti* putlardan, kâfirlerden beklemenin ne kadar yanlış olduğu, *izzetin* bütünüyle Allah’a ait olduğu vurgusu yapılmaktadır.

İzzet kelimesi Kur’ân’da üç yerde fiil olarak gelmiştir. Bunlar “fe azzeznâ bi sêlisin” (üçüncüsüyle kuvvetlendirdik.), “ve azzenî fi’l-hitâb” (konuşmada bana üstün geldi.), “ve tüizzü men teşêü” (ve dilediğine izzet verir.) manasındaki âyetlerdir. Bir yerde de “Firavun’un izzeti hakkı için” şeklinde yemin edildiği ifade edilmektedir. Üç yerde de “ea’zz” şeklinde ism-i tafdil olarak gelmiştir. İki yerde de “Azîz’in” cemisi olan “eizzetün” şeklinde geçmektedir.

İzzet kelimesinden sıfat olan “*azîz*” kelimesi ise, Kur’ân’da doksan dokuz yerde geçmektedir. Bunlardan seksen yedisi Allah hakkında gelmiş ve hiç tek başına vârid olmamıştır. Esmâ-i Hüsnâdan en çok Hakîm ismiyle beraber zikredilmiştir. Rahîm, Alîm, Kavî, Zü’n-tikâm, Ğaffâr, Ğafûr, Hamîd ve Muktedîr isimleriyle birlikte geçmektedir.

Bu isimlerle beraber gelmesi bazen dengeleyici, bazen teyit edici özellikte olmaktadır. Bazen de âyetin içeriğini özetleyen mahiyettedirler.

Kur’ân-ı Kerim’de *izzetin* bütünüyle Allah’a ait olduğu vurgusunun çokça yapıldığı görülmektedir. Bundan dolayı izzet isteyen kimselerin Allah’a iman etmeleri, sâlih amel işlemeleri, iyiliği emretme, kötülüğü nehyetme ve ilme önem verme gibi

hususları ehemmiyetle yerine getirmeleri istenmektedir. İzzetin Allah'tan sonra Rasûlüne ve mü'minlere ait olduğu zikredilmektedir. Kur'ân azîz, mecîd, mübârek, azîm, kerîm gibi sıfatlarla zikredilerek Kur'ân'ın izzeti ortaya konmaktadır. Peygamberin izzeti risâleti, mü'minlerin izzeti ise imanları dolayısıyla Allah'tan gelmektedir.

Zillet, *izzet* kelimesinin zıddı manayı ifade etmektedir. Kur'ân'da *zillet* ve türevleri yirmi dört yerde geçmektedir. *Zillet*, Kur'ân'da farklı manalarda kullanılmıştır. “Hor ve hakir olmak, boyun eğmek, mütevazı olmak, kolay olmak” gibi manalarına gelmektedir. *Zillet* bazen, dünyevî, bazen de uhrevî olmak üzere Yüce Allah'ın vermiş olduğu bir azap türü olarak, Kur'ân'da ifade edilmektedir.

Allah'â iman etmeyi gururlarına yediremeyen kâfirlerin ve Allah'ın koymuş olduğu yasakları çiğneyip haddi aşan Yahûdilerin dünyada ve âhirette zillete uğradıkları ve uğrayacakları belirtilmektedir. Mü'minlere izâfe edilen zilletin ise tevâzu ve merhamet manasında geçtiği görülmektedir.

Bu çalışmanın tamamlayıcısı olarak hadislerde izzet ve zillet kavramı da aynı şekilde çalışılmalıdır. Bölümümüz hadisin dışında olmasından dolayı konumuz Kur'ânla sınırlandırılmıştır.

KAYNAKÇA

ABDÜLBÂKÎ, Muhammed Fuad, *Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2001.

AKGÜL, Muhittin, *Kur'â-ı Kerîm'de Hazreti Peygamber*, Işık Yayınları, İzmir, 1999.

ÂLÛSÎ, Şihâbüddîn Mahmûd, *Rûhu'l-Maanî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve 'Seb'i'l-Mesânî*, İhyâu't-Turâbi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

ÂSİM EFENDÎ, *Kâmûs Tercemesi*, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul, h. 1305.

ÂŞÛR, Muhammed, et- Tahîr, *Tefsîru't-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, Tûnus, 1984.

AYDÜZ, Davut, *Tefsir Tarihi Çeşitleri Ve Konulu Tefsir*, Işık Yayınları, İstanbul, 2000.

BEĞAVÎ, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mesûd, *Meâlimü't-Tenzîl*, Dâru't-Tayyibe, Riyâd, 1997.

BEYHAKÎ, Ebû Bekîr Ahmed b.Hüseyin b Ali, *Kitâbu'l-Esmâ ve 's-Sıfât*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1994.

BEYZÂVÎ, Nâsîru'd-Dîn Ebî Saîd Abdullah Ebî Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996.

BİKÂÎ, Burhânuddîn Ebi'l-Hasan İbrahim b.Amr, *Nazmü'd-Dürer Fî Tenâsübi'l-Âyâti ve 's-Süver*, Mektebetü İbn-i Teymiyye, Kâhire, 1969.

BURSEVÎ, İsmail Hakki, *Ruhu'l-Beyân*, Matbaati Osmaniye, Derseâdet, h. 1331.

CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh, Tâcü'l-Lûgati ve Sihah'l-Arabiyye*, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 1948

ÇELİKOĞLU, Şahver, *Âyet Ve Hadisler Işığında el-Esmâu'l-Hüsnâ Şerhi*, Marifet Yayınları, İstanbul, 2002.

EBU'S-SUÛD, Muhammed b. Muhammed, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm İlâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Mushaf, Kâhire, trs.

EKİN, Yunus, *Kur'ân'a Göre İnançsızlık (Küfür Kavramını Semantik Tahlili)*, Işık Yayınları, İstanbul, 2001.

ELMALILI, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Matbaai Ebuzziya, İstanbul, 1938.

ENES B. MÂLİK, *el-Muvatta*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, trs.

ENSÂRÎ, Abdullah b. Muhammed, *Dekâiku'l-işârât ilâ Meâni'l-Esmâ ve's-Sifât, (İhtisâru'l-esmâ ve's-sifât li'l-Beyhakî)*, Dâru'l-Cinân ve Müessesetü'l-Kütübü's-Sekâfiyye, Beyrut, 1988.

FÎRÛZÂBÂDÎ, Muhammed b. Yakup, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 2008.

.....; *Besâiru Zevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, trs.

GAZÂLÎ, Ebu Hamîd Muhammed bin Muhammed, *el-Maksadü'l-Esnâ fî Şerhi Esmâillahi'l-Hüsnâ*, Matbaatü't-Tekaddüm, Mısır, tsz.

HALEBÎ, Ahmed b. Yusuf, *Umdetü'l-Huffâz fî Tefsîri'l-Elfâz*, Beyrut, 1996.

HALİL B. AHMED, Ebu Abdirrahman, *Kitâbu'l-Ayn*, Müessesetü Dâru'l-Hicre, Kum, h. 1409.

- İBN HANBEL, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed, *Müsned*, Dâru's-Sadr, Beyrut, trs.
- İBN MANZÛR, *Lisânü'l-Arab*, Dâr-u İhyâ-i Tûrâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmâil el-Kuraşî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru İhyâi't-Tûrâsi'l-Arabî. Beyrût, 1969.
- İBNÛ'L-ESİR, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, Dâru'l-Küttâbi'l-Mısırî, Kâhire, trs.
- İSFEHÂNÎ, Râğıb, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Lübnan, 2005.
- KONEVÎ, Sadrettin, *Şerhu Esmâillâhi'l-Hüsna*, (Esmâ-i Hüsna Şerhi) Çev. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- KURTÛBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu'l-Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Kâhire, 1967.
- KUTUP, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, Dâru'l-İhyâi'l-Turâbi'l-Arabî, Beyrut, 1967.
- NESEFÎ, Ebu'l-Bereket Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Dâr-u İbn-i Kesîr, Dimeşk, 2008.
- MUKÂTİL B. SÛLEYMÂN, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, (hazırlayan: Ali özek) İstanbul, 1993.
- RÂZÎ, Fahreddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1990.; *Levâmiu'l-Beyyinât Şerhu Esmâillâhi Teâlâ ve's-Sıfât*, el-Matbaatu's-Şerîfe, Mısır, h. 1323.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2001.

SUYÛTÎ, el-Mahallî, Celâleddîn, *Tefsîru 'l-Celâleyn*, Dâr'u İbn-i Kesîr, Dimeşk-Beyrut, 2005..

SÛHREVERDÎ, Abdulkâhir Abdullah, *Avârifu 'l-Meârif*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût, 1966.

TABÂTABÂÎ, *el-Mizânü Fî Tefsîri 'l-Kur'ân*, Müessesetü'l-E'lemî, Beyrut, 1997.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu 'l-Beyân an Te'vîl'i Âyi 'l-Kur'ân*, Dâru'l-Meârif, Mısır, trs.

TOPALOĞLU, Bekir, DİA, "Esmâ-i Hüsnâ", İstanbul, 1995.

VÂHİDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Matbaatü Hindiye, Mısır, h. 1315.

YILDIRIM, Suat, *Kur'ân'da Uûhiyyet*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1997.
.....; *Kur'ân'ı Hakîm'in Açıklamalı Meâli*, Işık Yayınları, İstanbul, 2003.

ZEBÎDÎ, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Arûs*, Dâru's-Sadr, Beyrut, 1996.

ZECCÂCÎ, Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk, *İştikâku Esmâillâh*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1976.

ZUHAYLÎ, Vehbe, *et-Tefsîru 'l-Münîr*, Dâru'l-Fikr el-Muâsıra, Beyrut, 1991.

ÖZGEÇMİŞ

1980 tarihinde Erzurum'un Narman ilçesine bağlı Kışla köy'de doğdu. İlkokuldan sonra hafızlığını bitirdi. 2000 yılında İstanbul Küçükköy İ.H.L.'nden, 2004'te ise Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı yıl İmam-hatip olarak göreve başladı. 2009 yılında Diyânet İşleri Başkanlığına bağlı üç yıllık Kayseri ihtisas eğitim merkezinden mezun oldu. Hâlen Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Bölümünde "Kur'ân'da İzzet ve Zillet Kavramı" adlı yüksek lisans tez çalışmasıyla öğrenim hayatını sürdürmektedir.